

Acta Classica-cikkek, rezümék

ADAMIK, T(amás): *Catullo e Cicerone (il carme 49)*, 25, 1989, 67-72.

ADAMIK, T(amás): *Probleme der Urbanität in den Satiren 1.4 und 1.10 von Horaz*, 29, 1993, 3-10.

ADAMIK, T(amás): *Cicero's Theory of Three Kinds of style*, 31, 1995, 3-10.

ADAMIK, T(amás): *Der Stil Sallusts: archaisch, poetisch oder umgangssprachlich?* 32, 1996, 3-12.

ADAMIK, T(amás): *Caesar als Literaturkritiker*, 38-39, 2002-2003, 5-12.

ADKIN, N(eil): *A Note on the Date of the Pseudo-Augustinian Treatise „De sobrietate et castitate”*, 29 ,1993, 191-193.

ADKIN, N(eil): *Walter of Châtillon, Alexandreis 4, 176-274*, 32, 1996, 13-22.

ADKIN, N(eil): *Etimologizing in Horace Epistles 1,2,62-63*, 38-39, 2002-2003, 239-240.

ADKIN, N(eil): *Juvenalia stylistica*, 40-41, 2004-2005, 279-290.

ADKIN, N(eil): *Jerome's Dream and the Book of Daniel*, 44, 2008, 145-149.

Recently Smolak has argued that in the famous account of Jerome's dream (Epist. 22, 30,2) the *propheta* whose language put him off is Daniel. This passage is also connected by Smolak with Jerome's later reference to Daniel's *clarus sermo* (Epist. 53, 8, 16): in Smolak's view Jerome is here claiming that he has now come to an understanding of Daniel's „stilistische Klarheit”. The present article endeavours to refute both of these cases.

ALFÖLDI, A(ndrás) –HARMATTA, J(ános): *Steppei népek Magyarországon*, 33, 1997, 13-40.

ANGYAL, K(atalin): *Peregrinus ritus in vita Marci (SHA) 13, 1, 7*, 1971, 77-84.

ANGYAL, K(atalin) –BALLA, L(ajos): *Deus Commagenus* 8, 1972, 89-94.

APPEL, W(łodzimierz): *Dolon und die ps. orphischen Lithika*, 20, 1984, 71-74.

BAJONI, M(aria), G(razia): *Vitruvio fra letteratura e scienza*, 24, 1988, 47-50.

BAJONI, M(aria), G(razia): *Una nota a Phaedr. 3. 13*, 36, 2000, 93-98.

BAJONI, M(aria), G(razia): *La fortuna dei classici nell'opera lirica italiana del XX secolo*, 38-39, 2002-2003, 241-258.

BAJONI, M(aria), G(razia): *Nomen indignum probitate vitae* (Auson. Prof. 7.6 Green): Alcune variazioni di un *topos*, 40-41, 2004-2005, 355-360.

BALLA, L(ajos): *To the questions of the military history of Dacia in the second century* (Megjegyzések Dacia második századi hadtörténetének kérdéseihez), 1, 1965, 39-48.

A tanulmány Dacia történelmének háborús eseményeit követi nyomon különféle katonai diplomák, pénzérmék feliratainak segítségével a Traianus halálát követő időszaktól (117) a marcomann háborúk előzményéig. A szerző a háborús eseményekhez kapcsolódóan megvizsgálja Dacia újjászervezésének problémáit, említést tesz többek között a jazygok és a roxolánok háborújáról, egyéb ott élő törzsek lázadásairól, s a marcomann háborúk (167-180) közvetlen előzményeként a *bellum suspensum*-ról (162-167).

T. M.

BALLA, L(ajos): *Zwei epigraphische Beiträge zur Geschichte der Städte von Nordwestpannonien in der Regierungzeit der Severi* (Két epigráfiai adalék Északnyugat-Pannonia városainak Severus-kori történetéhez) 2, 1966, 89-100.

A tanulmány egy carnuntumi és egy vindobonai felirat alapján Északnyugat-Pannonia városainak Severus-kori viszonyait kívánja részletesebben megvilágítani. Az első részben [L.? O]ct(avius) M. f. Faustianus carnuntumi feliratának elemzésére, értelmezésére kerül sor. A szerző rekonstruálja a felirat (Savaria vezető rétegéből származó, de Carnuntumban is az *ordo decurionum*-ba kerülő, illetve a lovagrendbe is felemelkedő) állítójának hivatali pályafutását, s eközben röviden bemutatja Savaria és Carnuntum Severus-kori viszonyait, a császári politika a térség városaira gyakorolt hatását. A cikk második felében pedig C. Marc(ius) Marcianus *Deor(um) Prosperitas*-nak szentelt vindobonai feliratával kapcsolatban Vindobona viszonyait röviden érintve ezen egyedülálló perszonifikációnak a korszak vallásos életében történő elhelyezésére tesz kísérletet.

B. F.

BALLA, L(ajos): *Zur Geschichte des religiösen Lebens von Savaria* (Savaria vallási életének történetéhez), 3, 1967, 67-77.

A római vallást Savariában és környékén a letelepedő veteránok, kereskedők honosították meg, ők képezték a lakosság többségét. A császárkultusz ápolását szolgálta egyrészt a kiváló hadvezéreknek és magának Augustusnak a tisztelete, másrészt pedig Iuppiter Optimus Maximus és a capitoliumi istenségek kultusza is. A kelta őslakosságnak csupán egy kis része csatlakozott ehhez a kultúrához, de a 2. század közepétől szélesebb körben is elterjedt. A keleti-hellenisztikus istenségek, köztük Isis vagy Nemesis tisztelete már a korai principatus korszakában fontos szerepet játszott, sőt az államilag elismert vallás szintjére emelkedett.

A vallásos feliratok elsősorban az idegen eredetű, vezető társadalmi rétegektől származtak. Két jellemző folyamat figyelhető meg a feliratok vizsgálatában: egyfelől az istenek iránti vágy megerősödése a személyes igények kielégítését is szolgálta, másfelől pedig az állami, vallási propaganda erőteljesebbé válása tapasztalható. Septimius Severus uralkodása idején a fogadalmi feliratok száma megnőtt, egyúttal fokozódott a császárkultusz jelentősége is.

Sz. E.

BALLA, L(ajos): *Zu einem neuen ritterlichen cursus-Inschrift* (Megállapítások egy új lovagrendi cursus-felirattal kapcsolatban), 3, 1967, 85-87.

A szerző az M. Avi-Yonah által közölt (Israel Exploration Journal, 16, No. 2. 1966. pp. 135-141, 16. tábla), L. Valerius Valerianus tiszteletére a palaestini Caesareában felállított felirattal kapcsolatban a szöveg több pontján új olvasatot javasol, s igyekszik datálni is a Severusok alatt a birodalom tágabb vezető rétegébe emelkedő lovagnak a feliratban említett karrier-állomásait. L. Valerius Valerianus Septimius Severus megbízható híveként szerepet kapott a 193-194-es harcokban, majd helytartói méltóságra emelkedett. A szerző felveti L. Valerius Valerianus esetleges pannoniai származását is.

B. F.

BALLA, L(ajos): *Zu einigen Problemen der Militärgeschichte des Principats* (A principátus hadtörténetének néhány problémájához), 4, 1968, 119–121.

A tanulmány két mű ismertetését tartalmazza. Az első munka Domaszewski *Die Rangordnung des römischen Heeres* (A római hadsereg belüli rendfokozat) című könyvének második, javított kiadását mutatja be, összehasonlítva az első kiadással, illetve kiemelve az újabb kutatási eredményeket. A második egy tanulmánygyűjtemény, amely *Studien zu den Militärgrenzen Roms* (Tanulmányok Róma katonai határvidékéhez) címmel a 6. nemzetközi Limes-kongresszus (1964) 27 előadásának a szövegét fogja egybe. A kötetben található tanulmányok a Római Birodalom határait vizsgálják meg Britanniában, Germániában, a Duna vonalán, illetve ezek határterületein. A kritikus szerint az ismertetett publikációk értékét növelik a képek és a pontos tárgymutató.

B. K.

BALLA, L(ajos): *Some problems of the History of Dacia in the Severan age* (Dacia történetének néhány problémája a Severusok idején), 6, 1970, 61–69.

A tanulmány a Kr. u. II. és III. századi Pannonia területének fejlődéséről és a Duna menti provinciák fellendülésére vonatkozó történeti kutatásokról ad összefoglaló képet. Az egyik legfontosabb tényező Dacia területén a hadsereg döntő politikai szerepe és kiváltságos helyzete. Ennek megvilágítására Septimius Severus *Proclamatio in Carnuntum* előzményeinek vizsgálata nyújt segítséget, úgy mint az *exercitus trium Daciarum* kialakulása Kr. u. 193-ban, a Dacia és Pannonia határterületeinek védelmét biztosító kiváló hadvezérek (M. Claudius Fronto, P. Helvetius Pertinax, Septimius Severus, ez utóbbi uralkodó igen aktív daciai) urbanizációs politikája. A városi autonómiák kiterjesztése a provincia területén a III. század első felében érte el csúcspontját. A Hadrianus alatt várossá vált Drobeta (ma Drobeza Turnu Severin, azaz Szörényvár) Severus idején *colonia* rangot kapott, pontos adatok azonban nincsenek ezek datálására vonatkozóan. Severus Alexander hosszú uralkodási idejéről feliratok is fennmaradtak. Uralkodása alatt Dacia határvidékeit nem fenyegette a barbárok támadásának veszélye. A római típusú városiasodás nem terjedt el a provincia egész területén, a fejlődés főként az északi területekre jellemző, amelyeknek nagy politikai-katonai és gazdasági jelentőségük volt, de a déli, délnyugati részen inkább hanyatlás figyelhető meg.

M.-D. E.

BALLA, L(ajos): *Factio in Pertinacem?* 7, 1971, 73-76.

BALLA, L(ajos): *De nouveau sur le titre de consularis*, 8, 1972, 85-88.

BALLA, L(ajos) – Angyal, K(atalin): *Deus Commagenus*, 8, 1972, 89-94.

BALLA, L(ajos): *Prosopographia Dacia (II.)* 9, 1973, 95-104.

BALLA, L(ajos): *L'importance des colonisations en Dacie*, 10-11, 1974-1975, 139-144.

BALLA, L(ajos): *Les Syriens et le culte de Iuppiter Dolichenus dans la région du Danube*, 12, 1976, 61-68.

BALLA, L(ajos): *Equites Romani Daciae*, 13, 1977, 51-58.

BALLA, L(ajos): *De la romanisation de la Dacie*, 14, 1978, 51-56.

BALLA, L(ajos): *Prosopographia Dacica*, 15, 1979, 55-66.

BALLA, L(ajos): *Le scribatus* comme *honor* en Dacie et en Pannonie, 15, 1979, 67-70.

BALLA, L(ajos): *Porolissensia*. Canabae et municipium à Porolissum, 16, 1980, 65-68.

BALLA, L(ajos): *Syriens de Commagène en Pannonie Orientale (A propos d'une inscription d'Intercisa)*, 16, 1980, 69-71.

BALLA, L(ajos): *L'inscription d'un sanctuaire de Dolichenus à Alsókosály*, 17-18, 1981-1982, 195-197.

BALLA, L(ajos): *La communauté des fidèles de Dolichenus à Brigetio*, 19, 1983, 91-98.

BALLA, L(ajos): *Questions de l'histoire de la population dans la Dacie romaine*, 23, 1987, 67-72.

BALLA, L(ajos): *Notes prosopographiques: P. Aelius Gemellus, Aurelius Tuesianus, L. Valerius Valerianus*, 24, 1988, 67-70.

BALLA, L(ajos): *Contribution aux problèmes de l'histoire des Syriens et de leurs cultes dans la région danubienne* 25, 1989, 85-90.

BALLA, L(ajos): *Defensor negotiatorum (Surorum?) in Dazien*, 26, 1990, 87-90.

BÁN, I(mre): *La Renaissance tardive en Hongrie et l'Antiquité*, 10-11, 1974-1975, 193-202.

BARNES, J(onathan): *The Size of the Sun in Antiquity*, 25, 1989, 29-42.

BARTA, G(ábor): *Bemerkungen zur Kriegsgeschichte Daziens im II. Jahrhundert (167–171)* (Dacia a Kr. u. 2. századi (167–171) hadtörténetéhez kapcsolódó megjegyzések), 2, 1966, 81–87.

Dacia határainak biztosítása a Kr. u. 2. század 60-as éveiben indokolt volt, ugyanis a gót vándorlások miatt az 50–70-es években népmozgások kezdődtek, és ez a germán háború kitöréséhez vezetett (166–167). Dacia helyzete különösen kritikus volt, mivel három oldalról is támadhatták. A hadi eseményeket viszonylagos nyugalom előzte meg, melynek okai: egyrészt a keletre vezérelt csapatok visszatérése volt, másrészt Marcus hadvezér megelőző intézkedései a dunai hadszíntér megerősítésére. A Dacia területén zajló háborús megmozdulások két szakaszra oszthatók: az első szakasz 167 második felére és 168 elejére, a barbárok támadásaira esik, a második pedig a római intézkedések időszaka 168 tavaszán. A 169 első felében kiújuló harcok olyan hevesek voltak, hogy maga M. Claudius Fronto legatus is elesett, és a főváros, Sarmizegetusa is veszélybe került. Fronto helyére Sex. Cornelius Clemens lépett, aki megszilárdította a provincia helyzetét. A 171-es évvel lezárult Dacia kritikus, háborúkkal terhelt szakasza.

Sz. E.

BARTA, G(ábor): *Legende und Wirklichkeit – Das Regenwunder des Marcus Aurelius* (Legenda és valóság – Marcus Aurelius esőcsodája) 4, 1968, 85–91.

A tanulmány két csodaelbeszélés leírásával kezd, ami a római-markomann háborúk ideje alatt történt a keresztény katonákkal. Mindkét esetben az időjárás, az elsőben egy vihar, a másodikban egy villám mentette meg a római csapatokat. A tanulmány szerzője röviden összegzi E. Petersen, A. Harnack, A. W. Domaszewski, Th. Mommsen, J. Geffcken, W. Zwicker kutatásainak eredményeit. Ő maga a csodatörténeteket a Juppiter-vallás

propagandájaként fogja fel. Véleményét egy 172–173-ból ránk maradt pénzérmével támasztja alá, amelyen Marcus Aurelius Juppiterrel azonosítva jelenik meg.
A. R.

BARTA, G(ábor): *Lucius Verus and the Marcomannic Wars* (Lucius Verus és a markomann háborúk), 7, 1971, 67–72.

Tisztázatlan kérdés Marcus Aurelius társascsászáranak a markomann háborúban játszott szerepe. A témával kapcsolatban a két legfontosabb forrás a *Vita Veri* és a *Vita Marci* (SHA). A kettő közül a *Vita Marci* közlései a megbízhatóbbak. A tanulmány írója a forrásokat megvizsgálva tagadja a *Vita Veri* állítását, miszerint Verus elhanyagolta volna uralkodói feladatait, és megállapítja, hogy a parthus háborúból hazatérve tevőlegesen részt vett az új háború irányításában. Marcus Aureliusszal való ellentétét kettejük egymástól eltérő stratégiai koncepciója okozta. Verus – uralkodótársával ellentétben – defenzív hadműveleteket szorgalmazott; elgondolását a halálát követő súlyos római vereségek igazolták.
T. G

BARTÓK, G(ertrúd): *The Place of the Vespers' Hymn in the Liturgy of Sanctus Ladislaus*, 34-35, 1998-1999, 7-18.

BARTUS, H(édi): *John Updike and the World of Myths*, 33, 1997, 249-263.

BARZANÒ, A(lberto): *Note per l'interpretazione di Plin. N.h. 2, 96, 209, 28*, 1992, 33-40.

BEARZOT, C(inzia): *Il vocabolario dell'autorevolezza politica nella Grecia del IV secolo*, 32, 1996, 23-38.

BEARZOT, C(inzia): *Ateniesi e spartani reciproci salvatori: Un topos tra retorica e storiografia*, 40-41, 2004-2005, 17-32.

BEDON, R(obert): *Les pii fratres de Catane, Amphinomos et Anapias, chez Solin*, 40-41, 2004-2005, 339-354.

BESSONE, L(uiigi): *Fra storiografia e biografia: Floro e l'età regia*, 30, 1994, 223-230.

BESSONE, L(uiigi): *Le età di Roma, da Cicerone a Floro*, 31, 1995, 11-20.

BESSONE, L(uiigi): *La 'fortuna' di Cincinnato: eroe misconosciuto o adulterato?*, 32, 1996, 39-50.

BESSONE, L(uiigi): *Linee di interpretazione dinastica dell'età regia romana*, 33, 1997, 41-56.

BESSONE, L(uiigi): *A proposito della prima congiura di Catilina* 34-35, 293-302. 1998-1999.

BESSONE, L(uiigi): *Dalla polemica apologetica al falso storico* 36, 2000, 137-150.

BESSONE, L(uiigi): *Consulem ipse se fecit* (Flor. 2, 13, 21). Considerazioni sul secondo consolato di Cesare, 38-39, 2002-2003, 21-36.

BESSONE, L(uiigi): *Il Catilina di Floro*, 38-39, 2002-2003, 259-276.

BESSONE, L(uiigi): *Ottaviano, Augusto e il regnum dei Caesares* 40-41, 2004-2005, 305-324.

BESSONE, L(uiigi): *Le lunghe notti del 63*, 42, 2006, 57-80.

BESSONE, L(uiigi): *SHA, Vita Cari 2-3: un excerptum di biologismo storico*, 44, 2008, 107-135.

Nell'applicazione del biologismo alla storia di Roma, l'*excursus* di SHA, *Car.* 2-3 segna il punto d'arrivo di un percorso tracciato da Varrone Reatino con il *De vita populi Romani*; la reviviscenza tardoantica del poligrafo si verifica attraverso vari autori, in *primis* Agostino, che presenta alcuni passi del *De civitate Dei* decisivi per chiarire punti controversi comuni all'*HA* e al Seneca di Lattanzio, risalenti entrambi in ultima analisi a Varrone. Da costoro, oltre che da Floro, il più aderente nel rispettare la demarcazione varroniana al 264 fra *adulescentia* e *iuentus*, ha preso le mosse il sedicente Vopisco, caratteristico nel riproporre la tripartizione delle singole età peculiare di Varrone, a quanto asserito da Servio. Tutti gli epigoni varroniani, a partire da Seneca, hanno postdatato al principato postaugusto la diagnosi di *senectus imperii* a causa dell'*amissa libertas*, suggerita a Varrone dall'esperienza triumvirale e della dittatura di Cesare.

BINDER, G(erhard): *Catilina und Kaiser Claudius als ewige Büsser in der Unterwelt*, 10-11, 1974-1975, 75-94.

BÍRÓ, Cs(illa): *Das Leben und das Werk von Andreas Pannonius*, 37, 2001, 109-124.

BOCKISCH, G(abriele): *Alkmeon bei Kroisos*, 26, 1990, 9-18.

BOLLÓK, J(ános): *Une source oubliée du Cato Maior*, 20, 1984, 21-30.

BOLLÓK, J(ános): *Horace and the Astrology*, 29, 1993, 11-20.

BÓNIS, É(va): *István Járdányi Paulovics und die Erforschung der pannonischen glasierten Keramik*, 30, 1994, 107-110.

BORONKAI, I(ván): *Die Rede von Johannes Vitéz am Frankfurter Reichstag (1454)*, 10-11, 1974-1975, 183-188.

BORZSÁK, I(stván): *War Simon Grynaeus Kustos der Bibliotheca Corviniana? (Simon Grynaeus – a Corvin-könyvtár öre?)*, 1, 1965, 63–76.

Annak a Simon Grynaeusnak a filológusi munkásságát, kalandos élethelyzeteit és budai tartózkodását ismerhetjük meg a tanulmány alapján, aki 1527-ben felfedezte Livius munkája ötödik *decas*ának fennmaradt első felét. Melanchthon tanuló társa és barátja. 1520-ban a bécsi egyetemen magisteri fokozatot szerez, de a következő évben már Budán van, ahonnan 1523-ban tér vissza Németországba. Melanchthonnal együtt Dévai Bíró Mátyás patrónusa. Tanárkodására egy levélen kívül nem utal bizonyíték, bár egy *Schola Budensis*nek lehetett a *praefectusa*. Későbbi kitalálás lehet viszont az a feltételezés, miszerint a „Corvin-könyvtár öre” tisztséget kapta volna meg, illetve hogy könyvtárosként dolgozott volna, bár a bécsi humanisták előszeretettel fordultak itt meg a folyamatosan apadó könyvtári állomány feltérképezése céljából. Távozása lutheránus volta miatt következett be, s később a svájci reformáció egyik vezéregyéniségeként nagy tekintélyt szerzett Magyarországon is.

B. K.

BORZSÁK, I(stván): *Pax Tacitea* (Tacitusi béke), 2, 1966, 47-61.

A tanulmány, miután röviden áttekinti a római szerzők békéhez való viszonyának változásait a principátus első évszázadában, s kiemeli a *pax Romana* fogalmának az *imperium* képzetéhez való szoros kötődését, majd bemutatja Tacitusnak a császári békéről vallott, egyáltalán nem pozitív véleményét. Felhívja a figyelmet, hogy Tacitus szerint ez a béke okozta az ékesszólás hanyatlását, ez akadályozza meg a birodalom határainak kiterjesztését a dicső hadvezérek által, s a császári béke alapvetően ellentétes a régi *libertasszal*. Tacitus felfogása szerint tehát „a principátus... csak csalétekként kínálja a békét, s valójában a fegyvereknél is hathatósabb eszközökkel, a bilincseknél is súlyosabb kötelékekkel tartja fent önkényes uralmi rendszerét”, s így a régi értékek, eszmények vitathatóvá válnak, a *pax*-ból *saeva pax* lesz. (Pax Tacitea, In: Borzsák István: *Dragma, válogatott tanulmányok I.* Telosz Kiadó, 1994, 210.)

B. F.

BORZSÁK, I(stván): *Nona aetas? Zur juvenalischen Textüberlieferung* (Nona aetas? A Iuvenalis-szöveg hagyományozódásának kérdéséhez), 2, 1966, 63-73.

A cikk Iuvenalis XIII. satírájának 28. sorát kezdő vitatott *nunc/nona/non* helyes olvasatának kérdésével foglalkozik, mindenekelőtt az 1964-ben megjelent *Iuvenalis satírái latinul és magyarul* kötet Horváth I. Károly által írt bevezetőjével polemizálva. Áttekinti a modern megoldási kísérleteket (Knoche, Vianello, Maas) és a humanista kommentárokat, végül a mérvadóknak tekintett kézirat (Cod. Pithoeanus Montepessulanus 125. Saec. IX. = P) alapján a *nunc* olvasat mellett foglal állást, s cáfolja a kérdéses hely közvetlen kapcsolatát a *saeculum*-eszmével, miközben a szöveg romlásának okát kutatván a *saeculum* számítás különféle módjait is érinti.

B. F.

BORZSÁK, I(stván): *Der Annalenkommentar von G.B. Comazzi. Beiträge zur Geschichte der Tacitusrezeption* (Gioan Battista Comazzi *Annales*-kommentárja. Adalékok a Tacitus-recepció történetéhez), 3, 1967, 117–128.

A Comazzi halála miatt csonkán maradt kommentár mindössze az *Annales I.* könyv 22. fejezetéig terjed, mégis érdemes volt kiadni ezt a csonkán maradt művet, mert az eposznak azzal a részével foglalkozik, amely a katonai zendülést és az udvari cselszövés bonyodalmaival tárgyalja. Nem véletlen, hogy a fennmaradt szerzők, mint például P. A. Canonieri, A. Collodi, P. Bonarelli, Giambattista Vico kommentárjai, G.B. Comazzi *Annales-kommentárja* olyan kérdéseket tárgyalnak, amelyek általában felmerülnek és központi jelentőségűek. Ilyen az utódlás kérdése, a szabadság, a pogány és istenfélő uralkodók közötti különbség, a virtus kérdése, a princeps, a dinasztiaalapító előd házasságának kényes ügye, az uralkodói és az udvari ember hálája, illetve hálátlansága. Szinte az egész kommentár azt a célt tűzi ki, hogy az udvari ember (I. 87: *minister aulicus*) okuljon Tacitus bölcsességéből, az *artes aulicae* Tiberius által adott leckéjéből.

B. A.

BORZSÁK, I(stván): *Fortleben-Studien* (Utóélet kutatások), 4, 1968, 93-105.

Borzák István a tanulmány első részében az Aeneis alvilági seregszemléjének irodalomtörténeti jelentőségét kutatja. Sorra veszi mindazokat a külföldi és magyar eposzírókat, akik Vergiliust választották mintául. Beszámol az antik szerzőnél is meglévő varázstükör későbbi korokban történő felhasználásáról. A második részben a Hadrianus császárnak tulajdonított *Animula*-költemény értelmezési lehetőségeiről és hitelességéről olvashatunk. Majd további két versről, amelyeket a Hadrianus és Florus közötti költői párbaj eredményeként tartanak számon, s amelyek a hagyományban az *Animula* versecskéhez csatlakoztak. A császár keresztény hagyományban való pozitív értelmezésével és okainak feltárásával zárul a tanulmány.

K. M. ZS.

BORZSÁK, I(stván): *Zu Chr. G. Heynes ungarischen Beziehungen*, 5, 1969, 115-128.

BORZSÁK, I(stván): *Tacitus-Probleme*, 6, 1970, 53-60.

BORZSÁK, I(stván): *In memoriam Emerici Trencsényi-Waldapfel* (Trencsényi-Waldapfel Imre emlékére), 6, 1970, 85–86.

A nekrológ az időnap előtt elhunyt Trencsényi Waldapfel Imrének állít emléket; a szerző az elhunytban őszinte barátját és tudásáért tisztelt kollégáját vesztette el. Borzsák István a kedves ifjúkori emlékek föllevenítése után a megemlékezésben Trencsényi-Waldapfel Imre sokirányú, mégis egységes tudományos életművét veszi sorra: humanizmuskutatását és vallástörténeti vizsgálatait, klasszika-filológiai és orientalisztikai, szövegkritikai és mesekutatási munkálatait, valamint felsorolja sok-sok műfordítását Hésiodostól, Sophokléstól, Menandrostól, Vergiliustól és Horatiustól. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen működő kollégák és tanítványok kegyelettel őrzik Trencsényi-Waldapfel Imre emlékét, folytatják az abba nem hagyható életművét, „*et quasi cursores vitai lampada tradunt*”.

K. E.

BORZSÁK, I(stván): *Spinus evellere* (Hor. Epist. I. 14.), 7, 1971, 55–62.

Borzák István ezen Horatius-interpretációjában a *spinus evellere* kifejezést vizsgálja (Epist. I. 14). A kifejezés alap gondolata a *cultura agri* és a *cultura animi* képi rokonsága, a költő és a vilicus fogadása arra nézve, hogy melyikük végzi szorgosabban a tövisék gyomlálását, a költő a lelkéből, a földműves a földből. A szerző az idézett helyvel kapcsolatban párhuzamokat hoz az antik irodalomból (Florus II 2, 212; Lucretius III 310; Catullus 64, 72 etc.), valamint felvázolja ezen horatiusi kép gazdag utóéletét is, megemlítve többek között a fiatal Augustinust körülvevő bűnök „tövisbokrait”, a fogságban lévő Boethius mellett kísértő Múzsákat, a magvetőről szóló újszövetségi példázatot, az ószövetségi átkot, mely szerint a bűnbeesés következményeként a föld tövist és bogáncskórót terem, továbbá a horatiusi tövishasonlat keresztény utóéletét is. A továbbiakban felvillantja a horatiusi hasonlat képzőművészeti párhuzamait, utalva többek között a capitoliumi tövishúzó gyerek szobrára is. Cs. P.

BORZSÁK, I(stván): *Der Horaz-Kodex des Sambucus* (Sambucus Horatius-kódexe), 8, 1972, 107–117.

Az Országos Széchényi Könyvtár XV. századi *Horatius-kódexe* (Cod. Lat. 419), amelyet Johannes Sambucus vásárolt meg, mindmáig feldolgozatlan. Bartoniek Emma is csak szűkszavú jellemzést ad róla. A kódexben az *Ars poetica*, az epódoszok és a szatírák rendezetlenül sorakoznak egymás után. A művek elrendezése csupán a *Blandinius vetustissimus* sorrendjével egyezik meg. A kódex különlegessége az ódák és epódoszok címfeliratainak megformálása, metrikai utalásokkal együtt. Borzsák I. megvizsgál néhány címmegjelölést, olvasatot, de felsorolja a kódex hibáit, elírásait is. Igénytelennek véli Sambucus kódexét, de a laposságok és a reménytelenül kontaminált olvasatok között mégis akadnak figyelemre méltó sajátosságok is.

B. K.

BORZSÁK, I(stván): *Spectaculum. Ein Motiv der „tragische Geschichtschreibung” bei Livius und Tacitus* (Spectaculum. A „tragikus történetírás” egy motívuma Liviusnál és Tacitusnál), 8, 1973, 57–68.

A tanulmány a *spectaculum* – színpadi látványosság – megjelenítéséről ad összefoglaló képet. E. Bruck szerint Livius történeti művének anyagát *spectaculum*okkal élénkítette, hogy bizonyos lelki (érzelmi, etikai) mozzanatok is kidomborítson. A megszokott jeleneteken kívül egy katonai összecsapás mindenkor nagyszabású *spectaculum*, de ilyen a triumphus is, mely Rómában a legfőbb látványosság volt. A *spectaculum* szerepét töltheti be egy beteg agonizálásának leírása is. Példamutató színpadi látványossággként szolgálhat például a Fabius-nemzetség helytállása, egy súlyosan megrongált ellenséges hajóhad leírása, a cannae-i csatátér bemutatása stb. A brucki módszert Tacitusra is lehet alkalmazni, aki a négy császár évének eseményeit a *spectaculum*ok sorába rendezi. Ezek a látványos jelenetek egyaránt szolgálhatják a lélekábrázolást és a tragikus bemutatást is, és egyfajta logikus rendet is visznek az események folyásába.

M.-D. E.

BORZSÁK, I(stván): *O nata mecum consule Manlio...* (Zu Hor. C. III 21), 12, 1976, 47-52.

BORZSÁK, I(stván): *Non usitata, nec tenui ferar,* 13, 1977, 33-40.

BORZSÁK, I(stván): *Lucan und Horaz* (Lucanus és Horatius), 14, 1978, 43–50.

A tanulmány a Lucanus-kutatás eredményeihez kapcsolódik. Franz Bömner Metamorphoses-kommentárjainak tanulmányozása során kiderült, hogy az Ovidius előzmények vizsgálatában Vergiliushoz viszonyítva Horatius a háttérbe szorult. Ez a tény készítette Borzsák István professzor urat arra, hogy a Metamorphoses IV-V. könyvének jobb megértéséhez sok Horatianumot regisztráljon. Ennek a munkának a folytatása ez a tanulmány, amely a Horatius-párhuzamok funkcionális vizsgálata és főleg Lucanus eposzának eszmei megközelítése szempontjából lényeges.

A. R.

BORZSÁK, I(stván): *Fabius Pictor in A. Alföldis „Early Rome”*, 33, 1997, 57-62.

BRELICH, A(ngelo): *Situazione attuale degli studi di storia delle religioni* (A vallástörténeti kutatások jelenlegi állása), 3, 1967, 3–11.

Brelích olasz vallástörténész cikke bevezetőjében utal a világ egyetemlein felállított vallástörténeti tanszékekre, valamint az ezeken folyó kutatásokat valamiképp összefogó *Associazione Internazionale per la Storia delle Religioni* nevű nemzetközi tudományos társaságra, továbbá a különböző szervezésű nemzetközi kongresszusokra. A szerző megemlíti azt, hogy mindig szem előtt kell tartani a vallástörténet kapcsolatát más stúdiumokkal (filológia, művészettörténet, régészet). Ezt követően számba vesz néhány modern vallástörténeti irányzatot és utal több alapvető műre, mint például Creuzer *Symbolik der alten Völker* című könyvére, melyet az első nagy vallástörténeti összefoglalásként értékel. Figyelmet szentel az összehasonlító indoeurópai nyelvészet és vallástörténet terén nagy érdemeket szerzett Max Müller munkásságának. Brelích nem csupán az antik, hanem a keleti vallásokra és a természeti népek hiedelemvilágára vonatkozó kutatásokat is megemlíti, utalva többek között E. B. Tylor *Primitive Culture* című 1870-ben megjelent művére, a kongói pigmeusok, a mexikói indiánok vallására, a G. van der Leeuw és M. Eliade nevével fémjelzett fenomenológiai irányzatra, valamint a R. Otto *Das Heilige* című művében vizsgált homo faber – homo religiosus kérdéskörre.

Cs. P.

BRELICH, A(ngelo): *Aristofane: commedia e religione* (Aristophanes: komédia és vallás), 5, 1969, 21-30.

A vallástörténész szerző az ókomédia és a tragédia születésének, kialakulásának körülményeit tárja fel, különös tekintettel a görög dráma szakrális aspektusaira, és a vallásos világkép megnyilvánulási lehetőségeire Arisztophanész komédiáiban. A tanulmány feltárja a „komikus hős” prototipikus jellemzőit, az arisztotelészi inferioritás-elmélet talaján álló arisztophanészi komikumelméletet, az ókomédia jellegzetes istenábrázolásainak jellegzetességeit., különös tekintettel Dionysosra, az ókomédia színpadán legtöbbször feltűnő istenségre.

Sz. E.

BRELICH, A(ngelo): *Appunti sul flamen dialis*, 8, 1972, 17-22.

BRIQUEL, D(ominique): *La place de l'Étrurie chez Horace*, 29, 1993, 21-32.

BRIQUEL, D(ominique): *La formation du corps de Rome: Florus et la question de l'Asylum*, 30, 1994, 209-222.

BRIQUEL, D(ominique): *Cicéron et les Etrusques* (Cicero és az etruszok), 31, 1995, 21-32.

Cicero – bár maga is egy vidéki városból került fel Rómába – egyáltalán nem mutatott érdeklődést az antik Etrúria civilizációja iránt. D. Musti kifejezésével: valójában Róma etruszk királyai uralmi periódusának valóságos „etruszkitalánításához” lehetünk tanúi. Az etruszok vagy mint idegenek, vagy mint ellenségek – akik a *iustum bellum* tárgyát adják – mutatkoznak meg műveiben, nem számol az örökségük értékével. A *Pro Caecina* című beszédében, a *De re publicá*ban, a *IX. Philippicá*ban elmarasztalóan és inkább a negatív vonásaikat kiemelve szól róluk. A vallás területén, a jóslásban és a szertartások tudományában viszont kétségtelen az *Etrusca disciplina* öröksége. Ám Cicero méltató szavai ennek kapcsán is csak a meggyőzést

kieszközlő szónoki fogások, nem a saját véleményét tükrözik, ő ugyanis nem hisz az etruszk jóstudományban, a *De divinatione* II. könyvében méltatlankodással tekint erre a tudományra, annak primitívsége és babonákon alapulása miatt. Az etruszkokat a görögökkel emlegeti, de ezzel is azok kalóz voltát igyekszik kiemelni; nem kezeli kritikával a görög vádaskodást. Ez azért is van, mert az etruszkok nem érdekelték, a hellén műveltséget és nyelvet viszont hatalmas kincsként értékelte.

B. K.

BRIQUEL, D(ominique): *La legende de fondation de Tibur*, 33, 1997, 63-82.

BRIQUEL, D(ominique): *Remarques sur les traditions de Nostoi en Italie: l'exemple de la legende d'Ulysse en Etrurie*, 34-35, 1998-1999, 235-252.

BRIQUEL, D(ominique): *Petite histoire d'une grande idée: L'ouverture de la citoyenneté aux anciens esclaves, source de la puissance de Rome*, 36, 2000, 31-50.

BRIQUEL, D(ominique): *18-19 mars 210 av. J.-C., Le Forum brûle: À la recherche de boucs émissaires*, 37, 2001, 19-38.

BRIQUEL, D(ominique): *Le passage souterrain des Gaulois. Réflexion sur les formes anciennes de la pensée historique à Rome*, 38-39, 2002-2003, 37-64.

BRIQUEL, D(ominique): «*Ils rapportent à son sujet une foule de récits extraordinaires*» (*Denys d'Halicarnasse, II, 60, 4*). *Remarques comparatives sur la tradition relative à Numa Pompilius*, 40-41, 2004-2005, 37-54.

BROŽEK, M(ieczyslaw): *De Petronii Satyricon librorum numero ac natura* (Petronius *Satyricon* könyvei számáról és természetéről), 4, 1968, 65–68.

Brožek vizsgálódása középpontjában Petronius *Satyricon*jának terjedelme és könyveinek száma, illetve természetének meghatározása áll. A ránk hagyományozott könyvekből kimaradtak bizonyos részletek. Ezeket a kutatók nem azonos részekre osztják be, emellett problémát okoz a tagolás is. Ugyanígy vitatható, hogy miért nem látták el címmel az egyes könyveket, minthogy ott megállapíthatók lennének bizonyos csomópontok. Brožek arra a következtetésre jut, hogy a könyvek terjedelmének megváltoztatására nincs szükség, hiszen az ókorban a könyvek nem voltak azonos terjedelműek.

Sz. L.

BRUWAENE, M(artin van den): *Approximations sémantiques de $\sigma\mu\alpha\rho\tau\acute{\epsilon}\omega$, $\acute{o}\mu\nu\nu\mu\iota$, *coniurare**, 17-18, 1981-1982, 99-116.

BRUWAENE, M(artin van den): *Les valeurs de justice dans le parler cicéronien*, 19, 1983, 41-48.

BUGÁR, I(stván): *Sacred Art in Christian Antiquity*, 44, 2008, 195-202.

CANÓS I VILLENA, I(sabel) – NÉMETH, Gy(örgy): *Theophilos, Philomousos, Ioukunda – a Grekk Family in the Roman Imperial Period* (Theophilos, Philomousos, Ioukunda – egy görög család a római hatalom korszakában), 32, 1996, 51–59.

A Museum Arqueològic Barcelona (MAB) gyűjteményében őriznek egy mindaddig még közzé nem tett attikai temetési sztélét. A sztélén egy besüppedt dombormű látható, mely két alakot ábrázol. A női alak leeresztett jobb kezében egy madarat tart. A férfi vele szemben áll, lábai előtt egy kis méretű kutya hever. A két alakot ábrázoló

dombormű felett egy felirat látható, mely igen csak elmosódott, már alig olvasható. Nagyon valószínű, hogy eme felirat nem az eredeti felirat, hanem egy korábbira lett rávésve. A felirat betűinek alakjáról és a feliraton található nevekből (Theophilos, Philomousos, Ioukunda) következtethetünk a sztélé keletkezésének helyére és idejére. A felirat egy görög család három generációjának állít emléket.
T. M.

CAVAGGIONI, F(rancesca): *Il saturnino di Floro: Elementi di continuità, omissioni e incongruenze nel ritratto di un seditious*, 40-41, 2004-2005, 325-338.

CHARLET, J(ean)-L(ouis): *La lexicographie latine de l'époque humaniste*, 40-41, 2004-2005, 401-428.

CORSI, S(tefano): *Il sacrificio dei fratelli Fileni: un episodi fra storia e geografia*, 33, 1997, 83-90.

CZÚTH, B(éla): *Coniuratio Marcellana oder Marcelli(ni)ana?* (Sidonius Apollinaris ep. I 11, 5-6), 19, 1983, 113-122.

DANIELEWICZ, J(erzy): *Anacreontics as a literary genre* (Az anakreóni dalok mint irodalmi műfaj), 22, 1986, 41-51.

A tanulmány kiindulása az 1554-es *Stephanus*-féle kiadás és a *Codex Parisinus*ban összegyűjtött *Carmina Anacreontea* továbbélése. A szerző ezután értelmezi az Aulus Gellius által használt *Ανακρεοντεία* kifejezést, amely szerinte az Anakreón által írt költemények összességét jelenti. További vizsgálati témák: az anakreóni dalok tárgya, a témavariációk, az előadás módja, a dalok formai sajátosságai, illetve az előadó személyének jellemzői. Mindezek hatással voltak a *symposium*ra. Végül a tanulmány a dalokban előforduló metrikai sajátosságokat vizsgálja.
M.-D. E.

DANIELYAN, E(dward): *Cosmological Ideas in Antique and Early Medieval Philosophical Views*, 25, 1989, 43-48.

DARAB, Á(gnes): *Die literatische Tätigkeit von Nándor Láng*, 19, 1983, 12-16.

DARAB, Á(gnes): *Cicero bei Plinius dem Älteren* (Cicero az idősebb Pliniusnál), 31, 1995, 33-42.

Az idősebb Plinius a *Naturalis Historiá*ban számos híres ember portréját rajzolta meg, vagyis idézte elődei véleményét, megállapításait, a róluk szóló történeteket. Ciceróról például nagyon gyakran tesz említést, akinek a földműveléssel kapcsolatos praktikus tanácsait, a zoológiai és az antropológiai területen való magas fokú ismeretét is átörökíti. Politikatörténeti szerepét éppúgy megemlíti, mint a saját – és ezzel együtt Cicero – módszertani, illetve alkotás-etikai nézeteit. Ciceróról és jelleméről adott bemutatása nyílt magasztalásba fordul. Cicerót egy helyütt *lux doctrinarum*nak nevezi, akiben tulajdonképpen a római erények megtestesülését láthatjuk meg Plinius életművén keresztül.
B. K.

DARAB, Á(gnes): *Die Kleidung des Königes Menelaos in Euripides' Helena*, 42, 2006, 35-46.

DARAB, Á(gnes): *Lebensbeschreibungen der berühmtesten Maler, Bildhauer und Architekten. Antike Künstleranekdoten*, 44, 2008, 73-93.

The main source of the anecdotes about ancient painters, sculptors and architects is the Natural History of Pliny the Elder. The article focuses on the shaping of these stories from more approaches. The basis is the theory of the

cultural memory. To broaden the scope of the analysis, Pliny's representation of the artists is compared with relevant passages from other writers. The paper determines the ancient types of the anecdotes of artist and tries to show the connection between the context and the age in which they were born.

DARKÓ, J(enő): *Les peuples des steppes chez les écrivains tactiques byzantins*, 42, 2006, 159-192.

DEMAN, A(lbert)–RAEPSAET-CHARLIER, M(arie)-T(hérèse): *Notes sur la guerre de Spartacus*, 17-18, 1981-1982, 83-98.

DÉR, K(atalin): *La nuova idea di lavoro teatrale nei prologhi di Terenzio*, 26, 1990, 35-48.

DETTORI, E(manuele): *Un appunto su Antim. fr. 164 Matth.: παιπαλέη*, 40-41, 2004-2005, 13-16.

DEVILLERS, O(livier): *Néron se réconcilie avec Thræsa Paetus. À propos de Tacite An. XV 23, 4, 37*, 2001, 39-52.

DOBÓ, Á(rpád): *Gouverneurs de Dacie à l'époque de Trajan (106-117)*, 9, 1973, 91-94.

DOBÓ, Á(rpád): *Contribution à l'histoire de la douane en Dacie*, 10-11, 1974-1975, 145-150.

DOBÓ, Á(rpád): *Contributions à l'histoire de la douane en Illyricum*, 13, 1977, 59-62.

DOBÓ, Á(rpád): *L'officium consularis en Dacie*, 14, 1978, 57-64.

DOBUISSON, M(ichel): *Cicéron et le bilinguisme gréco-latin (Cicero és a görög-latin kétnyelvűség)*, 31, 1995, 43-48.

A tanulmány tárgya: Cicero magatartása a görög nyelv irányában. A görög és a latin nyelv együttélése Rómában társadalmi, kulturális és politikai jelenség is, amelynek kiindulópontja a Kr. e. 2. század, megszilárdulása a Kr. e. 1. század vége, amikor a latin a hatalom, a görög pedig a kultúra nyelvvé lesz a városban. Cicero benne élt ebben, politikusként és a szellem embereként is tevékenykedett. A kor görögellenes világában ő a görög nyelvvel a latin nyelvnek az elégtelenségeit igyekezett kiegyenlíteni.

B. K.

DUCOS, M(ichèle): *César et la clémence*, 40-41, 2004-2005, 117-128.

DURKÓ, M(átyás): *Eröffnung der Jenő Darkó-Gedenkfeier*, 17-18, 1981-1982, 7-8.

EDWARD, D(anielyan): *Cosmological Ideas in Antique and Early Medieval Philosophical Views (Kozmológiai nézetek az antikvitás és a kora középkori filozófia felfogásában)*, 15, 1989, 43-49.

Az emberi társadalom fejlődésének kezdeti szakaszában mítoszokat alkotott, hogy ezáltal jobban megértse az őt körülvevő világot és ennek a világnak a keletkezését. Az univerzumról való felfogás alakulásával azonban megjelentek az első tudományos magyarázatok. A tudományos koncepciók kialakulásában nagy szerepe volt a világtörzés-mítosznak, hisz egyes antik gondolkodók és kora középkori filozófusok a világegyetem, illetve a Föld formáját is a tojáséhoz hasonlították. A tanulmány a tojás alakú világ keletkezésére vonatkozó elképzeléseket

vizsgálja az ősi görög gondolkodók (Thalés, Pythagoras, Parmenidés, Empedoklés, Aristotelés), egyes keresztény szerzők és az arméniai tudósok (Anania Shirakatsi) gondolatainak tükrében.
T. M.

ERNST, J(uliette): *L'état de la recherche dans le domaine des études classiques à travers le monde*, 7, 1971, 3-12.

FAMERIE, E(tienne): *Appien, ses traducteurs français et Marx*, 26, 1990, 91-100.

FARKAS, Z(oltán): *Notes sur le culte scarbantien de Silvanus Augustus*, 8, 1972, 95-100.

FEHÉR, B(ence): *The Linguistic History of Latin-Speaking Pannonia: Syntax*, 43, 2007, 189-195.

FERENCZI, A(tila): *The Double Faced Hercules in the Cacus-Episode of the Aeneid*, 34-35, 1998-1999, 327-334.

FISCHER, R(aymond): *The „Palace Miracles” in Euripides' Bacchae: a Reconstruction*, 27, 1991, 23-30.

FITZ, J(enő): *Die archäologischen und epigraphischen Resultaten von András Alföldi und die neuere Pannonien-Forschung* 33, 1997, 91-98.

FLINTOFF, E(verard): *Comets and Confidence Tricks. A meditations on Eclogue IX 47*, 28, 1992, 65-72.

FRANCIOSI, F(ilippo): *Die Anfänge der griechischen Wissenschaft und der sogenannte „etische Intellektualismus”*, 25, 1989, 9-14.

FREL, J(iřf): *Dolicene a Brigetio*, 28, 1992, 101-106.

GABBA, E(milio): *La praefatio di Vitruvio e la Roma Augustea*, 16, 1980, 49-52.

GABLER, D(énes): *Die Terra Sigillata-Forschung seit István Paulovics*, 30, 1994, 83-106.

GAILLARD, J(acques): *Imitatio, aemulatio: Horace et l' „imitation”*, 29, 1993, 33-38.

GÁSPÁR, D(orottyá): *Urchristliche Forschung in Pannonien seit der Tätigkeit István Járdányi Paulovics*, 30, 1994, 111-120.

GÁSPÁR, D(orottyá): *Christianity and the imperial-cult*, 33, 1997, 99-104.

GÁSPÁR, D(orottyá): *The Basilica Constantiniana*, 42, 2006, 127-142.

GÁSPÁR, D(orottyá): *Circular Lead Tanks: A Suggestion*, 44, 2008, 137-143.

The question is how we can solve the inconsistency between the following two facts: 1. No baptistery has so far been found in Pannonia. 2. Christians lives in Pannonia at the same time. Upon different analogies (circular lead tanks, church at Zurzach) and examining the rite of the baptism I make hypostatical suggestion: fonts of wood, graves which never contained corpses.

GESZTELYI, T(amás): *Some Further Points on the Authenticity of the „Ara Pacis Augustae”* (Az Ara Pacis Augustae hitelességének kérdéséhez), 2, 1966, 43-47.

Az *Ara Pacis Augustae*-nak nevezett oltár az eddigi elemzések szerint azonos az augustusi Békeoltárral. Mivel kevés biztos forrással rendelkezünk erről, az azonosítás több problémát is felvet. A szerző ezen nehézségekre világít rá St. Weinstock érvelését alapul véve. Először a korabeli szerzők *által negatív fogadtatását* (Strabón, Cassius Dio, Horatius); majd a pénzekben, mint a propaganda fő eszközein való mellőzését emeli ki. Felvetődik ezek után a kérdés, hogy valójában hogy is nézhetett ki a Béke oltára. A szerző összehasonlítóképpen a Visszavezető Szerencse oltárát *elemzi*. Mindezekből levonható a következtetés: az *Ara Pacis Augustae* egy alig díszített, egyszerű oltár lehetett, a mai Békeoltár pedig az Augustus halálát követő években készülhetett.
R.A.

GESZTELYI, T(amás): *The Cult of Terra Mater in the Danubian Basin Lands* (Terra Mater kultusza a Duna-medence területein), 6, 1971, 85-90.

A Duna-medencében talált római feliratos ereklyék vizsgálatával kép adható arról, hogy milyen volt a területen *Tellus-Terra Mater* kultusza. A kultusz főként a Duna menti provinciákban és Észak-Afrikában volt a legelterjedtebb, így ezekről a területekről került elő a legtöbb feliratos emlék. Ezek közül a Duna-környéki Pannonia (ÉK-Pannonia), Dacia és Dalmácia (Moesia Superior) leletei a legfigyelemreméltóbbak. Datálásuk a Kr. u. II. század végére és a III. század első felére tehető. A feliratokon *Tellus* és *Terra Mater* neve szerepel. Az invocációkban előfordul *Iuppiter Optimus Maximus* és *Iuno* neve is, de gyakran más istenségekkel együtt, mint például *Silvanus*, *Hercules*, *Diana*, *Saturnus*, *Aesculapius*, *Hygieia*, *Mercurius* vagy a *Capitoliumi trias*. Úgy tűnik, hogy *Terra Mater* a bányákat védelmezte, mert a lelőhelyek mind bányaterületek voltak egykor. A felajánlók többsége a tartomány arisztokráciáinak és a bányák vezetőinek köréből került ki. Az ereklyék kapcsolatba hozhatók az április 15 és 25. között tartott vallási ünnepekkel is (*Parilia*, *Quinquatria*).

A Duna menti Terra Mater kultusza jellegzetes tükörképet ad a késő Antonius- és Severus-kor folyamán végbemenő vallástörténeti fejlődésről. Ezen kívül a kultusznak romanizáló jellege is volt, ugyanis ÉK-K-Pannonia, Dacia és Dalmácia területei átmeneti pozíciót képeztek a Duna mentének erősen romanizált nyugati területei és az alig fejlett Moesia területei között.

M.-D. E.

GESZTELYI, T(amás): *Cult of Tellus-Terra Mater in North Africa* (Tellus-Terra Mater kultusza Észak-Afrikában), 8, 1972, 75-85.

A tanulmány választ keres egyes, a Tellus-Terra Mater-kultusszal kapcsolatban gyakran felmerülő kérdésekre. A szerző tárgyalja a kettős elnevezés eredetét, vizsgálja a görög hatás mértékét, és megállapítja, hogy az istenség szerepköre földrajzi egységenként változó volt. Táblázatban összefoglalja az Észak-Afrikában talált feliratos emlékeket, s a szövegekkel kapcsolatos megállapítások illusztrálásához a kultusz topográfiai eloszlását is mellékel. A tanulmány segítségével nyomon követhetjük Észak-Afrikában a kultusz töretlen népszerűségét, mialatt Rómában Tellus tisztelete változó hőfokú volt: a köztársaságkor istenei háttérbe szorították, s csak Caesar és Augustus tevékenysége nyomán vert gyökeret újból.

T. M.

GESZTELYI, T(amás): *Mercury and Augustus. Horace, Odes I 2* (Mercurius és Augustus), 9, 1973, 77-81.

Horatius *I 2. ódája* a költő és politikus állásfoglalását tárja fel Augustus uralmát illetően. A tanulmány először a költemény keletkezésének időpontjával foglalkozik, majd áttér a benne említett isten, patrónus személyének azonosítására. Horatius Mercuriust véli e patrónusnak, azokra a hellenisztikus tanokra irányítva a figyelmet, ahol Hermészt „Oltalmazóként” tisztelik. Az ódában uralkodó görög-római vonásokat figyelembe véve a szerző kizártnak tartja, hogy Horatius keleti vagy akár egyiptomi elemeket használt volna a költemény írásakor.

Sz. K.

GESZTELYI, T(amás): *Arion bei Ovid, Fasti II 79-118* (Ovidius Arion-ábrázolása, *Fasti II 79-118*) 10-11, 1974-1975, 65-73.

A tanulmány a *Fasti II.* énekében szereplő Arion-ábrázolás sajátosságait vizsgálja. A szerző az ovidiusi változatot összevetve a történet Hérodotosznál szereplő verziójával rámutat, hogy Ovidiusnál Arion alakja olyan vonásokkal gazdagodik, amelyeket hagyományosan Orpheushoz, illetve Apollóhoz szoktak kapcsolni, s így Arion a költészet szimbólumává válik. Az emberfeletti magasságokba emelt dalnok sorsa tehát a költő hatalmát, hírnevét, a költészet dicsőségét (s persze az Arionnal magát azonosító Ovidius költői dicsőségét is) hirdeti, nem pusztán a Delfin-csillagkép eredetét magyarázó aitiológiai mítoszról van szó. Másrészt a részlet szövegét egybevetve Ovidius száműzetésben írt költeményeivel arra hívja fel a figyelmet, hogy feltételezhetően ez a részlet is a *Fasti* azon elemei közé tartozik, amelyek csak Tomiban, a műnek már a száműzetésben történő átdolgozása során nyerték el ma is ismert formájukat.

B.F.

GESZTELYI, T(amás): *Placatio Telluris bei Statius (Thebais 8, 298-341)*, 12, 1976, 53-60.

GESZTELYI, T(amás): *Eine singuläre Terra Mater-Darstellung aus Sopiana*, 13, 1977, 45-50.

GESZTELYI, T(amás): *Satyrbüsten auf Gemmen*, 14, 1978, 65-74.

GESZTELYI, T(amás): *Sitzender Satyr mit Doppelflöte*, 15, 1979, 71-77.

GESZTELYI, T(amás): *Ianus bei Ovid, Bemerkungen zur Kompositionen der Fasti* (Ianus Ovidiusnál, Észrevételek a *Fasti* kompozíciójához), 16, 1980, 53-59.

A *Fasti*ban nemcsak az ünnepek neveiről, hanem az ünnepnapok okairól és céljairól, lefolyásukról, a hozzájuk kapcsolódó istenségekről is olvashatunk, gyakran színes történetbe foglalva. A tanulmány a műben szereplő egyik istenség, *Ianus* portréját is vizsgálja.

Sz. K.

GESZTELYI, T(amás): *Terra Mater in der Religionspolitik des Augustus*, 17-18, 1981-1982, 141-148.

GESZTELYI, T(amás): *Die wissenschaftliche Laufbahn des Nándor Láng*, 19, 1983, 7-11.

GESZTELYI, T(amás): *Die Frage der ikonographischen Rückständigkeit in der Glyptik* (Az ikonográfiai megkésetttség kérdése a gliptikában), 21, 1985, 107-121.

A tanulmány írója olyan gemmákat, érmeket vizsgál, amelyeken Septimius Severus és fiai, Caracalla és Geta láthatóak. A Magyar Nemzeti Múzeumban található gyűjtemény egy gemmájából indul ki a vizsgálat, amelyet a szerző összehasonlít a világ más városaiban őrzött, máshonnan származó darabok attribútumaival és ábrázolásaival. Az elemzés azt mutatja, hogy a császárok látszólagos kora nem felel meg a gemma készítéséből következtetett életkorukkal. Ez a visszamaradottság a darabok minőségéből következik, ugyanis nem udvari műhelyben készítették őket, hanem a provinciákban. Az ott lakó mesterek viszont hiába értesültek a császárválasztásokról, testi változásaikat nem tudták ábrázolni, így a régebben készült érmek ábrázolásait vették alapul, csak az attribútumokat változtatták meg. A továbbiakban a kis- és nagyplasztikát, valamint a feliratokat vizsgálja a tanulmány írója. Végül megállapítja, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött gemmát valószínűleg Kr. u. 210-ben készítették, amit a provinciális gemmakészítő módszere és az adott politikai helyzet tesz világossá.

P. A.

GESZTELYI, T(amás): *Über die Porträts des Septimius Severus und Caracalla als Spiegel der Verbindung Roms mit dem Osten* 22, 1986, 25-30.

GESZTELYI, T(amás): *Vergil und die Politik* (Vergilius és a politika), 23, 1987, 51–56.

Caesar halála után a politikai élet meglehetősen zűrzavarossá vált, és a politikai események alakulásai a költők mozgásterét is meghatározták. Vergilius a *Georgicát* Octavianusnak, az actiumi győzőnek ajánlotta, a bukolikus költeményekben pedig az a Keletről beáramlott gondolat jelenik meg, hogy az uralkodónak isteni eredetet tulajdonítottak. A *Georgica* méhekkal foglalkozó könyve a jó és a rossz király összehasonlításával kísérletezik, azaz Octavianus és Antonius uralkodási képességeit értékeli. Korai műveiben (*Eclogae*) Caesarrel szemben rokonszenvet mutatott, az *Aeneis*ben azonban burkolt ellenségeskedés figyelhető meg. Mindez az augustusi propaganda hatását mutatja, és világosan látszik, hogy a vergiliusi költészet ideológiai töltete egybecsengett az augustusi kor céljaival.
Sz. E.

GESZTELYI, T(amás): *Über die Fragen der Kameenkunst des Prinzipats*, 24, 1988, 61-66.

GESZTELYI, T(amás): *Zur Frage der Darstellungen des sog. Salamourteils*, 25, 1989, 73-84.

GESZTELYI, T(amás): *Über die gesellschaftliche Rolle der römischen Kunst*, 26, 1990, 63-76.

GESZTELYI, T(amás): *Spätromische Glasbullen*, 27, 1991, 107-115.

GESZTELYI T(amás): *Zur Deutung der sog. Grylloi*, 28, 1992, 83-90.

GESZTELYI, T(amás): *Die Erforschung des pannonischen Schmucks seit Paulovics*, 30, 1994, 73-82.

GESZTELYI, T(amás): *Cicero und seine Statuen* (Cicero és a tulajdonában lévő szobrok), 31, 1995, 49–54.

Cicero a görög kultúrával, ezen belül a képzőművészettel Kr. e. 79–77-ben közvetlenül görög környezetben, Athénben, Asia provinciában és Rhodoson ismerkedett meg, illetve Kr. e. 75-ben, a szicíliai quaesturája idején. Nemcsak tanulmányozta, de gyűjtötte is a szobrokat, amiről az Atticushoz intézett levelei is tanúskodnak. Cicero a tusculanumi villájának peristylumát a klasszikus görög gymnasionok mintájára készült berendezni. Műértéséről ellentétesek a vélemények. Nem volt igazi műértő, műélvező, de nem volt igénytelen sem, hiszen fontos volt számára – a dekoratív jellegén túl – az ábrázolt téma is. Ízlését és világképét szobrai is kifejezésre juttatták.
B. K.

GESZTELYI, T(amás): *Provincialia*, 32, 1996, 137-141.

GESZTELYI, T(amás): *Alföldi-Reliquien an der Universität Debrecen*, 33, 1997, 105-108.

GESZTELYI, T(amás): *Pannonische Fingerringe in einer Debrecener Privatsammlung*, 36, 2000, 163-176.

GESZTELYI, T(amás): *Plinius' Naturalis Historia an der Grenze von Kodex und Inkunabel* (Plinius Corvinianus), 37, 2001, 53-72.

GESZTELYI, T(amás): *Alexandria in Rom*, 38-39, 2002-2003, 65-70.

GESZTELYI, T(amás): *Plinius der ältere im Ungarn der Matthias-Zeit*, 40-41, 2004-2005, 429-438.

GRANAROLO, J(ean): *Horace à l'école de Catulle?*, 29, 1993, 39-42.

GRAZZINI, S(tefano): *Varrone, Men. 291 b. = 291 c. e una versione rara della morte di Remo (De viris ill. 1, 4)*, 36, 2000, 57-70.

GRAZZINI, S(tefano): *Iuvenalis 2, 106*, 37, 2001, 73-78.

GRAZZINI, S(tefano): *Considerazioni intorno ad alcuni detti di Cesare*, 38-39, 2002-2003, 71-102.

GRAZZINI, S(tefano) : *La racematio in Seneca apoc. 2, 1 e Marziale 3, 58, 8–9 (con qualche riflessione sulle varie forme di spigolamento dall'antichità ai giorni nostri)*, 40-41, 2004-2005, 291-304.

GRILLI, A(lberto): *Cicerone e la speranza d'una costituzione*, 31, 1995, 55-64.

GUITTARD, C(harles): *Etrusca disciplina et regnum: Actualité des srelatifs au pouvoir royal à la fin de la république*, 38-39, 2002-2003, 103-125.

GUITTARD, C(harles): *La reforme des Saturnales de 218/217 av. J.-C.: Un problème de chronologie livienne (Tite-Live XXII, 1, 19–20)*, 40-41, 2004-2005, 77-94.

HAHN, I(stván): *Appians Darstellung der sullanischen Diktatur (Appianos leírása a sullai diktatúráról)*, 10-11, 1974-1975, 111–120.

A tanulmány Appianos *A római polgárháborúk (Rómaikon emphylión)* című műve alapján Sulla monarchikus uralmával foglalkozik. Appianos a sullai egyeduralmat mint az egész római történelem egy korszakát nézi. A *res publica* Sullával végződik, hogy egy új *basileiának* adja át a helyét, azaz hogy megkezdődjék a római történelem új, monarchikus korszaka. Összehasonlítja Sulla, Caesar és Augustus politikai tevékenységét és az egyeduralom megszerzésére fordított eszközeiket. Sulla az, aki csak rövid időre szerezte meg az egyeduralmat, és önként lemondott róla. Caesar hosszabb időre, Augustus pedig már véglegesen és örök időkre egyeduralkodó, *monarchos, dictator, tyrannos, autokrator* lett – ahogy Appianos szinonimaként használja e szavakat.
Sz. K.

HAHN, I(stván): *Die auguisteschen Interpretationen des sidus Iulium*, 19, 1983, 57-66.

HAJDÚ, I(stván): *Bemerkungen zu den mittelalterlichen Kommentaren zur Ars poetica des Horaz*, 29, 1993, 43-52.

HAJDÚ, I(stván): *Das Demosthenes-Bild Ciceros*, 31, 1995, 65-74.

HAMBLENNÉ, P(ierre): *Autour d'un emploi obscur de lat. pertica (Cato Agr. 15)*, 26, 1990, 49-56.

HAMZA, G(ábor): *Cicero und die Rechtsvergleichung*, 20, 1984, 49-60.

HAMZA, G(ábor): *Comparative law and the Graeco-Roman antiquity*, 23, 1987, 73-86.

HAMZA, G(ábor): *Zum Begriff des ius naturale bei Cicero*, 31, 1995, 75-86.

HAMZA, G(ábor): *Riflessioni sulla garanzia dei vizi nella compravendita nell'epoca postclassica del diritto romano*, 33, 1997, 109-126.

HANTOS, Th(eodora): *Rom und Veii – Eine Rivalität und ihre Konsequenzen*, 33, 1997, 127-148.

HANTOS, Z(oltán): *Terra Sigillata aus der archäologischen Sammlung der Universität in Debrecen*, 33, 1997, 149-158.

HARARI, M(aurizio) – TOZZI, P(ierluigi): *Civitas Nova Heracliana et sa découverte par la photographie aérienne*, 22, 1986, 37-40.

HARMATTA, J(ános): *Poseidonios über die römische Urgeschichte (Poseidonios a római őstörténetről)*, 7, 1971, 21–25.

Poseidónios történeti filozófiájának nagy hatása van a római történetíráásra. A tanulmány írója egy ideje már foglalkozott azzal, hogy a *metus Punicus* nem játszott szerepet Poseidónios történelemszemléletében. Poseidónios az őskort aranykornak nevezi, ekkor a hatalom a bölcsek kezében volt, ők hozták a törvényeket. Töredékei alapján az erkölcs hanyatlásának oka a túlzott rabszolgatartás, majd az ebből adódó rabszolgafelkelések. Ezt a véleményt a szerző K. Reinhardt kutatásaira alapozza. Ezzel kapcsolatban több idézet olvashatunk Larensiustól, Athenaiostól és Diodórostól is. Harmatta végül megállapítja, hogy Athenaios műve Poseidónios mintájául szolgált, Poseidónios művét pedig Diodóros használta fel.

P. A.

HARMATTA, J(ános): *Agri Vacui und solitudo* (zu Tac. Ann. XIII 53 ff), 10-11, 1974-1975, 101-110.

HARMATTA, J(ános): *The Origin of the Name Σογδοί (A Σογδοί név eredete)*, 13, 1977, 3–6.

A tanulmány a perzsa *Sogdiané* satrapia lakóit jelölő megnevezés eredetével foglalkozik. A *Σογδοί* név a görög irodalomban először Hérodotosnál jelenik meg. E. Herzfeld nyomán Hérodotos forrásának e tárgyban Hekataios tartják. A sogdianéiak neve a perzsáknál először I. Dareios *OP feliratain* tűnik fel *Suguda*, ill. *Sugda* alakban. A *Suguda* alakot az óperzsa a sogdiane *Suγδα* alakból kölcsönözte, a *Sugda* forma későbbi jelenség. A sogdiane *Suγδα* visszavezethető az óiráni *suγta*, vagyis *tűzzel égetett* jelentésű szóra, és kapcsolatban áll az *wswgt*, vagyis *tiszta* jelentésű kifejezéssel is. A név tehát a tűz kultikus értelemben vett tisztító erejét jelölte. A *Suγδα* elnevezés tehát nemcsak a sogdiane *korai történelmére*, hanem a pre-zoroasztriánus tűzkultusszal kapcsolatos vallási elképzeléseikre is rávilágít.

T. G.

HARMATTA, J(ános): *Prolegomena to the Libykoí logoi of Herodotus' „Histories”* 27, 1991, 3-8.

HARMATTA, J(ános): *Die Schrift bei den antiken Steppenvölkern (Vorläufige Mitteilung)*, 28, 1992, 7-16.

HARMATTA, J(ános) – ALFÖLDI, A(ndrás): *Steppei népek Magyarországon*, 33, 1997, 13-40.

HARMATTA, J(ános): *The origin of the Huns*, 33, 1997, 159-173.

HARMATTA, J(ános): *Zoltán Kádár (1915–2003)*, 40-41, 2004-2005, 445-447.

HÄRTEL, G(ottfried): *Die Religionspolitik der römischen Kaiser von Diokletian bis Justinian I. anhand ausgewählter Beispiele aus dem Codex Iustinianus und den Novellen Iustinians I.*, 22, 1986, 69-86.

HAVAS, L(ászló): *Le panegyrique de Cortesius et les relations diplomatiques entre Mathias Corvin et la papauté* (Cortesius panegyricusa és Mátyás király diplomáciai kapcsolatai a pápasággal) 1, 1965, 57-62

Cortesius, VIII Ince pápa titkárának Mátyás királyról szóló panegyricusa mindeddig elkerülte a magyarországi történészek figyelmét, holott a költemény számos információt szolgáltat Mátyás és a Vatikán diplomáciai viszonyának alakulásáról az 1480-as évek második felében, és felfedi, milyen vatikáni visszhangja volt Mátyás katonai-politikai lépéseinek (Bécs elfoglalása, Corvin János eljegyzése, Váradi Péter kalocsai érsek fogsága, a király központosító törekvései, törökellenes koalíció). A tanulmány választ keres a kérdésre, hogyan lehetséges, hogy a magyar király a Vatikán megromlott, konfliktusokkal terhelt viszonya ellenére a pápa bizalmasa terjedelmes panegyricussal ünnepli az uralkodót.

Sz. E.

HAVAS, L(ászló): *Un programme social et économique au déclin de la République Romaine* (Gazdasági és szociális program a hanyatló köztársaságban) 2, 1966, 29-41

A Kr. e. 64-ben előterjesztett *rogatio Servilia* a római történelem egyik legtöbbet vitatott agrárreform-tervezete, kutatását jelentősen megnehezíti a rendelkezésünkre álló források bizonytalansága. Maga a tervezet szövege nem maradt ránk, de jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Cicero tendenciózusan, több beszédében is támadta. A *rogatio Servilia* újabb coloniák létrehozását szorgalmazta, amely együtt járt volna más nagyvárosok Capua és Tarentum befolyásának növekedésével, Itália militarizálódásával, közigazgatási és gazdasági reformintézkedésekkel. A kutatók véleménye megoszlik arra vonatkozóan, hogy milyen érdekcsoportok állhattak a törvényjavaslat mögött, a források beható vizsgálatai azonban arra engednek következtetni, hogy a reformtervezet kidolgozói és a Catilina-összeesküvés résztvevői kapcsolatban álltak egymással.

Sz. E.

HAVAS, L(ászló): *Pompée et la première conjuration de Catilina* (Pompeius és az első Catilina-összeesküvés), 3, 1967, 43-53.

A késői köztársaság korának eseményei közül kétségkívül Catilina első összeesküvése a legvitatottabb. Kr. e. 65 februárjában Crassus és Caesar államcsínyt készültek végrehajtani Catilina és híveinek aktív támogatásával, melynek első lépéseként a két konzult, Cottát és Torquatust meggyilkoltatták. Kik felelősek a két konzul haláláért? Melyik napon is történhetett a merénylet? Milyen szerepet játszott Pompeius az eseményekben? Tanulmányában a szerző, amellet, hogy főként Sallustius munkájára támaszkodva megpróbálja rekonstruálni a történeteket, rávilágít azokra az ellentmondásokra, amelyet Mommsen és Carcopino kutatásai figyelmen kívül hagytak.

Sz. E.

HAVAS, L(ászló): *Mithridate et son plan d'attaque contre l'Italie*, 4, 1968, 13-26.

HAVAS, L(ászló): *Verrès et les cités de Sicile* (Verres és a szicíliai városállamok), 5, 1969, 63-75.

Verres szicíliai tevékenységét a történészek szinte kivétel nélkül Cicero műveinek rendkívül dehonesztáló Verres-portréja alapján ítélik meg. Ez a portré azonban, mint a XX. századi kutatók is kiemelik, pontosításra szorul, hiszen Verres gazdasági intézkedései nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a Spartacus-felkelés okozta dekonjunkturát Szicília gazdasága viszonylag problémamentesen vészelve át. Ezek az intézkedések azonban a lovagrend érdekeit sértették, elsősorban ez utóbbi miatt fordult Cicero Verres ellen. A tanulmány szerzője a hagyományos „műkincsrafló” Verres-kép cáfolata mellett részletesen bemutatja Verres gazdasági intézkedéseit, a szicíliai önkormányzatokkal való sikeres együttműködését.
Sz. E.

HAVAS, L(ászló): *Crassus et "la première conjuration de Catilina"*, 6, 1970, 35-44.

HAVAS, L(ászló): *La monographie de Salluste sur Catilina et les événements qui suivirent la mort de César*, 7, 1971, 43-54.

HAVAS, L(ászló): *La monographie de Salluste sur Catilina et les événements qui suivirent la mort de César*, 8, 1972, 63-74.

HAVAS, L(ászló): *Notes sur la candidature de Catilina en 66 avant notre ère*, 9, 1973, 33-40.

HAVAS, L(ászló): *Le mouvement de Catilina et les esclaves*, 10-11, 1974-1975, 21-30.

HAVAS, L(ászló): *L'arrière-plan politique du procès de perduellio contre Rabirius*, 12, 1976, 19-28.

HAVAS, L(ászló): *Die catilinarische Bewegung unter dem Gesichtspunkt der sogenannten Popularen- und Optimatenpolitik*, 13, 1977, 11-22.

HAVAS, L(ászló): *Die Catilina-Bewegung und der Senatorenstand (A Catilina-mozgalom és a senatori rend)*, 14, 1978, 25-36.

A Catilina-féle összeesküvés gazdag dokumentációja miatt lehetőséget ad arra, hogy áttekintsük a római köztársaság válságát és a katonai diktatúra kialakulásának folyamatát. A tanulmány az összeesküvők és az ellentábor vezetőivel is részletesen foglalkozik.
Sz. K.

HAVAS, L(ászló): *The Plebs Romana in the Late 60's B.C. (A Plebs Romana a Kr. e. 60-as évek végén)*, 15, 1979, 23-35.

A tanulmány szerzője a *plebs* szerepét egy viszonylag jól dokumentált esemény, a Catilina-összeesküvés tükrében vizsgálja meg. Ehhez a vizsgálódáshoz számos tudósítás szolgál forrásként, úgy mint Cicero, Sallustius, Suetonius, Caesar, Plutarchos, Appianus és Cassius Dio írásai. Mindannyian némileg eltérő képet festenek a *plebs urbana* és a Catilina-összeesküvés közötti kapcsolatáról. Leírásaikat összegezve azonban megállapíthatjuk, hogy az összeesküvés programja a városi plebs minden rétegében visszhangra talált. A *plebs urbanán* belüli társadalmi és vagyoni különbségek mégis lehetetlenné tették, hogy bármiféle mozgalom az ő kezdeményezésükre és politikai elhatározásukra épüljön. Egy ilyen feladatra még leginkább a *plebs rustica* lett volna alkalmas, amit bizonyít az, hogy a Catilina-összeesküvés Etruriában volt a legjelentősebb.
T. M.

HAVAS, L(ászló): *Asinius Pollio and the fall of roman republic (Asinius Pollio és a római köztársaság bukása)*, 16, 1980, 25-36.

A tanulmány a saját korában megbecsülésnek örvendő Asinius Pollio munkásságával foglalkozik, akinek neve hosszabb időre feledésbe merült. Több történetíró tesz kísérletet történeti munkájának, *historiae*jának összeállítására, pl. Sallustius, Appianos, Plutarchos munkásságának felhasználásával; a *historiae* keletkezési időpontját akarják meghatározni. Pollio számára a monarchia a *res publica* hanyatlását jelentette.
Sz. K.

HAVAS, L(ászló): *From Plato to the „Greek Renaissance”* (Platóntól a „görög reneszánszig”), 17-18, 1981-1982, 17–23.

A tanulmány kiindulási alapja Darkó Jenő *Platóntól Pléthónig* című munkája. Darkó szerint Platón tanai a középkorban is éreztették hatásukat, ezt Gemistos Pléthón azon műveiben is tapasztalhatjuk, amelyekben a görög állam megújulásának lehetőségeiről ír. Havas László csak részben találja igazolhatónak Darkó állításait, mert szerinte a két görög szerző elképzelése között számottevő eltérések vannak. Míg Platón történelemképeinek szerves része az emberi test metaforája, Pléthón csak politikai programjának bizonyítékként használja fel az organikus-biológikus párhuzamot.

T. Cs. O.

HAVAS, L(ászló): *La conception organique de l'histoire sous l'Empire romain et ses origines*, 19, 1983, 99-106.

HAVAS, L(ászló): *Agrarian and social conditions in Italy in the last century B. C.* (Mezőgazdasági és társadalmi feltételek a Kr. e. utolsó századi Itáliában), 20, 1984, 31–38.

Rullus néptribunus Kr. e. 64–63-ban széleskörű kolonizációs programjavaslatot terjesztett elő, amely a földterületek felvásárlását is magában foglalta. Cicero három beszédében igyekezett Rullus tervét elutasítani. A töredékes források és a politikai torzítások következtében nagyon nehéz a javaslat igazi jellegét megállapítani. A tanulmány ismerteti, hogy a kisbirtokosok, a colonusok és az elszegényedett arisztokrata családok leszármazottai gazdagodásuk reményében hogyan próbálták segíteni a javaslat törvényerőre emelkedését, és azt is taglalja, hogy a politikai szerepet vállaló földbirtokosok – akik általában rabszolgatartók voltak – miként akadályozták ezt meg vagyonuk megtartása érdekében. Végül azt is megtudhatjuk, hogy miért nem lehetett tovább a korábbi városállami feltételek között irányítani a világhatalommá nőtt Rómát.

T. Cs. O.

Études de Philologie Classique, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Torun, 1983, pp. 196. (László Havas), 21, 1985, 123-124.

HAVAS, L(ászló): *Zoltán Kádár septuagénaire*, 22, 1986, 7-10.

Hahn István: *Álomfejtés és társadalmi valóság (= Interprétation des rêves et réalité sociale)*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1985, 81 pp. (László Havas), 22, 1986, 99-101.

HAVAS, L(ászló): *Der Stellenwert eines Kodexes aus den Sammlungen der Staatlichen Széchényi-Bibliothek (Cod. Lat. 167 = σ) in der Florus-Handschriftentradition*, 23, 1987, 87-96.

HAVAS, L(ászló): *Zum aussenpolitischen Hintergrund der Entstehung der Epitome des Florus*, 24, 1988, 57-60.

HAVAS, L(ászló): *A propos de deux manuscrits (Romanus Vitt. Em. 11 = E et Romanus Vitt. Em. 221 = O^M) de Florus conservés dans la Bibliothèque Nationale de Rome*, 25, 1989, 101-114.

HAVAS, L(ászló) –NEMES, Z(oltán): *A Disputed Place in Florus and the Text Tradition*, 26, 1990, 79-86.

HAVAS, L(ászló): *Das geistige Erbe der antiken Rom in den ungarischen Prosaübersetzungen der Spätrenaissance und des Barocks*, 27, 1991, 143-158.

HAVAS, L(ászló): *Work Organization in Cicero's Letters* (Munkaszervezés Cicero leveleinek tükrében), 28, 1992, 51–63.

A tanulmány több gazdasági ágat és egyéb tevékenységi területet figyelembe véve vizsgálja azt, hogyan oldotta meg szerteágazó feladatainak ellátását Cicero. Tevékeny politikus volt, akinek nem jutott ideje minden olyan területen helytállni, ahol anyagi érdekeltségei ezt szükségessé tették volna. Birtokai nemcsak a kellemes időtöltést, hanem a hasznos is szolgálták, ezért ellenőrző apparátusuk megszervezése a varrói ideálhoz közelített. Az ellenőrző feladatokat a *procurator* látta el, akit Cicero a *vilicus* fölé rendelt. A birtokigazgatásra vonatkozó utalások nagy száma mellett kevés adatot közöl a munkaerőre és a (feltétlenül létező) bérleti rendszerre vonatkozóan. Cicero építkezési tevékenységet is folytatott, egyik építésének neve Philippus, akinek felügyeletével barátját, Atticust bízta meg. Cicero intellektuális tevékenysége nagyszámú képzett rabszolgát igényelt, de a gazdaságosság jegyében olykor ezek létszámát is csökkentette. A kiterjedt levelezés lebonyolításához megbízható kézbesítőkre volt szükség, ami nem tartozott a legolcsóbb megoldások közé. Pénzügyleteinek intézését felszabadítottaira bízta (rabszolgákra nem!), de fő tanácsadója és az olykor túl bonyolult tranzakciók ellenőrzője Atticus volt. Cicero – kellő szakértelem és idő hiányában – üzleti tevékenységének megszervezésekor szakképzett felszabadítottaira támaszkodott, különös bizalmával tüntetve ki Tirót, valamint barátját, Atticust. „Ügynökeinek” meglehetősen szabadságot biztosított az üzleti ügyekben, hogy így aknázhassa ki tehetségüket. A maga korában Cicero rendelkezett az egyik legjobb gazdasági szervezettel.
T. L.

HAVAS, L(ászló): *Rémimiscences d'Horace chez Florus*, 29, 1993, 53-78.

HAVAS, L(ászló): *Elemente der antiken organischen Geschichtsauffassung bei János Nadányi*, 30, 1994, 243-251.

HAVAS, L(ászló): *Cicéron et la septième centenaire de Rome*, 31, 1995, 101-114.

HAVAS, L(ászló): *Zur Rezeption des Florus in Ungarn*, 32, 1996, 59-70.

HAVAS, L(ászló): *À propos des sources de la première théorie d'état en Hongrie (L'Admonition de Saint Étienne a son fils, Émeric)*, 33, 1997, 175-188.

HAVAS, L(ászló): *Hat Johannes Malalas die Geschichte des Florus gelesen?*, 34-35, 1998-1999, 19-24.

HAVAS, L(ászló): *Romulus Arpinas. Ein Wenig Bekanntes Kapitel in der römischen Geschichte des Saecularis-Gedankens*, 36, 2000, 71-88.

HAVAS, L(ászló): *Die Geschichtskonzeption Antonio Bonfinis*, 37, 2001, 87-108.

HAVAS, L(ászló): *La monarchie et la translatio imperii en Hongrie au tournant du premier millénaire apr. J.-C.*, 38-39, 2002-2003, 127-142.

HAVAS, L(ászló): *Une source possible néoplatonicienne des Admonitions de Saint Étienne de Hongrie : Macrobe*, 43, 2007, 169-180.

HAVAS, L(ászló): *Sur l'un des inspireurs possibles de l'idée concernant l'identité européenne. Les Admonitions de saint Étienne de Hongrie et la France contemporaine*, 44, 2008, 215-226.

HAVAS, L(ászló): *Renovatio imperii – Corona Hungariae regia (Idea Europae unitae in opusculo Sancti Stephani, quod «Libellus de institutione morum sive admonitio spiritualis» inscribitur)*, 42, 2006, 193-206.

HEGYI, D(olores): *Der Ursprung der Aisymneteia (Az aisymnéteia eredete)*, 13, 1977, 7–10.

Az ókori görög vallási és politikai intézmények sok esetben prégörög és keleti gyökerekre vezethetők vissza. A görög városállamokban az aisymnéteiek egyfelől a közigazgatás területén látták el hivatalukat, másfelől a vallási élet meghatározó szereplőiként is feltűntek. Az aisymnéteia intézménye már a homéroszi eposzokban is előfordult. Az *Ilias*ban arról olvashatunk, hogy az aisymnétes előkelő család sarja, az *Odysszeia* soraiból pedig megtudhatjuk, hogy az aisymnéteiek feladata az ünnepi táncok és a versenyek előkészítése és felügyelete volt. Az intézmény neve először Megarában és Milétozban fordul elő. Megarában a királyság bukása után a delphoi jósva tanácsára egy bizonyos Aisymnost, tanácsházát emeltek, ahol később egyéb gyűléseket is tartottak, és Megara, illetve gyarmatainak ügyeit intézték. Milétozban az első aisymnétes Epimenés volt, aki döntőbíróként tevékenykedett, és az előkelő nemzetségeknek ő választott vezető hivatalnokot, prythanist. Nyelvészeti kutatások alapján megállapíthatjuk, hogy az aisymnéteia kifejezés kis-ázsiai eredetű, magával az intézménnyel pedig a kariai őslakosság kultúrájában találkozunk.

Sz. E.

HEGYI, Gy(örgy): *Horace et Stace*, 10-11, 1974-1975, 95-100.

HEINRICHS, A(chim): *Stilisierte Wahrheit: Ciceros Prolog a persona sua zu de oratore (1.1-5)*, 31, 1995, 87-100.

HEINRICHS, A(chim): *Überlegungen zur "Meuterei" von Vesontio*, 2002-2003, 143-158.

HERING, W(olfgang): *Zur Tendenz des Bellum Gallicum (A Bellum Gallicum tendenciájához)*, 3, 1967, 55–62.

Az ókortudományban nehéz problémákat vet fel Caesar *Bellum Gallicum* című műve. Heves vita dúl arról, hogy Caesar a kelta háborúk eseményeit a valóságnak megfelelően adta-e elő, illetve a történelmi igazságtól eltért-e. Már Asinius Pollio rámutatott arra, hogy a szerző alkalmanként nem a valóságnak megfelelően ábrázolta a megtörtént eseményeket. A hitelesség kérdésében azonban eltérő véleményeket képvisel Michel Rambaud és Hans Oppermann. Theodor Mommsen és Friedrich Klingner ezen túl a *commentarii* fogalmát, és a gallok, illetve a helvétek helyzetét is megvilágítja. A maga részéről W. Hering a *Bellum Gallicum*ot elsősorban irodalmi műnek, nem pedig politikai írásnak tekinti.

B. K.

HERING, W(olfgang): *Die römische Literatur und der Begriff des Klassischen (A római irodalom és a klasszikus fogalma)* 4, 1968, 59–68.

A tanulmány első felében a szerző meghatározza a *klasszikus* fogalmát: az ókori görög/római irodalom, művészet olyan sajátossága, amely mind formai szempontból, mind tartalmára nézve normaként szolgált, és nagymértékben hatott az utána következő korokra. A következőkben a római és a görög irodalom közti viszonyt tárgyalja. Hosszú időn keresztül a római irodalom tanulmányozása a görög kutatások árnyékában zajlott. A görög irodalomnak tulajdonították a műfajok megteremtését, miközben a rómaiak saját lehetőségeikhez mérten csupán ennek eredményeit hasznosították. „Satura quidem nostra est” büszke kijelentés a többi műfajbéli önállótlanyságot bizonyítja. A rómaiak tehetsége ezek szerint abban állt, hogy átvették a görög formákat és gondolatokat, de önálló módon saját kultúrájukat kifejezni nem tudták. A római irodalomnak azonban vannak olyan elemei, amelyek tipikusan rómainak számítanak. Ezek felsorolására és bizonyítására vállalkozik a

továbbiakban a tanulmány szerzője. Ehhez segítségül Eduard Fraenkel és Günther Jackmann Plautussal kapcsolatos kutatásaira hivatkozik. Ezek lényege, hogy a rómaiak a görögöktől átvett irodalmi formákat nem szolgai módon utánozták, hanem továbbfejlesztették és saját céljaik és elképzeléseik szerint alakították.
A. R.

HERING, W(olfgang): *Geographie und römische Politik* (A földrajz és a római politika – Megjegyzések Strabón galliai leírásához), 6, 1970, 45–51.

Számos antik író megmaradt művében korábbi forrásokat is felhasznál, amit egységes koncepcióba formál, lerövidít, módosít. Strabónnál a forrásanalízis eredményei már régóta nem kielégítőek. Poseidónios, aki Strabónt követi, a kortárs szerzők, pl. Asinius Pollio által egészítette ki a munkáját, időrendben folytatva elődje írását. Strabón munkamódszerét ezért nem lehet elkülöníteni másoktól, aki talán idős koráig dolgozott a művén, félkész állapotban hagyhatta ránk. Az antik földrajztudomány alapelvei szerint olyan praktikus földrajzi kézikönyveket kellett létrehozni, amelyekben a különböző források igazolják egymás állítását. Strabón Gallia leírásánál a népek osztályozásával kezd, az augustusi beosztásnak megfelelően. De a határvonalak megrajzolásánál Strabón, Caesar és Poseidónios művében már szembevetendő eltérés mutatkozik. A különböző tények, megállapítások, leírások összevetése után azt állapíthatjuk meg, hogy Strabón a meglévő adatokat egy új, rendszerszerű ábrázolásban illeszti össze.

B. K.

HERING, W(olfgang): *Beobachtungen zu Catull c. 68, 41–160*, 8, 1972, 31-62.

HERING, W(olfgang): *Die Monobiblos als Gedichtbuch*, 9, 1973, 69-76.

HERING, W(olfgang): *Gedanken zu einer Satire des Horaz* (I 9), 10-11, 1974-1975, 55-64.

HERING, W(olfgang): *Vergils Georgica. Die einleitenden Verse* (I 1–42), 17-18, 1981-1982, 117-140.

HERING, W(olfgang): *Die Antigone des Sophokles. Konzeptionelle Planung des Dramas oder Planlosigkeit?* (Sophoklés *Antigoné*ja. Tudatos tervezés vagy tervezetlenség?), 19, 1983, 31–40.

A görög tragédia értelmezője sok magyarázatra szoruló dologgal találja szemben magát. A legfőbb kérdés az, hogy mi volt az író szándéka a drámával, valamint az, hogy tudatosan tervezett-e a tragédia, és hogyan leljük meg az író véleményét a cselekmény keretein belül. Ma már senki sem állítaná, hogy a görög tragédiák olyan történelmi drámák, amelyek alapját a mitikus történeti lefolyás adja. A mitológiai elbeszélés csak kiindulópont. A tanulmány szerzője bebizonyítja, hogy tudatosan tervezett drámáról van szó, amit a strukturális elemzés is alátámaszt. Az *Antigonéban Teiresziász beszéde* – központi sorával (1015) – kiemelkedő szerepet játszik. Ez a beszéd éppúgy szolgálja a cselekmény előrehaladását, mint ahogy a koncepció alapját is alkotja. A drámaíró legfontosabb szerepe, hogy az olvasót érzelmi és gondolkodási reakcióra ösztönözze. Ezt a fajta gondolatmenetet leginkább *Kreón beszédének* (677), *Teiresziász szavainak* (1015) és a *Kórus énekének* (338–340) sorai által ismerhetjük meg. Közvetett módon olvashatunk a 677. sorban a *polis*ről, mint a társadalmi szerveződés legjobb berendezkedéséről. A tanulmány szerzője szerint csak akkor lehet felfedni az írói célzásokat, ha felfedjük a mű struktúráját is.

B. A.

HERING, W(olfgang): *The Ode on Man Sophocles Antigone*, 21, 1985, 25-42.

HERMAN, J(ózsef): *Recherches sur l'évolution grammaticale du latin vulgaire: les emplois «fauteurs» du nominatif* (Adatok a vulgáris latin grammatikához: a nominativus „hibás” használatának esetei) 2, 1966, 109-112

A késői és a vulgáris latin nominativus-használatáról J. B. Hoffmann és A. Szantyr latin nyelvtanában átfogó képet nyújtanak, a cikk írója ehhez kíván néhány kiegészítést tenni. Szintaktikai szempontból a nominativus

„hibás” használata túlnyomóan egyeztetési hibákból eredeztethető, de emellett, ha elszórtan is, a fennmaradt szövegekben előfordulnak a kanonikus szórend átalakításából származó grammatikai hibák. A latin főnévragozás egyszerűsödése révén kialakul a jelölt – jelöletlen oppozíció a főnévi esetek között, amelyben a nominativus tölti be a „jelöletlen” eset szerepét, és válik egyúttal a ragozási paradigmák kiindulópontjává. A „hibás” nominativus-használat elterjedése arra enged következtetni, hogy az egyeztetés már nem volt szükséges ahhoz, hogy a főnévi csoport elemei közötti kohézió kialakuljon, ezt a szerepet a latin nyelv további fejlődése során a hangsúly veszi át.

Sz. E.

HERREN, M(ichael): *The Earliest European Study of Greco-Roman Mythology (A.D. 600-900)*, 34-35, 1998-1999, 25-50.

HOFFMANN, Zs(uzsanna): *Zur votum-Parodie bei Plautus*, 16, 1980, 19-24.

HOFFMANN, Zs(uzsanna): *Virtus Romana bei Plautus*, 20, 1984, 11-20.

HOFFMANN, Zs(uzsanna): *Der Senat bei Plautus*, 23, 1987, 37-30.

HOFFMANN, Zs(uzsanna): *Der Wertbegriff honos in den Komödien von Plautus*, 24, 1988, 29-36.

T. HORVÁTH, Á(gnes): *Some Aspects of the Roman Empire's Correspondence in Latin in the A.D. Fourth and Fifth Centuries*, 34-35, 1998-1999, 269-278.

T. HORVÁTH, Á(gnes): *The Education of Sidonius Apollinaris in the Light of his Citations*, 36, 2000, 151-162.

HORVÁTH, A(ndrás): *Griechische Zitate im ersten Jahrhundert der Kaiserzeit im Spiegel der Kaiserbiographien Suetons*, 32, 1996, 71-84.

HUMMEL, P(ascal): *Philologue dans sa langue: philologia perennis et philologia noua*, 34-35, 1998-1999, 159-170.

HUMMEL, P(ascal): *Fins de siècle, siècles de fin: Le passé (dés)enchanté ou l'impossibilité historique*, 42, 2006, 207-222.

HÜBNER, W(olfgang): *Noch einmal: ruit Oceano Nox (Verg. Aen. 2,250)*, 33, 1997, 189-202.

HÜBNER, W(olfgang): *De astrologia antiqua*, 34-35, 1998-1999, 171-186.

HÜBNER, W(olfgang): *Das Sternbild Sagitta bei Prudentius*, 40-41, 2004-2005, 361-376.

IRMSCHER, J(ohannes): *Heinrich Schliemann und die klassische Altertumswissenschaft heute* (Heinrich Schliemann és a klasszikus ókortudomány ma), 9, 1973, 111–119.

A tanulmány először a Heinrich Schliemann életpályája előtti tudománytörténeti hátteret vázolja fel. Ez az archeológia fejlődését mutatja, és kiválását az anyatudományból, a klasszikus ókortudományból. A szerző

megemlíti a nagyobb német tudósok munkásságát, majd eljutunk Heinrich Schliemann életének és életművének részletes tárgyalásához is.
Sz. K.

IRMSCHER, J(ohannes): *Zur Interpretation spätantiker Epigramme*, 20, 1984, 75-80.

IRMSCHER, J(ohannes): *Wechselwirkungen zwischen den beiden antiken Literaturen im ausgehenden Altertum*, 22, 1986, 87-98.

IRMSCHER, J(ohannes): *Über die hellenistische Ekphrasis*, 24, 1988, 23-28.

IRMSCHER, J(ohannes): *Bruno Snell und das arkadische Ideal*, 26, 1990, 101-106.

ITTZÉS, D(ániel): *Das Carmen saeculare des Horaz*, 44, 2008, 55-71.

Im Aufsatz interpretiert der Verfasser Horazens *Carmen saeculare*. Das Gedicht ist ein Chorlied mit religiöser Thematik, dessen Interpretation die objektiven, religionsgeschichtlichen Momente in grundlegender Weise berücksichtigt. Darüber hinaus – weil das *Carmen saeculare* nicht bloss als eine metrische Nachahmung der Religions- und Kulturpolitik des Augustus betrachtet wird – wird der Festhymnus in die Zusammenhänge der zwei Odensammlungen hineingestellt. Zuerst wird die Struktur des Gedichtes, dann die Motive des *carmen*, die seine höchste Objektivität im horazischen Werk klar machen, und schliesslich seine Beziehung zu einigen Oden des Horaz (Carm. 3,24; 1,21; 4,6) erörtert.

ITTZÉS, M(áté): *Morphologie und Ursprung der ionischen Iterativpräterita*, 44, 2008, 13-34.

The present paper deals with synchronic and diachronic problems of the category of the so-called Ionic iteratives (e. g. Hom. φεύγεσκον, ἴστασκε). Following a general overview of their morphological and semantic peculiarities, at first those Homeric iteratives are examined that show irregular derivational morphology. Then a new synchronic segmentation of the iteratives is proposed, according to which the units -σκον, -σκε, etc. are to be regarded as complex verbal endings. In the second half of the paper, after a survey of previous theories on the question, the origin and development of the iteratives are described and, in connection with this, a morphologically based explanation for their augmentlessness is offered.

JACZYNOWSKA, M(aria): *Les origines républicaines du culte imperial*, 22, 1986, 53-62.

JANKOVITS, L(ászló): *Something under the Cloak (On the Role of Rhetorical Preparatory Exercises in Janus Pannonius' Poetry)*, 34-35, 1998-1999, 51-60.

JARCHO, V(ictor): *Warum ist die Euripideische Phaidra zugrundegegangen*, 12, 1976, 9-18.

JARECSNI, J(ános): *The Epitome: an original work or a copy? An analysis of the first eleven chapters of the Epitome de Caesaribus*, 33, 1997, 203-214.

JAROCKA, M(arja), L(udwika): *Stele I form La Mojarra*, 27, 1991, 125-128.

JOURNOUD, S(ylvain): *Apulée conteur*, 1, 1965, 33-38.

JOURNOUD, S(ylvain): *Aulu-Gelle philologue* (A filológus Aulus Gellius), 3, 1967, 63-66.

Aulus Gellius „Attikai éjszakák” c. művében számos érdekes etimológiai észrevételt közöl Varro, Verrius Flaccus és Servius Sulpicius írásaival kapcsolatban. Munkája ugyanakkor érdekes adalékokat szolgáltat a latin morfológiához, amelyek a mai értelemben vett indoeurópai összehasonlító nyelvtudomány számára is hasznosíthatók. Számba veszi a latin nyelvben leggyakrabban előforduló archaizmusokat, a perfectum ősi alakjait, párhuzamba állítva a görög nyelvi példákkal, a genitivus archaikus ragjait. Külön foglalkozik a [h] fonéma jelölésének problematikájával, az ő munkája alapján tudunk következtetéseket levonni a latin kiejtés történetével kapcsolatban. Az általa ismertetett példák nagy száma a részletes elemzések és a hatalmas háttértudás miatt Aulus Gellius életműve nem kerülheti el a XX. század latinistáinak figyelmét sem.

Sz. E.

JULOW, V(iktor): *The Source of a Hungarian Popular Classic and its Roots in Antiquity* (Egy népszerű magyar remekmű eredete és antik gyökerei), 6, 1970, 75-85.

A tanulmány elsőként Fazekas Mihály (1765-1828) életének lényeges állomásait mutatja be. Fő műve a *Lúdas Matyi* (1804) egy szegény parasztfiú története, mely kiemelkedő és igen népszerű alkotása a magyar irodalomnak. Ezek után olvashatjuk a történetet dióhéjban. Matyi esküt tesz az őt megbotoztató Döbröginek, hogy háromszor bosszulja meg a verést. Először itáliai ácsként jelenik meg Döbrögi előtt. Másodjára egy német katonai doktor áruhájába bújik. Harmadjára megbíz egy fiatal lókupec fiút, hogy kiáltsa azt, ő Lúdas Matyi és azután fusson el. A történet végére Döbrögi megígéri, hogy megjavul. Leleményességével, intelligenciájával és bátorságával a hős legyőzi Döbrögöt. A *Lúdas Matyi* hexameterben íródott: ez a rímtelen, klasszikus versmérték újításnak számított a 18. század végén – Fazekas a paraszti életnek akart vele méltóságot adni. A mű bemutatása után Julow rátér a tanulmány valódi témájára: melyik népi történet lehetett a mű forrása? A magyar folklórban nem találtak ilyen mintát, így keresték külföldi irodalmakban és hagyományokban. Az tűnik a legvalószínűbbnek, hogy Fazekas egy Franciaországban való tartózkodása alatt megismert történetet használt fel. Nagy számban található az európai, ázsiai és amerikai folklórban is ilyen történet. Julow úgy gondolja, Fazekas maga találta ki a történetet. Ezt viszont cáfolja egy archeológiai felfedezés: törökországi ékírásos agyagtáblán megtalálták a *Nippuri szegény ember történeté*-t: a kecskéjét adná cserébe egy gazdag megvendéglésért, de csak csontot kap. A három bosszú ugyanaz, mint Fazekas művében – ez az asszír történet kétségtelenül a *Lúdas Matyi* archetípusa. Keresni kell még olyan történeteket, amelyekben megvan a harmadik bosszúállási motívum – az *Ezeregy éjszaka meséi*-ben találunk ilyeneket. Később a Kaukázusba, majd Oroszországba és Ukrajnába is eljutott a történet. Moldáviában a csángóknak is van egy története, amely közelebb áll Fazekas művéhez, mint az orosz vagy ukrán változatok: míg Fazekas a csángó területeken élt katonaként, a magyar ajkú moldáv lakóktól hallhatta a történetet. Van román megfelelője is *Az ember és a liba* címmel. Még nem lehet tudni pontosan, hogy a román vagy a csángó-magyar történet-e a közvetlen forrása a *Lúdas Matyinak*.

JULOW, V(iktor): *Mihály Fazekas' unknown latin epitaph* (Fazekas Mihály ismeretlen sírfelirata), 10-11, 1974-1975, 203-207.

A tanulmány első fele Fazekas Mihály életpályáját mutatja be röviden. A hazai felvilágosodás kiemelkedő írószemélyisége volt, költő és botanikus. A természettudós Hatvani István, a költő Varjas János hatott rá, Csokonai Vitéz Mihály és Földi János inspirálta. Ezt követően fontosabb műveiről (*Lúdas Matyi*, *Magyar Fűvészkönyv*, *Debreceni Magyar Kalendárium*) olvashatunk rövid jellemzést. Ezek hiteles, életszerű korrajza, zamatos népies stílusa, Arany Jánost előlegező humora máig élővé teszik. A parasztság melletti állásfoglalása, a népinek műköltészetbe emelése a költő Petőfi Sándor közvetlen elődjévé avatja. Szentimentális, de életteli szerelmi lírája, plasztikus természetlírája, fölvilágosult társadalombölcsölete emeli ki kortársai közül. Végül egy idáig ismeretlen latin nyelvű verses sírfeliratának a szövege következik, amelyet a kecskeméti református templom könyvtárában fedeztek fel. Ehhez rövid elemzés és magyarázatok kapcsolódnak.

T. B.

KÁDÁR, Z(oltán): *Données à la lepidoptérologie byzantine: deux poèmes de Manuel Philès sur le ver à soie* (Manuél Philés tankölteményei a selyemhernyóról), 1, 1965, 49-57.

A selyemhernyó megszerzése és a selyemgyártás megkezdése kulcsfontosságú esemény volt Bizáncban a 6.sz.-ban. Meghatározóvá vált a gazdaságban, mint keresett luxuscikk. A selyemhernyó létezése és szerepe a

selyemkészítésben nem volt újkeletű dolog, már Aristoteles és Pausanias is írt róla. Mások is foglalkoztak a témával, de Manuél Philés egy másik szemzőből és újító módon írta meg két tankölteményét, melyek stílusa a mai olvasót leginkább Fabre vagy Brehm munkáira emlékeztetheti. A 13.sz.-ban, az ún. Palaiologos – reneszánsz idején élt, humanista költő volt. Leírása az állatról saját tapasztalatain alapszik, élményszerű leírást ad. A természetrajztól a misztikumig jut el, egyrészt a feltámadó Krisztust látja a hernyó lepkévé alakulásában, másrészt saját magát, az elszegényedett költőt látja az állatban, aki önzetlen munkájával kincset ad az embereknek.
S.Á.

KÁDÁR, Z(oltán): *Julia Domna comme Assyrié Kythereia et Seléné*, 2, 1966, 101-108.

KÁDÁR, Z(oltán): *Le rôle de la soie dans la vie économique de l'Empire romain, d'après les documents écrits* (A selyem szerepe a Római Birodalom gazdaságában az írásos dokumentumok fényében), 3, 1967, 89-98.

A cikk szerzője a Kr. u. I. és II. századi római gazdaság egyik fontos luxuscikkének, Kína legfontosabb korabeli exportcikkének, a selyemnek a történetét tekinti át. Már Strabo említi *sericum* néven, de az elnevezés felbukkan Vergiliusnál is. Mint a szerző rávilágít, a *sericum* elnevezést nem csak a Kínában gyártott valódi selyemre használták, hanem számos, görög területen gyártott textíliát is e néven forgalmaztak. A cikk ennek figyelembevételével ismerteti a Római Birodalom virágkorának fogyasztói szokásait, a selyemkereskedelem szabályozására hozott rendeleteket, a selyem importját, külön kitekintéssel az ezekre reflektáló irodalmi alkotásokra.
Sz. E.

KÁDÁR, Z(oltán): *Serica*, 4, 1968, 79-84.

KÁDÁR, Z(oltán): *Sur les illustrations des ouvrages zoologiques d'Aristote et leur postérité* (Arisztotelész zoológiai műveinek illusztrációi és azok utóélete), 5, 1969, 55-62.

Jóllehet Arisztotelész zoológiai jellegű műveinek ránk maradt középkori másolatai nem tartalmazzak semmiféle illusztrációt, ismeretes, hogy Arisztotelész természettudományos előadásait illusztrációkkal színesítette. Ezek az elsősorban zoológiai és anatómiai jellegű illusztrációk komoly megfigyelések és vizsgálatok eredményei, melyek segítették az élővilág tipológiai és összehasonlító jellegű tanulmányozását. Mivel az eredeti illusztrációk nem maradtak fenn, a szerző, az ókori és kora középkori keleti (arab) és európai (főként bizánci) források alapján próbálja meg rekonstruálni az elveszett képeket és azok utóéletét.
Sz. E.

KÁDÁR, Z(oltán): *Über die Klassifikation in der Ornithologie des Aristoteles* (Arisztotelész madártanának az osztályozásáról), 6, 1970, 27–34.

A tanulmány rámutat arra, hogy az ókorban Arisztotelésnek milyen lehetőségei és módszerei lehettek egy ornitológia megírásához. A művei (*Part. Anim.*, *Hist. Anim.*, *Gen. Anim.*) alapján hű képet kapunk az élőlények, ezen belül pedig a madarak empirikus biológiai vizsgálatáról. Hasonlóképpen a modern zoológusokhoz, az élőlényeket anatómiai felépítésük és a végtagjuk funkciója alapján rendszerezte. Nézőpontja főként az volt, hogy a madarak mivel táplálkoznak, pl. növényevők; életmódjuk mit követel meg, pl. a lábuk formája milyen. Osztályozási kategóriái: úszómadarak, nappali madarak, éjszakai madarak, féregevő, magevő madarak stb. Szó esik a szárazföldi és vízparti madarokról is. Az arisztotelészi rendszerezés nemcsak a történészek és a filozófusok, de a biológusok számára is problematikus, hiszen nem egységes, bár sokoldalú besorolásra törekszik. Viszont maga a szándék, hogy mindent szisztematikusan ismertessen a madarokról, amit csak tud, kétségtelenül megvalósult.
B. K.

KÁDÁR, Z(oltán): *I rapporti fra le rappresentazioni mitologiche e zoologiche del codice bizantino d'Oppiano di Bessarione*, 7, 1971, 95-99.

KÁDÁR, Z(oltán): *On some problems concerning the scientific authenticity of classical authors on Libyan fauna* (Néhány probléma a klasszikus auctorok tudományos hitelességével kapcsolatban a libyai állatvilágra vonatkozóan), 8, 1972, 11–16.

A tanulmány célja az, hogy bemutassa a legrégebbi és az egyik legfontosabb klasszikus irodalmi forrást a libyai állatvilágról. A történetírás atyjaként számon tartott Hérodotos tudásvágytól és kíváncsiságtól hajtva nagy utazásokat tett többek között Mezopotámiában, Föníciában, Egyiptomban. Így jutott el Libyába is, amely terület élővilágát – nemcsak az állatokat, hanem az ott élő népeket is – igen részletesen festi le az olvasói számára. Forrásai az egyéni tapasztalatok mellett a másoktól hallott dolgok, ez utóbbiakkal szemben viszont nem gyakorol kritikát. A tanulmány egyik érdekessége, hogy szerzője a hérodotosi leírást más szerzők (Diodóros, id. Plinius) ilyen témájú ábrázolásaival is összeveti, például néhány érdekes állat (elefánt, medve, áspiskígyó) említése és jellemzése kapcsán.

T. B.

KÁDÁR, Z(oltán): *Some Problems Concerning the Scientific Authenticity of Classical Authors on Libyan Fauna, Libyan Animals in the Works of Aristotle and Theophrastus* (Néhány probléma a klasszikus auctorok tudományos hitelességével kapcsolatban a libyai állatvilágra vonatkozóan, Libyai állatok Aristotelés és Theophratus munkáiban), 9, 1973, 25–32.

A tanulmány sorozat ezen része Aristotelés és Theophratus zoológiai tevékenységét mutatja be a műveikből vett példák értelmezése által. Megállapítható, hogy Aristotelés legnagyobb érdeme nem a különböző fajok leírásában, hanem módszertani újításaiban van. Felismerte többek között a kapcsolatot – modern kifejezéseket használva – a *biotop* és a *biocenosis* között. Tudományos megközelítését továbbfejlesztette és módszertanilag felül is múlta tanítványa, Theophratus, aki már a *biotikus* és az *abiotikus faktorok* közötti viszonyt is vizsgálta, az egész libyai élőközösség szempontjából.

T. G.

KÁDÁR, Z(oltán): *On some problems concerning the scientific authenticity of classical authors on Libyan fauna* (Néhány probléma a klasszikus auctorok tudományos hitelességével kapcsolatban a libyai állatvilágra vonatkozóan), 10-11, 1974-1975, 15–20.

Ez a tanulmány elsősorban Polybios műve alapján ismerteti meg az olvasót az ókori – a mainál jóval nagyobb kiterjedésű – Libya állatvilágával. Maga Polybios földrajzilag a Nílus folyó és a Hercules oszlopai közötti területen képzelte el Libyát. A terület feltárásában Karthago Kr. e. 146-ban bekövetkező pusztulása hozott döntő fordulatot. Történeti munkájában Polybios szól saját karthagói tartózkodásáról és tapasztalatairól, ugyanakkor említést tesz korábbi szerzők Libyával kapcsolatos kutatásairól, felfedezéseiről is; némelyiket igen élesen bírálja (például az elődök hiányos állattani ismeretei miatt). A történetíró fontos feladatának tekintette, hogy személyesen is tanulmányozza a történelmi események helyszínét. Hasonlóképpen járt el akkor is, amikor Libya lakóinak az állatvilághoz való viszonyulását, illetve a vadállatok domesztikálásának folyamatát vizsgálta. Ilyen módon meglehetősen pontos képet vázol az olvasó számára a terület különös sajátosságairól.

T. B.

KÁDÁR, Z(oltán): *On some problems concerning the scientific authenticity of classical authors on Libyan fauna* (Néhány probléma a klasszikus auctorok tudományos hitelességével kapcsolatban a libyai állatvilágra vonatkozóan), 13, 1977, 41–44.

Ez a rövid tanulmány a libyai állatvilág átfogó bemutatását adja. Az ókori Libya a mai Líbia, valamint az úgynevezett Maghreb államok (Algéria, Tunézia, Marokkó) területét foglalta magában. A szicíliai Diodóros ezen a helyszínen földrajzi szempontból igen sokoldalú vizsgálatot folytatott. Ennek köszönhetően részletesen mutatja be az itteni állat- és növényvilágot, kiemelve néhány különlegességet. Beszámolójában támaszkodik a korábbi afrikai utazók leírásaira is, sok adatot átvesz Agatharchidéstől és Artemidórostól, akiket több alkalommal is idéz. Diodóros kétségtelen érdeme, hogy újszerű általános nézőpont kialakításával Libya színes, eredeti és sokoldalú illusztrációját adja olvasóinak, a korabeli művelt római társadalomnak.

T. B.

PUSKÁS, I(ldikó)–KÁDÁR, Z(oltán): *Satyrs in India*, 16, 1980, 9-18.

KÁDÁR, Z(oltán): *Les résultats des recherches de Jenő Darkó sur les peuples nomades cavaliers*, 17-18, 1981-1982, 23-32.

KÁDÁR, Z(oltán) – BERÉNYINÉ RÉVÉSZ, M(ária): *Die Anthropologie des älteren Plinius*, 19, 1983, 75-78.

KÁDÁR, Z(oltán): *L'importance religieuse et artistique du culte d'Asklépios-Aesculapius sur les médailles de l'époque de Caracalla à Pergamon*, 22, 1986, 31-36.

KÁDÁR, Z(oltán): *Some problems concerning the scientific authenticity of classical authors on Libyan fauna: Libyan animals in the work of Strabo of Amasea*, 24, 1988, 51-56.

KÁDÁR, Z(oltán): *Quarant' anni delle ricerche sulle opere scolpite da pietra in Savaria*, 30, 1994, 31-40.

KÁDÁR, Z(oltán): *A. Alföldi sul cristianesimo primitivo*, 33, 1997, 215-218.

KAJAVA, M(ika): *Murenae, Oysters and Gilt-heads. Fish for name, table, and show in Ancient Rome*, 34-35, 1998-1999, 253-268.

KÁKOSY, L(ászló): *Die ägyptische Religion unter Constantinus und seinen Nachfolgern (Az egyiptomi vallás Constantinus és követői idején)*, 19, 1983, 107–113.

A Ptolemaiosok kezdetben színlelt tiszteletet tanúsítottak az ősi egyiptomi vallás iránt, templomokat építettek újjá, falaikat feliratokkal látták el. E téren a visszaesés Caracalla halála után (3. század közepe) kezdődött el. Biztosan állítható, hogy az egyiptomi keresztények már nagy területen kiépített, fejlett egyházszerkezettel rendelkeztek. A lakosság nagy része csatlakozott az új valláshoz, így a keresztény közösségek megerősödtek. Ezt látva Constantinus is melléjük állt. Ugyanakkor az embereket érzékenyen érintette a Sarapis- és a Nílus-kultusz elleni támadás, hiszen a legerősebb és a legnépszerűbb alkotórészei voltak az egyiptomi vallásnak. Constantinus halálát követően jelentősen csökkent az állam oltalmazó szerepe, mint azt Sarapis szentélyének a kirablása is mutatja. Egy hirtelen fordulat, mégpedig a pogány párt győzelme vezetett oda, hogy az éppen trónra lépő Iulianus visszaadta a régi kultuszok gyakorlásának lehetőségét.

Sz. E.

KÁKOSY, L(ászló): *From Fertility to Cosmic Symbolism. Outlines of the history of the cult of Apis*, 26, 1990, 3-8.

KÁKOSY, L(ászló): *King Bocchoris and the Ureus Serpent (Bocchoris király és az Ureus kígyó)* 18, 1992, 3–6.

A Bocchoris-legenda sajátossága, hogy a fáraót hol kegyetlen uralkodóként, hol pedig igazságos és nagy jogalkotóként tünteti fel. Ennek az ellentmondásos képnek az oka a prófétai bárány jóslatában keresendő, mely előrevetítette Egyiptom pusztulását, majd egy igazságos és boldog jövő képét. A legenda szerint a csapások előjele az, hogy az Ureus kígyó megjelenik a fáraó fején. A kígyó Hathor megbízásából kényszerítette a fáraót az igazságos törvénykezésre. A legenda szerint ez azonban túl későn történt meg, a fáraó jogalkotásaival már nem tudott gátat vetni a megjósolt pusztulásnak.

T. M.

KAMIENIK, R(oman): *Beiträge zur Gesczichte des Spartacus-Aufstandes*, 23, 1987, 31-42.

- KAPITÁNYFFY, I(stván): *Die byzantologischen Arbeiten von Jenő Darkó*, 17-18, 1981-1982, 11-16.
- KAPITÁNYFFY, I(stván): *Bibliographie der Publikationen von Jenő Darkó*, 17-18, 1981-1982, 61-72.
- KENDEFFY, G(ábor): *Un argument sceptique chez Cicérone et chez saint Augustin*, 31, 1995, 115-124.
- KENDERFFY, G(ábor): *Lactantius on the Passions*, 36, 113-130. 2000.
- KEULEN, W(ytse): *'Natura Artifex' in Propertius 1,2,13*, 36, 2000, 89-92.
- KISÉRY, Zs(uzsa): *Das Thematisieren des Lesens. Zum Secretum von Petrarca*, 34-35, 1998-1999, 61-66.
- KISS, S(ebestyén): *Apuleius Christianus? (Zu Arnobius: Adversus nationes)*, 43, 2007, 201-210.
- KOCSIS, L(ászló): *Pannonian weaponry. History of research*, 30, 1994, 63-72.
- KOVÁCS, P(éter): *Graecism in Pannonian Latin Inscriptions*, 34-35, 1998-1999, 395-406.
- KOVÁCS, P(éter): *Marco Aurelio e la Pannonia*, 43, 2007, 71-79.
- KOWALSKI H(enryk): *Cicero, Augur und Politiker. Die Theorie und Praxis der Auspizien in Ciceros Tätigkeit*, 31, 1995, 125-140.
- KŐRIZS, I(mre): *Maecenas Poeta*, 43, 2007, 51-57.
- KÖVES-ZULAUF, Th(omas): *Das Bild des genius in der Dichtung des Horaz*, 29, 1993, 79-98.
- KÖVES-ZULAUF, Th(omas): *Ciceros Todfeind Clodius – ein Spielverderber (Cicero halálos ellensége: Clodius – egy játékrontó)*, 31, 1995, 141–152.
- Clodius a Bona Dea-botránytól egészen 56-ig, amikor megzavarta a Ludi Megalenses hagyományos rendjét, több ízben indított olyan akciókat, melyeknek vallásos színezete volt. A Kybelé-kultusz megzavarása annak exkluzivitása ellen irányult, de nem illeszkedett a hosszabb távú folyamatokba. A római állam által „elfojtott” Attis-kultusz már Marius korától kezd felbukkanni, s a császárkorra szinte háttérbe szorítja Magna Mater kultuszát. Clodius akciója nem segítette elő a fríg kultusz behatolását az exkluzív hivatalos kultuszba, bár éppen azoknak a rétegeknek a segítségével zavarja meg a játékokat, amelyek ennek a változásnak a fő hordozói lesznek. Clodius így csupán archetipikus szabású játékrontónak tekinthető, aki nem ismerte fel a történelmi fejlődést. A tanulmány magyarul is megjelent *A játékrontó Clodius – Cicero halálos ellensége* címmel in: *Cicero öröksége – Hereditas Ciceroniana (AGATHA I)*, Debrecen, 1995, 5–16.
- T. L.
- KÖVES-ZULAUF, Th(omas): *Rede / Magnifizenz! ... (Köszöntőbeszéd)*, 33, 1997, 5–6.

Az írásmű köszöntőbeszéd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem díszpolgári (*civis honoris causa*) címéért, amelyben szó esik Marburg – ahol az 1529-ben alapított legrégebbi protestáns egyetem működik – és Magyarország kapcsolatáról Árpád-házi Szent Erzsébet és Szenczi Molnár Albert révén.

T. L.

KÖVES-ZULAUF, Th(omas): *Andreas Alföldi / Eröffnungsrede* (Alföldi András / Megnyitóbeszéd), 33, 1997, 7–11.

A szerző egyetemi hallgatóként az 1941/1942-es tanévben ismerte meg Alföldi Andrást, előbb egy előadását, *A római pogányok harca a keresztény császárság ellen* címűt, majd egy tantárgyát, az *Antik numizmatikát* hallgatva. Alföldi módszere, hogy a kis adatokból nagyobb jelentőségű dolgokra próbált következtetni, végigkísérte pályáját. Az 1923-tól 1929-ig Debrecenben tanító Alföldi a második világháború után külföldre kényszerült, Bernben, Baselben s végül Princetonban folytatva kutatásait. Ennek két fő területe: a Kárpát-medence története az ókor általános történetébe illesztve és Róma korai története. Alföldi András eredményességét a több mint 300 címből álló, s ebből 24 könyvet tartalmazó életmű jelzi.

T. L.

KÖVES-ZULAUF, Th(omas): *Die Vorzeichen der catilinarischen Verschwörung* (A Catilina-összeesküvés előjelei), 33, 1997, 219–227.

A Catilina-összeesküvést *prodigiumok* jelezték előre, amelyekről Cicero két műve, a *Catilina ellen mondott harmadik beszéde* és a *de consulatu suo* című költeménye tudósít. Az értelmezés kulcspontja a *de consulatu suo* 20–22. sora, ahol a *Phoebi fax* kifejezés szerepel. Ennek a kifejezésnek számtalan magyarázata született, melyeket két lehetőségre lehet redukálni: a Nap fényéről vagy esetleg más fényjelenségről van-e szó. A kérdés megválaszolásához a költemény szerkezetét kell szemügyre venni. Az idézett sorokat Urania múzsa mondja a consul Cicerónak. Szavai négy nagy egységbe vannak rendezve; közülük a másodikban található a *Phoebi fax*, a 63-as év *prodigiumainak* felsorolásában. A *prodigium*-lista nemcsak az ismeret forrása szerint van elrendezve, hanem tartalom szerint is: egy az égtől a föld felé, azaz felülről lefelé haladó rendbe, ami az égi harmónia és a földi zűrzavar ellentétére épül. Ennek alapján a *Phoebi fax* valamilyen napjelenség, s a szöveggörnyezetből adódóan a szabályostól való eltérést fejezi ki. Az ilyen jelenség toposzzerűen felkelések, zavargások előjele volt. A költeménynél három évvel korábban keletkezett *harmadik catilinariában* Cicero egy rövidebb felsorolást ad, olykor elhagyva, olykor összefoglaló kifejezésekbe sűrítve a jelenségeket. A *Phoebi fax* helyett a többes számú *faces* alakot találjuk, a pontosabban meghatározó genitívus nélkül. A költeményben a jelenségek keletről nyugatra mozognak, a beszédben azonban fordított irányban. Bár elképzelhető, hogy Cicero saját szükségleteinek megfelelően válogatott a megfigyelt jelenségekből, tehát akár két különböző sorozatról is szó lehet, az irány mégis nagyobb szerepet játszhat. A beszéd a nép előtt akarta befeketíteni Catilinát, amihez Cicero felhasználta a 65-ös év *prodigiumát*, amikor a villám által sújtott Iuppiter-szobrot, amely korábban nyugatra nézett, úgy állították vissza, hogy a napfelkelte irányába tekintett. A szobor eredetileg a Ianiculum felől fenyegető külső ellenség felé nézett, nyugat, vagyis a sötétség irányába, ahonnan az ellenséges betöréseket várni lehetett. Megfordítása a *forum* és a *curia* felé a belső ellenségtől való félelmet, a fenyegető polgárháborút szimbolizálta. Ezért választotta Cicero a *prodigiumokat* beszéde tárgyául. A három évvel később írt költeményben már az összeesküvés feltárása, leleplezése volt az aktuális mondanivaló: a nyugati sötétség fénybe borítása kelet felől. Az irány alapján kibontakozó értelmén túl *Phoebus* feltűnése a költeményben nemcsak eposzi kellék, hanem fényt vet a rómaiak mítoszhoz való viszonyára is. A beszéd hagyományos római felfogásban szól a *prodigiumokról*, a költemény jobban kapcsolódik a mítoszhoz, megmutatva, hogy a rómaiak nyitottak voltak a mítoszok felé.

T. L.

KÖVES-ZULAUF, Th(omas): *Die Steuermänner im Gesamtrahmen der Aeneis: Leucaspis, Menoetes, Palinurus*, 34-35, 1998-1999, 303-326.

KÖVES-ZULAUF, Th(omas): *Ein unbekannter römischer Gott: Burrus, „Der Rote“*. (Arnobius, *Adv. nat.* 4, 9), 40-41, 2004-2005, 73-76.

KÖVES-ZULAUF, Th(omas): *Orpheus und Eurydike*, 43, 2007, 5-29.

KULCSÁR, P(éter): *Méthodes et possibilités de l'édition des textes humanistes*, 43, 2007, 157-169.

KUMANIECKI, K(asimir) F(elix): *De locis quibusdam dialogi Tulliani q(ui) in(scribitur) "De oratore" observationes aliquot* (Néhány megfigyelés Tullius [Cicero] *De oratore* című dialógusának egyes helyeiről), 1, 1965, 21–24.

A tanulmány szerzője a Cicero *De oratore* című dialógusából – kiragadva néhány részletet – az alábbi szöveghelyeket vizsgálja: *De oratore* 1,69; 2,213; 1,199; 2,55; 2,108; 2,122; 2,142; 2,174; 2,225; 2,226; 2,227; 2,235; 2,268; 2,274; 2,326; 3,29; 3,82. Kumaniecki úgy gondolja, hogy minden esetben a legjobb olvasatot kell megkeresnünk és visszaadnunk, ezért tekinti a leghűbbnek a *Laudensis-kódex* szöveghagyományát.

B. A.

KUMANIECKI, K(asimir) F(elix): *Die verlorene „Consolatio” des Cicero* (Cicero elveszett *Consolatio*ja) 4, 1968, 27–47.

A cikkíró a fennmaradt szövegtöredékek alapján kísérletet tesz a *Consolatio* rekonstruálására. Megvizsgálja a mű létrejöttének idejét, körülményeit, és szerkezetét. A mű 45. március 11-én keletkezett, nem sokkal lánya halála után. A szöveg egy praefacióból és három fejezetből áll. Az első fejezet arról szól, hogy a halál jobb, mint az élet. A másodikban Cicero a görög consolatiókról, a harmadikban pedig a lélek halhatatlanságáról beszél. A szöveg jelentősége abban áll, hogy dokumentumszerű leírást ad arról a szomorú élményről, amit Cicero érzett lánya halálakor. Ez a mű ugyanakkor a görög filozófia népszerűsítése római területen.

A. R.

KUMANIECKI, K(asimir) F(elix): *Oratio qua senatui Universitatis Kossuthianae gratias ago doctor h. c. renuntiat* (Beszéd, mellyel a Kossuth Egyetem tanácsának lerovom tiszteletemet a doktorra avatás alkalmával), 5, 1969, 3–6.

A szerző a tiszteletbeli doktorra avatása alkalmával utal a magyarok és a lengyelek között fennálló szellemi és baráti kapcsolatokra. Az egyetem névadójának, Kossuth Lajosnak az idejében is léteztek kötődések, amelyeknek történelmi múltjuk volt. Példaként említi Bem apót, akinek kiemelkedő szerepe volt az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején. A magyarok és a lengyelek között az irodalmi élet hasonlósága révén irodalmi párhuzamok állíthatók fel: Sebastianus Tinódi, Valentinus Balassi, Andreas Dudithius, Nicolaus Rey Polonus, Benedictus Komjáthy, Nicolaus Istvánffy (16. sz.); Nicolaus Zrínyi, Vaclavus Potocki (17. sz.); Adam Mickiewicz, Alexander Petőfi (19. sz.).

M.-D. E.

KUMANIECKI, K(asimir) F(elix): *De Varronis libro Isagogico ad Pompeium eiusque dispositione* (Varro Pompeiushoz írt művének bevezető könyve és annak szerkezete) 10-11, 1974-1975, 41–45.

A cikkíró Varro művének keletkezési körülményeiről tudósít bennünket. Tudomásunk szerint a mű Kr.e. 71-ben keletkezett, de már Varro idejében elveszett. A bevezető könyv tartalmát azonban Aulus Gellius (*N.A.* 17.7) ránk hagyományozta. Gelliustól megtudjuk azt is, hogy Varro beszél az elveszett könyvről egy levélben, amelyet Oppianushoz intézett, s amely levél az *Epistolarum Quaestionum IV.* könyvében található. A tanulmány szerzője a továbbiakban példákat sorol fel arra, hogy Varro levele Oppianushoz mennyiben tér el az eredeti könyvhöz képest. Hogy Varro mikor írta a fenn említett levelet, azt nem tudjuk biztosan, és erről a problémáról a szakirodalom sem tájékoztat (vö. H. Dahmannum és Fr. Della Corte művét).

A könyv szerkezete világos és áttekinthető: négy fő részre tagolja Varro a művét, amely részek további két-két részre tagolódnak. Ezt a négyes felosztást Varro a görögöktől vette át, de a felosztás a püthagóreus tanok hatását is tükrözi. Ez a felosztás figyelhető meg az *Antiquitates rerum humanarum et divinarum*ban is.

A. R.

LA CONTE, Maria Giovanna: *Per una rivisitazione della praetexta republicana*, 44, 2008, 35-54.

LA PENNA, A(ntonio): *Supplemento su vidi*, 36, 2000, 51-56.

LA PENNA, A(ntonio): *I flosculi sallustiani di Aurelio Vittore*, 40-41, 2004-2005, 377-384.

LAUTNER, P(éter): *Das Verhältnis von pathos und aisthesis bei Epikur*, 25, 1989, 23-28.

LENDLE, O(tto): *Das Karchesion. Gerät am Masttopp – Trinkgefäß – Drehkippl-Gelenk*, 32, 1996, 85-118.

LEONHARDT, J(ürgen): *Theorie und Praxis der deliberatio bei Cicero: Der Briefwechsel mit Atticus aus dem Jahre 49*, 31, 1995, 153-173.

LEONHARDT, J(ürgen): *Senat und Volk in Ciceros Reden 'De lege agraria'*, 34-35, 1998-1999, 279-292.

LEVET, J(ean)-P(ierre): *L'humanisme de Gerbert et son influence en Hongrie sous le règne de Saint Étienne: Une leçon de «renaissance» pour l'Europe d'aujourd'hui?*, 40-41, 2004-2005, 385-390.

ŁOPOSZKO, T(adeusz): *Clodio e gli schiavi*, 21, 1985, 43-72.

LŐRINCZ, B(arnabás): *Zur Lesung und Ergänzung der pannonischen Militärdiplome*, 27, 1991, 99-106.

LŐRINCZ, B(arnabás): *Thrakische Hilfstruppen im pannonischen Heer*, 28, 1992, 91-100.

LŐRINCZ, B(arnabás): *Die epigraphische Forschung in Ungarn seit 1979*, 30, 1994, 5-18.

LŐRINCZ, B(arnabás): *Hispanische Hilfstuppen und Soldaten im Pannonischen Heer*, 33, 1997, 229-240.

LŐRINCZ, B(arnabás): *Die Truppe und der Truppenkommandeur des Diplomempfängers CIL XXVI 113*, 33, 1997, 241-248.

LŐRINCZ, B(arnabás): *Die epigraphische Forschung in Ungarn seit 1994*, 42, 2006, 143-158.

MAGNINO, D(omenico): *Nota Plutarchea (Plut. Dem. 19, 3)*, 23, 1987, 63-66.

MAJOR, A(nn): *The Yew Tree in Antiquity. Superstition or Science?*, 34-35, 1998-1999, 187-192.

MAKK, F(erenc): *Byzantium and the struggles for the throne in Hungary in the twelfth century (Bizánc és a trónért folytatott küzdelmek Magyarországon a 12. században)*, 27-28, 1981-1982, 49-55.

A tanulmány három szakaszban mutatja be Bizánc és Magyarország politikai kapcsolatát a 12. században. Az első periódus a magyarok balkáni terjeszkedését ismerteti az 1150-es évekig, a második Bizáncnak Magyarország érdekeit sértő törekvéseivel foglalkozik 1162 és 1167 között, a harmadik pedig az egyre erősödő magyar ambíciókat mutatja be III. Béla (1172–1196) uralkodása idején. Az események ismertetése során képet kapunk a kor Európájának erőviszonyairól. A szerző említést tesz a magyar trónt fenyegető veszélyekről, a

normann expanzióról, a szerb függetlenségi háborúról, a keresztes hadjáratokról és a Római Birodalom helyreállítása érdekében történt törekvésekről.
T. Cs. O.

MANICA, G(iuseppe): *Terina: dove cercarla?*, 27, 1991, 43-46.

MARÓTH, M(iklós): *Greek Philosophical Tradition in Islam*, 28, 1992, 107-122.

MARÓTH, M(iklós): *Epikureische Elemente in der Dichtkunst des Horaz*, 29, 1993, 99-110.

MARÓTH, M(iklós): *Die biologische Erklärung der Geschichte bei Ibn Khaldūn*, 30, 1994, 231-242.

MARÓTH, M(iklós): *Die stoischen Bücher Ciceros de finibus bonorum et malorum* 31, 1995, 173-180.

MARÓTH, M(iklós): *Political Theory in Ps.-Callisthenes and an Anonymous Arabic Novel of Letters*, 38-39, 2002-2003, 159-168.

MARÓTI, E(gon): *Zur Entstehung von Vergils Georgica* (Vergilius *Georgicájának* keletkezéséhez), 1, 1965, 25–31.

A tanulmány a költemény keletkezéséhez vezető háttér részletes elemzését adja. Olvashatunk a második triumvirátus idején tapasztalható mezőgazdasági hanyatlásról, Octavianus Sextus Pompeius ellen vívott harcáról, a földbirtokok pusztulásáról, a puteoli békeszerződésről, a rabszolgák kihasználásáról, azáltal hogy flottaszolgálatra kényszerítették őket. Vergilius *Georgicája* beleillik az egyeduralomra törekvő Octavianus céltudatos propagandájába. Vergilius is tőle várta a felborult világ helyreállítását. A mű legszebb része az ún. *laus Italiae*.

Sz. K.

MARÓTI, E(gon): *Bemerkungen zum Panegyricus des Jüngerer Plinius (Ad Paneg. 13,3)*, 26, 1990, 77-78.

MARÓTI, E(gon): *Zur Problematik des Gladiatorenkampfes zur Ehrung des Andenkens des Crixus*, 28, 1992, 41-44.

MARÓTI: *Beiträge zu den Kenntnissen von Ludovicus Tubero auf dem Gebiet des römischen Rechts*, 34-35, 1998-1999, 67-70.

MARÓTI: *Quasi cursores*, 34-35, 1998-1999, 193-196.

MARÓTI: *Champion-Dinastien im antiken Sportleben*, 36, 2000, 177-186.

MARÓTI: *Omnis humanitas*, 38-39, 2002-2003, 277-280.

MARÓTI: *Gab es Doping im altgriechischen Sportleben?*, 40-41, 2004-2005, 65-72.

MARÓTI, E(gon): *Zur Entstehung von Vergils Georgica*, 1, 1965, 25-32.

MARÓTI, E(gon): *Comments on Galeotti's ancient sources* (Megjegyzések Galeotto ókori forrásaihoz), 10-11, 1974-1975, 189–192.

A tanulmány a tudós itáliai humanista író, Galeotto Marzio egyik művének (*De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis regis Mathiae*) ókori forrásaival foglalkozik. Galeotto munkája anekdotagyűjtemény, kis történetek egymás után illesztése, amelyben úgy ábrázolja Mátyás királyt, mint a bölcs, bátor és igazságos uralkodó mintaképet. A szerző saját tapasztalatai és élményei ugyan reális alapot biztosítanak elbeszélésének, de meghatározóak a mű szempontjából az irodalmi mintaképek is. Többek között ide tartozik az ún. *Cicero-kódex*, amely egy Báthory Miklósról szóló történet kapcsán merül fel. Ide sorolhatjuk Valerius Maximus *Factorum et dictorum memorabilium IX. libri* című művét is, melyet a humanista tudósok – így Galeotto is – igen szívesen és nagy örömmel forgattak. A források között tarthatjuk számon még Seneca leveleit is, ez által vonható párhuzam Tiberius császárnak és Mátyás királynak mint saját koruk két nagy ínyencének az összehasonlításában.

T. B.

MARÓTI, E(gon): *Eine antike Definition bei Johannes Saresberiensis*, 14, 1978, 75-77.

MARÓTI, E(gon): *Die Parodie bei Virgil* (A paródia Vergiliusnál), 23, 1987, 57–63.

A paródia a modern felfogás szerint valamilyen ismert jelenséget mutat be komikus, satirikus, esetleg kritikai céllal. Az antikvitásban is hasonlóan foglalták össze a műfaj lényegét. A vergiliusi paródiának többféle jellegzetessége van. Az egyik az, amikor Lucretiustól származó, filozofikus részt használ fel a hétköznapi jelenségek bemutatására, a másik pedig az, amikor jelentéktelen tárgyak leírásakor hősi ábrázolásmódot alkalmaz. Játékos és ironikus elemekben bővelkedő paródiát figyelhetünk meg az *Eclogákban*, miközben a *Georgica* soraiban a költő a visszafogott, a kevésbé satirikus stílust képviseli. Az *Aeneisben* számos alak ábrázolásánál találunk parodisztikus jegyeket, így Charón, a révész esetében is, akit Vergilius rongyos öltözetű, ápolatlan öregemberként láttat, mert a kikötői rabszolgák is hasonlóképpen néztek ki. Képhasználatában több korábbi költőt követett, például Lucretiust, Homéroszt és Apollónios Rhodiost. A tanulmány Aristotelés gondolatával zárul: a művészi élmény a hasonlóság felismerésében rejlik.

Sz. E.

MARTIN, A(lain): *Quand Martial publia-t-il ses Apophoreta*, 1980, 61-64.

MAYER, P(éter): *Der Mann, das Mädchen und der Dichter – Zur Frage der Absicht dreier Personen: Eine Verführungsgeschichte* (*Archil. 196a W²*), 42, 2006, 5-20.

MICHEL, A(lain): *Entre Cicéron et Tacite: Aspects idéologiques du Catilina de Salluste* (Cicero és Tacitus között: Sallustius *Catilinájának* ideológiai vonatkozásai), 5, 1969, 83–91.

A kutatókat sokat foglalkoztatta, mi is a pontos jelentősége Sallustius műveiben a prológusoknak és az általános excursusoknak, amelyek tulajdonképpen a történelemre vonatkoztatott filozófiai közhelyek, retorikák. A filozófiai viták állása – Cicero számol be róluk a *Lucullus* végén – meghatározó Sallustius korában, ami hatással van rá is. A történetíró érzékeny lehetett a platonizmusra és Cicero művei és filozófiája iránt is. A *Catilina* bevezetőjében Sallustius filozófiája állandó és összefüggő módon egyezik meg a sztoicizmus és az arisztotelizmus árnyalt platonizmusával. Róma nagyságának és hanyatlásának a vizsgálata párhuzamba állítható a platóni *Állam* VIII. könyvével. Tehát Sallustius ismerte Cicerót és Platont is, de nem szolgai módon utánozta őket, van benne eredetiség. Az *otium* fogalma is egy irodalmi fogás, egy toposz, megfigyelhető Titus Liviusnál és Tacitusnál is. A római történetírók egyben történetfilozófusok is voltak. Sallustius hitt a királyság ideáljában, nem volt erős a republikánus tendenciája. Cicero volt a mestere, filozófiájuk nagyon hasonlít. Sallustius talán kegyvesztett lett bátorságáért. Hű volt vagy áruló? Szándékosan szinte mindkettő egyszerre.

B. K.

MICHEL, A(lain): *Tacite chez Boccace*, 8, 1972, 101-106.

MICHEL, A(lain): *La solidarité des sciences de l'antiquité et des sciences modernes*, 13, 1977, 81-86.

MILANESE, G(uido): *Aspetti del lessico filosofico di Orazio*, 29, 1993, 111-122.

MILANESE, G(uido): *Tra Cicerone e Boezio. Linee di ricerca* (Cicero és Boethius. A kutatás irányvonala), 31, 1995, 181–188.

Boethiusnak, a hanyatló rómaiság művelt írójának művein érezhető a cicerói átvétel, az imitáció, a függőség, de eddig nem sok tudományos észrevétel és összehasonlítás történt ebben a tekintetben; Rand, Klingner és Gruber munkáiban is inkább általános megállapítások szerepelnek. Boethius szókészlete Ciceróra utal, és az antik gondolkodás egységességének a témája is innen ismerős a számunkra. A Ciceróról alkotott kép és filozófiai beállítottság azonban módosul a boethiusi szemszögből nézve. A két szerző intellektuális tevékenysége is összehasonlítható, és a retorikai, a filozófiai és a jogi hagyomány is bizonyítékául szolgálhat arra, hogy Boethius ismerte Cicero műveit. Ezt szemlélteti maga a *De topicis differentiis* is. A két szerző alapmotivációja azonban lényeges eltéréseket mutat.

B. K.

MILANESE, G(uido): *Piaceri fondamentali e variazioni del piacere: Nota esegetica a Lucrezio II* 22, 40-41, 2004-2005, 215-222.

M. NAGY, Á(rpád): *Heraion*, 36, 2000, 217-220.

M. NAGY, I(lona): *Synonympaare im mittelalterlichen Kirchenlatein und ihre Reflexionen im Ungarischen*, 34-35, 1998-1999, 71-80.

M. NAGY, I(lona): *Ergänzungen zur Abwechslung kopulativer und disjunktiver Konjunktionen*, 36, 2000, 203-212.

M. NAGY, I(lona): *Über den Stil der ältesten lateinischen Legende von der hl. Margit aus der Arpadendynastie*, 40-41, 2004-2005, 391-400.

M. NAGY, I(lona): *Die textgeschichtlichen Fragen der muttersprachlichen Legende (1510) der Heiligen Margit aus der Arpadendynastie*, 44, 2008, 187-194.

MÓCSY, A(ndrás): *Das Gerücht von neuen Donauprovinzen unter Marcus Aurelius*, 7, 1971, 63-66.

MÓCSY, A(ndrás): *Zu den Namen der Dolichenuspriester*, 20, 1984, 61-70.

MOHAI, A(ndrás): *Schriftlichkeit und Mündlichkeit in der Byzantinischen Literatur* (Írásbeliség és szóbeliség a bizánci irodalomban), 10-11, 1974–1975, 175–181.

A homéroszi eposzok szóban való keletkezését Milman Perry bizonyította, amire a délszláv népköltészetből szerzett bizonyítékokat vonultatott fel. Halála után munkáját A. B. Lord folytatta, kutatásai széles körben elterjedtek, és nézeteit többnyire el is fogadták. A bizánci népi irodalomra viszont C. A. Trypanis alkalmazta elsőként Perry nézeteit, aki a népi verseket históriás énekesektől származtatta. Szerinte ezeknek a verseknek bizonyos szóképei azt bizonyítják, hogy a bizánci népköltészet szóban keletkezett. Az általa felhozott példákat megvizsgálva viszont azt figyelték meg, hogy ezek a versek a bizánci műnyelvből vettek át szavakat. Így egyetlen elfogadható megoldásként a szóképek írásbeli eredetét lehet valószínűsíteni. A szóban forgó

költemények létezése nem feltételezi tehát mindenképpen a bizánci népi irodalom szóbeli elterjedését, hanem a szóképek kialakulása csak a műköltészet egy bizonyos fokára jellemző.
P. A.

MUDRÁK, J(ózsef): *L'histoire du Séminaire de Philologie Gréco-Latine à l'Université de Debrecen de 1914 à 1949*, 42, 2006, 223-232.

MÜLLER, F(riedhelm): *Charakter-Entwicklung bei Sueton? Zur Beurteilung Suetons und zu einer Ungenauigkeit im Anfang der Domitian-Vita (2.1)*, 34-35, 1998-1999, 347-366.

MÜLLER, F(riedhelm): *Ein unbemerktes Herodot-Zitat, Bildung und Karriere bei S. Aurelius Victor*, 34-35, 1998-1999, 407-428.

MÜLLER, F(riedhelm): *Catull in Gedicht 10*, 40-41, 2004-2005, 223-236.

MÜLLER, R(eimar): *Horaz und die Philosophie als Lebenskunst*, 29, 1993, 123-139.

MÜLLER, R(eimar): *Theorie der Kulturentstehung und Anthropologie bei Cicero* (A kultúra keletkezésének elmélete és az antropológia Cicerónál), 31, 1995, 189-202.

A kultúra keletkezése és fejlődése a Kr. e. 5. sz. óta fontos téma az antik gondolkodásban. Ez képezi az alapját a filozófiai antropológiának. Cicero látszólag keveset érintette a témát, ám művei között kiemelkedő e téren a fiatalkori *De inventione*, a későbbi írásai közül pedig a *De re publica*, a *De legibus* és a *Tusculanae disputationes*. Poseidónios nézetei voltak rá a legnagyobb hatással ebben a tárgyban. A tanulmány öt részben tárgyalja Cicero korábbi gondolkodókhoz kapcsolható véleményét és kultúrafelfogását. Szó esik a *ratio* és az *oratio* viszonyáról, a *sapientiaról*, az *artesaról*, a kultúra kifejlődésének előfeltételeiről is.
B. K.

NÁDASI, A(lfonz): *Quelques composants sur la réflexion musicale d'Augustin*, 13, 1977, 77-80.

NAGY, I(stván) et SZABÓ E(dit): *A propos du caractère du culte de Silvanus en Pannonie*, 12, 1976, 69-72.

NAGY, M(árta): *Ausgewählte Bibliographie von Zoltán Kádár* (Kádár Zoltán válogatott bibliográfiája), 22, 1986, 11-20.

A tanulmány Kádár Zoltán 1938 és 1986 között megjelent írásainak, munkáinak a bibliográfiáját tartalmazza, évenként összegyűjtve és csoportosítva.
B. K.

NAGY, M(ihály): *Research on bronze and silver objects in Pannonia after Paulovics*, 30, 1994, 55-62.

NAGY, M(ihály): *Bibliography of the archaeological activity of István Járdányi Paulovics*, 30, 1994, 121-148.

NAGY, L(evente): *Menschenopfer, Wahrsagung, Magie, Totenbeschwörung in den Mithras-Mysterien?*, 43, 2007, 101-121.

NAGYILLÉS, J(ános): *Ovid-Allusionen bei Lucan*, 42, 2006, 95-116.

NEMERKÉNYI, E(lőd): *The Parts and the Whole. The Classical Parallels of the Institutio of King Saint Stephen of Hungary*, 34-35, 81-90. 1998-1999.

NEMERKÉNYI, E(lőd): *The Medieval Rome idea in the Institutio of King Stephen of Hungary* (A középkori Róma-eszme megjelenése István király *Intelmeiben*) 36, 2000, 187–201.

Az István király neve alatt fennmaradt *Intelmek* az egyik legrégebbi latin nyelvű magyar irodalmi emlék, 1015–1020 tájékán keletkezhetett. Szerzősége máig vitatott, az azonban bizonyos, hogy olyan személy írta, aki jól ismerte az ókori latin és görög auctorok műveit. Az *Intelmek* 10 fejezetből áll, s a tanulmány írója azt vizsgálja, hogy az egyes fejezetekben mely antik szerzők hatása érhető tetten. Nemerkényi azt is igyekszik bizonyítani, hogy ha ezeket a szerzőket a mű írója ténylegesen ismerte, akkor az a feltételezés, miszerint a magyar művelődés színvonala az első ezredfordulón messze alatta maradt a nyugat-európai átlagnak, nem állja meg a helyét.
S. M.

NEMERKÉNYI, E(lőd): *The Representation of the Bishops in the Institutio of King Stephen of Hungary* (A püspökök megjelenése a magyar István király *Institutio* című művében), 37, 2001, 79–87.

A tanulmány szerzője röviden bemutatja a *Libellus de institutione morum* keletkezésének körülményeit, majd felvillantja annak utóéletét. Megjegyzi, hogy a szerzőség kérdése máig vitatott. Az *Intelmeket* egyesek a királynak, mások különböző egyházi személyeknek tulajdonítják. A legújabb kutatások csak egy dolgot tudnak biztosan állítani: egy pap volt az *Institutio* lejegyzője. A mű szókinccse egyaránt tükrözi a *Biblia* és a latin klasszikusok nyelvezetét, a műben fellelhető számos metafora is e két forrásból táplálkozik. Ilyen metafora például az organikus elképzelésen alapuló test-metafora. Az *Institutio* szerzője erre a metaforára alapozva mutat be egy ideális egyházi modellt. A történeti kontextus azt sugallja, hogy a püspökök ábrázolása leginkább az Ottó-féle modellt veszi alapul.
T. M.

NEMERKÉNYI, E(lőd): *Biblical Latin and the Admonitions of King Stephen of Hungary*, 38-39, 2002-2003, 281-288.

NEMERKÉNYI, E(lőd): *Review of Scholarship on the Admonitions of King Saint Stephen of Hungary*, 44, 2008, 151-158.

The purpose of the following discussion is to demonstrate that the philological study of the *fortuna* of the *Admonitions* of King Saint Stephen of Hungary provides important contributions to the characteristic stages of the development of Latinist scholarship from the Middle Ages and the Renaissance until today. The *Admonitions*, a mirror of princes composed in the eleventh century and attributed to the first Christian king of Hungary, has attracted pious and scholarly attention for a millennium – including the hagiographic tradition of medieval Hungary and the legal tradition of the *Corpus iuris Hungarici*. Based on its late manuscript tradition, hypercritical scholars suggested that the *Admonitions* was a humanist forgery or at least an interpolated and stylistically polished text. From the Renaissance on, philologists and editors have addressed various issues of textual criticism such as the problem of dating and authorship, grammatical features (orthography, morphology, and syntax), stylistic devices (vocabulary, prose rhyme and rhythm), and textual parallels (Biblical, Classical, and Carolingian Latin). The way scholars have studied the Latinity of the *Admonitions* against the standards of Classical, Medieval, and Humanistic Latin for centuries reveals a great deal about their own approaches to their Latinist trade in particular – and therefore about Neo-Latin studies in general.

NEMES, Z(oltán): *On Socrates' public and political attitude* (Sokratés közéleti és politikai beállítódásához), 14, 1978, 19–24.

Sokratés magánéletének és közéleti tevékenységének sok részlete tisztázatlan. Egy bizonyos Myrto nevű asszonnyal való házasságát a kutatás egyértelműen sem bizonyítani, sem cáfolni nem tudja. A tanulmány e házasságot valósan feltételezve von le következtetéseket a filozófus politikai nézeteivel kapcsolatban.

Sokratésra az apja és Aristeidés fia, Lysimachos közti barátság révén már gyermekkorában hatást gyakoroltak Aristeidés nézetei és politikai tevékenysége. Az Aristeidésszel közös démos, a Lysimachos házában való nevelői tevékenység és annak lányával, vagyis Aristeidés-unoka Myrtóval kötött házassága megszilárdította ezt a kötődést, és a filozófust az egykor Aristeidés által képviselt mérsékelt demokrata nézetek felé fordította. Mindezt egész tevékenysége alátámasztja, a kor politikai szélsőségeitől mindig elzárkózott.
T. G.

NEMES Z(oltán): *The Public Property of Demes in Attica*, 16, 1980, 3-8.

NEMES, Z(oltán): *Some Observations on the Publications of the Attic Deme-Inscriptions*, 20, 1984, 3-10.

NEMES, Z(oltán): *On the EM 7748 (IG II² 1206)*, 23, 1987, 19-26.

NEMES, Z(oltán): *Die literarische Tätigkeit von János Sarkady*, 23, 1987, 97-102.

NEMES, Z(oltán): *On the Historical Values of deme-inscriptions*, 25, 1989, 49-54.

HAVAS, L(ászló) – NEMES, Z(oltán): *A Disputed Place in Florus and the Text Tradition*, 26, 1990, 79-86.

NEMES, Z(oltán): *On the EM 7722 (II² 1211)*, 27, 1991, 15-22.

NÉMETH, B(éla): *Zu den politischen Ambitionen des Marcus Cicero im Jahre 54* (Marcus Cicero politikai ambícióihoz 54-ben), 4, 1968, 49–58.

A tanulmány Marcus Tullius Cicero politikai pályafutásával foglalkozik, közelebbről a Kr. e. 54. év politikai tevékenységét vizsgálja, elsősorban a cicerói levelezést felhasználva. Olvashatunk még Marcus Cicero fivérével, Quintusszal való kapcsolatáról, és a korszak meghatározó személyiségeihez: Caesarhoz, Pompeiushoz és Crassushoz fűződő magatartásáról is.
Sz. K.

NÉMETH, B(éla): *Pax – a Feature of Cicero's Person* (Béke: Cicero személyiségének egy jellemző vonása), 5, 1969, 77–82.

Cicero, akit művei többsége alapján békeszerető és óvatos embernek ismerünk, *Philippikáiban* Antonius kérlelhetetlen ellenségének mutatkozik. Felvetődik a kérdés, miképp változhatott meg az író háborúval és békével kapcsolatos álláspontja. A folyamat, melynek során nézetei megváltoztak, három fordulópont mentén vázolható fel. Az első a Catilina-féle összeesküvés, ekkor a béke érdekében tett lépéseket az összeesküvés felszámolására, mint egyfajta *pacis auctor*. A második a Caesar és Pompeius közötti polgárháború, ekkor közvetítőként lép fel a két fél közt az *iniquissima pax* jegyében. A harmadik fordulópont Caesar dictaturája és az azt követő időszak. Caesar egyeduralmából Cicero azt a tanulságot vonta le, hogy az abszolút hatalom lerombolhatja az emberi méltóságot, ennek a lehetősége pedig még egyszer nem engedhető meg, létrejöttét minden eszközzel meg kell akadályozni. Ezért következett be tehát a teljes átértékelődés és az éles szembefordulás Antoniusszal.
T. G.

NÉMETH, B(éla): *Notes on Catullus*, c. 23. (Jegyzetek Catullus 23. carmenjéhez), 7, 1971, 33-41.

A 70-es évekig viszonylag kevés figyelmet fordítottak a versre. Az elmúlt évtizedekben nem írtak tanulmányt erről a versről, illetve azokban a cikkekben, melyek a Furius-Aurelius problémával foglalkoznak, nem

tulajdonítottak nagy jelentőséget a 23. carmennek. Az ókori irodalomból több művel is párhuzamba lehet állítani ezt a verset: Németh Luciliust, Horatiust, Cicero-t, Senecát, Martialiszt említi (példát is hoz a műveikből). A „történet” a következő: Furius, aki nagyon szegény, bátorodik Catullustól kölcsönkérni, mire Catullus maró gúnnyal rámutat, hogy Furius milyen boldog is valójában. A legtöbb kritikus ezt a verset lényegében egy „nyers kirohanásnak” tartja. Ami közös a véleményükben, az az, hogy mindegyikük Furius szegénységéről és anyagi nehézségeiről beszél. Pedig a vers nem is ezt fejtegeti, a kifejezés *'sestertia quae soles precari centum desine'* az egyetlen, ami utal az anyagiakra. Németh párhuzamot von az említett versek és a 23. carmen között: Luciliussal és Horatiusszal összehasonlítva azt láthatjuk, hogy a 23. carmen szellemesebb és udvariasabb annál, minthogy egy átlagos „kirohanás” legyen. Catullus a családi boldogságot sztoikus filozófiai kifejezésekkel írja le: a család tagjainak semmi sem okozhat fájdalmat, miképpen a sztoikus filozófusnak sem – Furius ezért boldog (*'beatus'*). A feszültség a *pulchre est* kifejezés hétköznapi és filozófiai jelentése ('erkölcsileg szép') között van. A 15. sorban lévő kérdés (*'Quare non tibi sit bene ac beate?'*) egy másik lépése a sztoikus filozófia közvetlen gúnyolásának. A „paródia” lényege az epikureista és a sztoikus iskola ellentéte, illetve Furius és Catullus személyes kibékíthetetlen ellentéte: ennek a két dolognak a hatására jött létre a vers. A hasonlóság Lucretiusszal a legnyilvánvalóbb epikureista mozzanat Catullusnál: az *'impia facta'* kifejezés. Catullusnál ez kétértelmű: 'amit elkövettek Furius családjával szemben' vagy 'Furiusék nem hátrálnak meg ezek elkövetésétől'. Az utalások megértéséhez egy valódi sztoikust, Marcus Porcius Cato-t hoz példaként. Cato az életét következetesen élte, ezt bizonyítja Sallustius leírása is: *integritas vitae, severitas, nihil largiri* stb. Viszont ugyanezek tették Cato-t sebezhetővé. Hasonlóság van Furius és Cato minor között: Furius családja – *pater* és *noverca* – eleve ellentétben áll a sztoikus filozófiával. A Hortensius-Marcia-Cato család nem az egyetlen volt Rómában akkor, akit megvádoltak a *pater-noverca-filius* „háromszöggel”. Ez a vers tehát kifiguráz egy Furius nevű rómat (de talán ő egy ál-Furius), aki sztoikus vagy álsztoikus életet élt.

NÉMETH, B(éla): *How does Catullus' booklet begin?* (Hogyan kezdődik Catullus könyvecskéje?) 8, 1972, 23-30.

A szerző Catullus első versének (Cornelius Neposnak szóló ajánlásnak) néhány szavát elemzi: „*Cui dono lepidum novum libellum – Veronensis ait poeta quondam, inventoque dedit statim Nepoti*”. Először a *dono* és *lepidum* szavakat elemzi, más szerzők szóhasználatával összevetve; elemzését alátámasztja az 1. (Cornelius Nepos) és a 49. (Marcus Tullius Cicero) vers retorikai kérdéseinek összehasonlításával. Kiemeli, hogy a *lepidum novum libellum* szavaknak van egy konkrét és egy absztrakt jelentése is, mindkettő felismerése szükséges a catullusi költészet megértéséhez. Ezen kettősséget mutatja meg a szerző azzal is, hogy a többjelentésű részeket felsorolja és kommentálja. A szerző a vers strukturális egységét is vázolja Bardon „composition embrassée” alapelve szerint (a későbbiekben ezt összehasonlítja az *Odi et amo* Bishop-féle rendezésével is), valamint a rímek Bardon-féle párosítását is leírja. A végső következtetése pedig az, hogy az első vers tömören felvázolja Catullus tudatos szembenállását más irodalmi trendekkel.

R.A.

NÉMETH, B(éla): *Further notes on Catullian poetry*, 9, 1973, 41-57.

A tanulmány két problémát jár körül, egyrészt a c2 és c2a, másrészt a c51 és Szapphó kapcsolatát vizsgálja. A cikk első részében számba veszi az eddigi véleményeket a két vers kapcsolatáról, figyelembe véve a c2 és c3 kapcsolatát, a témát, az eredeti kontextus hiányát, a c2 lezártágát, a nyelvi kifejezőeszközöket jut arra a következtetésre, hogy a két verset egymástól külön kell értelmezni.

A tanulmány második fele c 51 kapcsán az eddigi kutatásoktól eltérően a szerkezeti megoldásból indul ki. A szapphói strofát mindössze két versben alkalmazta Catullus, a c11ben, és a tárgyalt c51-ben. Ezeket viszonylagos biztonsággal tudják datálni a kutatók. A két vers párhuzamos elemzése során a szerző kitér a szerelmi motívumra, Caesar megítélésének változására, az epikureus-sztoikus filozófiai nézetekre. Az említett elemekben mutatkozó változások alapján vonja le a tanulmány azt a következtetést, hogy ekkortájt következhetett be egy fordulat Catullus költői pályájában, erre utal a versmértékváltás is: jambikus helyett klasszikus görög versmértékek.

NÉMETH, B(éla): *Catullan Twin-poems (c. 50-c. 14)*, 10-11, 1974-1975, 45-54.

NÉMETH, B(éla): *Der Diana-Hymnus (c. 34) von Catull. Analyse und Schlußfolgerungen*, 12, 1976, 37-46.

NÉMETH, B(éla): *To the Evaluation of Catullus 116* (Catullus 116. versének értékeléséhez), 13, 1977, 23-31.

Catullusszal már sokan foglalkoztak, de inkább az első versével, illetve azzal, hogy miért ezt a sorrendet határozta meg a kötet összeállításakor, egyáltalán ő maga állította-e össze. Most már persze nyilvánvaló tény, hogy ő rendezte el, de még mindig vannak kutatásra érdemes témák vele kapcsolatban. Az általunk ismert utolsó, 116. verssel csak kevesen foglalkoztak és nem kapott túl jó kritikákat sem. Németh Béla ennek az elhanyagolt és lebecsült versnek az elemzését vállalta és be is bizonyítja, hogy valóban ez a kötet utolsó darabja, tehát nem hiányos a corpus.

S. Á.

NÉMETH, B(éla): *Some Notes to the Textual Criticism of Catullus' c.55*, 14, 1978, 37-42.

NÉMETH, B(éla): *Zu der Interpretation von Catulls 90. Gedicht*, 15, 1979, 43-50.

NÉMETH, B(éla): *Die bescheidene Hütte (parva casa) bei Catull und Ovid*, 16, 1980, 37-48.

NÉMETH, B(éla): *Ariadne–Dido–Ariadne. Interpretationsgedanken über ein dramatisches Triptychon*, 17-18, 1981-1982, 149-161.

NÉMETH, B(éla): *Caelestia sacra. Zur Frage des ovidischen Selbstbewußtseins*, 19, 1983, 67-74.

NÉMETH, B(éla): *Death of Cotta and Date of Lucretius' De rerum natura* (Cotta halála és Lucretius *De rerum naturájának* datálása), 20, 1984, 39–42.

Általánosan elfogadott tény, hogy Lucretius művének Venushoz intézett invocatiója végleges formáját a költő életének az utolsó szakaszában, a Kr. e. 55–54-es években kapta meg. Az invocatio záró motívumához (*nec... talibus in rebus commini deesse saluti*) nagyon hasonló az a Caesar *Bellum Gallicumában* (V.33,2) álló megjegyzés, melyet a politikus-hadvezér legatusa, Cotta Kr. e. 54-ben bekövetkezett halálával kapcsolatban tett. A tanulmány írója állítja, hogy az egyezés nem véletlen, és érveket sorakoztat fel amellett, hogy a szavakat Caesar vette át Lucretiustól és nem fordítva. Az imitációhoz Caesarnak már a végleges változatot kellett ismernie. Mindezek ismeretében megállapítható, hogy a *De rerum natura* végleges szövegváltozatának *terminus ante quemje* Kr. e. 54 tele.

T. G.

NÉMETH, B(éla): *Communes exerceremus amores* (Cat. 68, 69), 20, 1984, 43-48.

NÉMETH, B(éla): *Horace C. I. 34 and his Literary Background*, 21, 1985, 101-106.

NÉMETH, B(éla): *Schein und Wahrheit in Ovids Fasti* (Látszat és valóság Ovidis *Fastijában*), 22, 1986, 63–67.

A téma az ovidiusi realizmus kérdésével függ össze, ami a József Attila-féle „...az igazat mondd, ne csak a valódit.” fogalmával azonos. A *Fasti* keletkezésének hipotézise után a látszat és a valóság problematikáját tárja elének a tanulmány. Ovidius gondolkodó, aki az emberi lét lehetőségeit keresi az adott viszonyok között, és ítéletét sem hallgatja el. A címben felvetett probléma legszűkebben a politikai állásfoglalással áll párhuzamban, az augustusi propaganda alapkérdéseivel. A kulcsszavak: *hinni, nem hinni, vélni, hiszékeny, hiszékenység, tévedni, becsapni* stb. Ez a gondolathalmaz az egész – három periódusra osztott – ovidiusi életművet átszövi. Ovidius műveiben, például az elveszett *Medeában* és a *Metamorphosesben* is számos példát találunk a látszat és a valóság ellentétére; a *Fastiban* ez válik központi jelentőségűvé. Az első *error* a Romulusé, de számos más példát lehetne hozni a Fabiusok történetétől kezdve Lucretia tragédiájáig. Ovidius pozitív és negatív formában is tudja ábrázolni a hiszékenységet, de az irónia és a lázadás is megfigyelhető nála. Valóságsszeretete legyőzte a félelmét.

B. K.

NÉMETH, B(éla): *Amat victoria curam, Care and public in Catullus poetry (Amat victoria curam, Gondoskodás és közönség Catullus költészetében)*, 23, 1987, 43–50.

A tanulmány a *Catulli Veronensis Liber 62. carmenjének amat victoria suam* kifejezését vizsgálja a gyűjtemény többi költeményének elemzésével (6., 12., 13., 14.a, 17., 22., 25., 33., 34., 35., 36. carmen). E műveiben bontakozik ki Catullus költői szemlélete a legszemléletesebben.

Sz. K.

NÉMETH, B(éla): *Quam puella matrem, Mother and child in Catullus poetic world (Quam puella matrem, Anya és gyermek Catullus költészeti világában)*, 24, 1988, 37–45.

A tanulmány a Catullus költeményeiben előforduló családi motívumokat vizsgálja. A *Catulli Veronensis Liber* azon költeményeit veszi sorba és nyújt elemzést róluk, amelyekben családi kapcsolatok szerepelnek (3., 9., 17., 61., 62., 63., 64., 67., 68., 89., 90., 111. carmenek). Anya és lánya, anya és fia, apa és fia közötti harmonikus viszonyról olvashatunk, annak ellenére, hogy Catullus saját édesanyjáról soha egyetlen szót sem ejtett.

Sz. K.

Слава древним документам. Jakó Zsigmond – Radu Manolescu: A latin írás története (История латинской письменности) Európa Kiadó, Budapest 1987, pp. 320 (Бела Немет), 25, 1989, 115-116.

Catullus (Ed. W. Eisenhut). BT Leipzig 1983, 119 (Бела Немет), 26, 1990, 107-109.

NÉMETH, B(éla): *The source of Lucretius' Venus Hymn*, 27, 1991, 53-60.

NÉMETH, B(éla): *A Horatian Turn in the 7th Epode* (Horatiusi fordulat a 7. epodoszban), 27, 1991, 61–63.

A tanulmány szerzője Horatius 7. epodoszát veszi górcső alá. Kiemelt figyelmet fordít a *furor caecus, a vis acrior* és a *culpa* értelmezésére. Utal a sztoikus filozófiára, mely nélkül a költői üzenet nem érthető meg maradéktalanul. Értelmezi az epodosz további kulcsszavait és kifejezéseit: *responsum date, cruor...*, majd idéz egy versszakot az *ódák 4. könyvéből (IV,15,17)*. A két költemény mondanivalója és hangulata teljes mértékben szemben áll egymással. A *IV.15. óda* idézett részlete optimizmust sugall, míg a 7. epodosz sötét képet fest és pesszimista hangulatot áraszt. Az epodosz keletkezésének idejét megvizsgálva és érvekkel alátámasztva a tanulmány szerzője a korai datálás mellett kötelezi el magát. Ennek értelmében a 7. epodosz Horatius egyik legkorábban keletkezett költeménye.

T. M.

NÉMETH, B(éla): *To the Authenticity of Sallust's Invectiva in Ciceronem (A sallustiusi invectiva in ciceronem eredetiségéhez)*, 28, 1992, 73–77.

A Cicero ellen irányuló, Sallustiusnak tulajdonított *invectivának* az értékelése és keletkezési időpontjának meghatározása egyaránt változott a kutatásban, amire Cicero és Caesar személyiségének megítélése is hatással volt. A hitelesség kérdésének vizsgálatakor figyelembe kell venni, hogy Sallustius politikai „pártállásával” ellentétes nézetek is felbukkannak az *invectivában*, valamint olyan elemek (pl. *pedes fugaces*), amelyek nem illenek a Kr. e. 54-es év Cicerójához. A politikai indíttatású irodalmi hamisítás jól ismert már Theognis idejéből, de Rómában csak Augustus korában tűnik fel. Ebben az *invectivában* és a rá adott pseudo-cicerói válaszban olyan kifejezések vannak, amelyek megfelelői Ovidiusnál (*Metamorphoses, Fasti*) találhatóak meg. Az *invectiva* Ovidius szófordulatait használja fel, vagyis leghamarabb a Kr. u. első-második évtizedben keletkezhetett. A tanulmány végén Horatius-reminiscenciák támasztják alá az érvelést, hogy semmiképpen sem Sallustius művével van dolgunk.

T. L.

NÉMETH, B(éla): *Horace and the Problem of the Authentic Final of the Ovidian Fasti*, 28, 1992, 79-82.

NÉMETH, Gy(örgy): *Phaidimos und die Einheit der Dreißig Tyrannen*, 25, 1989, 55-60.

NÉMETH, Gy(örgy): *Die Kinder der Dreißig Tyrannen*, 26, 1990, 23-30.

NÉMETH, Gy(örgy): *Was sieht ein Epigraphiker?*, 27, 1991, 9-14.

NÉMETH, Gy(örgy): *Sur l'histoire du theta*, 28, 1992, 17-24.

Isabel CANÓS I VILLENA – NÉMETH, Gy(örgy): *Theophilos, Philomousos, Ioukunda – a Greek Family in the Roman Imperial Period*, 32, 1996, 51-58.

NÉMETH, Gy(örgy): *The dynamism of greek colonization* (A görög kolonizáció dinamizmusa), 36, 2000, 213–215.

A tanulmány a görög gyarmatosítással foglalkozó történészek, tudósok álláspontját veszi sorba röviden, elméletük kifejtésével.
Sz. K.

NEUHAUSEN, K(arl)-A(ugust): *Die Nordseeinsel Glaesaria bei Florus, Plinius Maior und Solinus: Neues zu den Feldzügen des Drusus in Germanien*, 27, 1991, 67-98.

NEUHAUSEN, K(arl)-A(ugust): *Eine verkannte Satzkonstruktion bei Horaz (carm. 1,10,9-12) – Reale Bedingungssätze innerhalb einer oratio obliqua in klassischer lateinischer Literatur*, 29, 1993, 139-140.

NEUHAUSEN, K(arl)-A(ugust): *Der überhörte 'Schwanengesang' der augusteischen Literatur: eine Rekonstruktion der Originalfassung (um 15 n. Chr.) des bisher dem 2. Jahrhundert zugeordneten Geschichtswerkes des Florus*, 30, 1994, 149-208.

NEUHAUSEN, K(arl)-A(ugust): *De Carneadis aliquot adhuc incognitis fontibus*, 38-39, 2002-2003, 289-302.

NEUHAUSEN, K(arl)-A(ugust): *De Colloquio Debreceniensi ad Convertum internationalem studiis neolatinis provehendis in Hungaria praeparandum feliciter convocato*, 38-39, 2002-2003, 351-354.

NEUHAUSEN, K(arl)-A(ugust): *„Neue Sachen erfordern neue Wörter“. Ciceros Grundlegung eines von der Antike bis zur Gegenwart gültigen Leitsatzes der lateinischen Sprache und Literatur*, 40-41, 2004-2005, 157-192.

NOSARTI, L(orenzo): *Quale Cesare in Lucano?*, 38-39, 2002-2003, 169-204.

Alonso-NÚÑEZ, J(osé)-M(iguel): *El Liber Memorialis de Lucius Ampelius*, 17-18, 1981-1982, 189-194.

Alonso NÚÑEZ, J(osé)-M(iguel) : M. Fleck, *Cicero als Historiker*, 31, 1995, 243.

Alonso-NÚÑEZ, J(osé)-M(iguel): *El Praefatio de Justino a las Historiae Philippicae de Pompeyo Trogo*, 34-35, 1998-1999, 437-442.

Alonso-NÚÑEZ, J(osé)-M(iguel): Periodización e interpretación de la historia en Vico con especial referencia al mundo antiguo, 37, 2001, 125-130.

Alonso-NÚÑEZ, J(osé)-M(iguel): *Ancient Numismatics*, 37, 2001, 131-132.

Alonso-NÚÑEZ, J(osé)-M(iguel): *El bellum hispaniense*, 38-39, 2002-2003, 13-20.

Alonso-NÚÑEZ, J(osé)-M(iguel): *Literary Texts and the Greek Historian*, 38-39, 2002-2003, 357-358.

Alonso-NÚÑEZ, J(osé)-M(iguel): Puesta a punto bibliográfica: una nota sobre Ammiano Marcelino, 38-39, 2002-2003, 359.

Alonso-NÚÑEZ, J(osé)-M(iguel): *La autobiografía de Sila*, 40-41, 2004-2005, 95-108.

Alonso-NÚÑEZ, J(osé)-M(iguel): *The Roman Republic in Political Thought* 40-41, 2004-2005, 439-440.

Alonso-NÚÑEZ, J(osé)-M(iguel): *A Book on Ammianus Marcellinus*, 40-41, 2004-2005, 441-444.

Alonso-NÚÑEZ, J(osé)-M(iguel): *Floro y los historiadores contemporaneos*, 42, 2006, 117-126.

ÓBIS, H(ajnalka): *Le fonti principali del De libero arbitrio di Lorenzo Valla*, 34-35, 1998-1999, 91-102.

OFFERMANN, H(elmut): *Catulls „Technik“ der verzögerten Aufdeckung*, 12, 1976, 29-36.

OLAJOS, T(erézia): *Données et hypothèses concernant la carrière de Théophylacte Simocatta*, 17-18, 1981-1982, 39-48.

Ordo Colloquii Debreceniensis, 38-39, 2002-2003, 355-357.

PANAGL, O(swald): *Eine Wortstellungsopposition im Mykenischen*, 9, 1973, 3-14.

PANOÜ, S(tavros): *Philosophie als Wissenschaft*, 25, 1989, 5-8.

PEKÁRY, T(amás): *Zeitgenössische Quellen über römische Bildnisse*, 31, 1995, 203-218.

PERL, G(erhard): *Die Germania des Tacitus (Tacitus Germaniája)*, 19, 1983, 79-89.

A tanulmány Tacitus *Germania* című művének történelmi-politikai aktualitásait, vonatkozásait és etnográfiai hagyományait vizsgálja. Azokra a kérdésekre keresi a választ, hogy milyen volt a történelmi helyzet a mű kiadásakor, mit jelentett korának a mű, hogyan illik be Tacitus többi művének történelmi szemléletébe. A

Germania nem csupán etnográfiai monográfia a Római Birodalom egy olyan korszakában, amikor fenyegető veszélyt jelentettek a római határokra e terület törzsei, hanem egy olyan alkotás, amelyet írja aktuális politikai vonatkozásokkal töltött meg.

Sz. K.

PIPPIDI, D. M. : *Épigraphie et historiographie. A propos des relations gréco-indigènes dans le bassin de la Mer Noire* (Epigráfia és történetírás. A görögök és a fekete-tengeri népek kapcsolatai), 3, 1967, 35-41.

Az epigráfia tudománya segítségével a görög történelem olyan mozzanatai is ismertté válhatnak, amelyek kívül esnek a történetírók érdeklődésén. A szerző elsősorban szovjet tudósok (Laticsev, Mihajlov) kutatásaira támaszkodva rövid áttekintést kíván adni a Fekete-tenger partvidékén élő népek és az ottani görög kolóniák kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatairól a ránk maradt feliratok alapján. A feliratok e kapcsolatrendszeren túl érdekes adalékokat szolgáltathatnak a Fekete-tengertől Belső-Ázsiáig terjedő területek nomád népeinek mindennapjairól és szokásairól is.

Sz. E.

POCHMARSKI, E(rwin): *Römische Bildhauerwerkstätten am norischen Limes*, 30, 1994, 41-54.

POINSOTT, J(ean)-M(ichel): *Aspects de la survie d'Horace dans la poésie latine chrétienne (IIIème – Vème siècles)*, 29, 1993, 141-162.

POINSOTTE, J(ean)-M(ichel): *Les origines de Rome d'après les Pères de l'Eglise de l'Occident latin*, 32, 1996, 119-128.

POINSOTTE, J(ean)-M(ichel): *Les villes dans l'espace romain pour un Gallo-romain du Ier siècle, Ausone*, 34-35, 1998-1999, 429-436.

PÓLAY, Elemér: *Das Jurisprudenzmonopol des Pontifikalkollegiums in Rom und seine Abschaffung*, 19, 1983, 49-56.

POUCET, J(aques): *L'amplification narrative dans l'évolution de la Geste de Romulus*, 17-18, 1981-1982, 175-188.

PÖTSCHER, W(alter): *Die Farben der menschlichen Iris bei Aristoteles und mögliche Rückschlüsse auf Od. 11,611, Hes., Theog. 321, Ps.-Hes. Aspis 177*, 31, 1995, 219-226.

PÖTSCHER, W(alter): *Die Funktion der Argei*, 34-35, 1998-1999, 225-234.

PÖTSCHER, W(alter): *Die umstrittenen Verse Hom., Il. 8,548ff. Und ihr religionsgeschichtlicher Hintergrund*, 36, 2000, 3-10.

PÖTSCHER, W(alter): *Textkritisches zum Ps.-Hom. Hermes-hymnus, vers 473*, 40-41, 2004-2005, 7-12.

PUSKÁS, I(ldikó) – KÁDÁR, Z(oltán): *Satyrs in India (Satyrok Indiában)*, 8, 1975, 35-45.

A *Satyrok* a klasszikus görög mitológia állati testben elképzelt, pajkos, élvhajhászó, Nimfákat kísérő lényei. Amikor a róluk szóló elképzelés megjelent a római mitológiában, majd egyes tudományos munkákban (Aelianus: *Historia Animalium*, Plinius: *Naturalis Historia*), alakjuk némi változáson ment át. A változás

magyarázata az, hogy a leírások az Indiában honos egyes majomfajtákról alkotott képekhez igazodnak, melyeket bizonyos szerzők – elsőként Ktesias – a *Satyrokhoz* hasonlítanak. A szerzők tanulmánya Ktesias, Kleitarchos és Megasthenes ilyen vonatkozású leírásaiból kiindulva végig követik a változás fejlődéstörténetét.
T. M.

PUSKÁS, I(ldikó)–KÁDÁR, Z(oltán): *Satyrs in India*, 16, 1980, 9-18.

PUSKÁS, I(ldikó): *Indo-Mediterranica I.*, 24, 1988, 15–22.

Az India és a mediterrán világ között fennálló kapcsolatot általában az utóbbi térség nézőpontjából szokták vizsgálni. A szerző gazdag tényanyagot felvonultató cikkében a másik oldal bemutatására is vállalkozik. Az ősidőktől, vagyis a hagyományos indo-mezopotámiai kapcsolattól az akháj birodalom fölemelkedéséig követi nyomon a két világ egymáshoz fűződő viszonyának alakulását, kitérve többek között a Mohendzso Daro-i és krétai kultúrák közötti kölcsönhatások elemzésére is.

K. E.

PUSKÁS, I(ldikó): *Indian religions in Classical Sources* (Indiai vallások a klasszikus forrásokban), 25, 1989, 61–67.

Az Indiáról szóló első beszámoló Herodotos nevéhez fűződik. Leírása nem tekinthető igazán hitelesnek, mert hallomáson alapul, mindazonáltal csak néhány helyen történik utalás a vallási szokásokra. Ktesias a Nap- és Hold-tiszteletről számol be. Nagy Sándor India elleni hadjárata során egy tudós társaságot gyűjtött össze, akiknek feladata India kulturális és vallási szokásainak feltérképezése volt. Ezek a személyek részletes beszámolót adtak India vallási hagyományairól. A leghitelesebb és legrészletesebb képet Megasthenés vázolja fel *Indica* című művében. Ebben beszámol többek között a védikus hagyomány Indra tiszteletéről, a hinduizmusról stb. Ősi görög szokás szerint azonosította a legnépszerűbb indiai isteneket a görög istenekkel. Megasthenés Buddhát, Jinát és Gosalát még filozófusnak tartotta. Az 1. században a görög-római irodalomban új nézetek jelentek meg az indiai vallásokra vonatkozóan. Ennek eredménye, hogy például Buddhát már nem bölcselőként, hanem istenként tartották számon.

T. M.

PUSKÁS, I(ldikó): *Myth or reality: Apollonius of Tyana in India*, 27, 1991, 115-124.

RAEPSAET-CHARLIER, M(arie)-T(hérèse) – DEMAN, A(lbert): *Notes sur la guerre de Spartacus*, 17-18, 1981-1982, 83-98.

RAEPSAET-CHARLIER, M(arie)-T(hérèse): *Ordre sénatorial et divorce sous le Haut-Empire: un chapitre de l'histoire des mentalités*, 17-18, 1981-1982, 161-174.

RAEPSAET-CHARLIER, M(arie)-T(hérèse): *Ordre sénatorial et divorce sous le Haut-Empire: Corrigenda et adenda*, 20, 1984, 81-82.

RITOÓK, Zs(igmond): *Dichterweihen*, 6, 1970, 17-26.

RITOÓK, Zs(igmond): *Zur Komposition des Pervigilium Veneris*, 10-11, 1974-1975, 133-138.

RITOÓK, Zs(igmond): *Über einige Fragen der homerischen Textgeschichte*, 23, 1987, 7-18.

RITOÓK, Zs(igmond): „*Quid leges sine moribus...?*” Horace on the Manners of His Age, 29, 1993, 163-174.

RITOÓK, Zs(igmond): *ΠΑΡΑ ΜΙΚΡΟΝ*, 36, 2000, 25-30.

RITOÓK, Zs(igmond): *Theophrastus on the Origin of Music*, 40-41, 2004-2005, 33-36.

RITOÓK, Zs(igmond): *Classical Scholarship in Nineteenth-Century Hungary*, 44, 2008, 175-184.

The present paper treats some factors which influenced the development of classical scholarship in Hungary and in connection with them two interesting historical crossings: a/ Leo Thun's reform of public instruction, a bourgeois liberal reform pushed through by a conservative aristocrat, which aimed at the Germanisation of Hungarian culture, but which effected the development of Hungarian scholarly life and Hungarian classical scholarship as a specialized branch of learning; b/ the crossing of German and French tradition in the development of classical scholarship in Hungary.

RITOÓKNÉ SZALAY, Á(gnes): *Joseph Macarius, ein ungarischer Melanchtonschüler*, 4, 1968, 107-118.

RITOÓKNÉ SZALAY, Á(gnes): *Poetischer Briefwechsel von Humanisten*, 34-35, 1998-1999, 103-116.

ROSTROPOWICZ, J(oanna): *Das Heraklesbild in den Argonautika des Apollonios Rhodios*, 26, 1990, 31-34.

RYAN, F. X.: *Abstand vom Ziel und Abstand zum Gegner bei der Wahl zum Konsul*, 38-39, 2002-2003, 303-312.

RYAN, F. X.: *Der Münzmeister Cordi*, 40-41, 2004-2005, 109-116.

SARKADY, Erzsébet – OBERMAYER, P(éter): La scoperta di un documento finora ignoto di Ferenc Forgách nell' Archivio di Stato di Venezia, 12, 1976, 73-79.

SARKADY, J(ános): *Die ionischen Feste und die ionische Urgeschichte (Az ión ünnepek és az ión őstörténet)*, 1, 1965, 11–20.

A tanulmány első része az ión ünnepekkel foglalkozik. Az ión hónapnevek nagy része az ión ünnepek neveiből származik. A szerző külön tárgyalja az egyes ünnepek elterjedési területeit, mind az ión, mind a nem ión törzsek körében. Például *Artemisia* ünnepének elterjedése az ión és dór területeken, illetve az ünnepnek e területen való azonossága a görög törzsek együttélésére utal vissza, annak közös örökségeként fogható fel. A tanulmány további részében az ión törzs őstörténetéről olvashatunk.

Sz. K.

SARKADY, J(ános): *Attica im 12. bis 10. Jahrhundert. Die Anfänge des athenischen Staates (Attika a 12–10. századig. Az athéni állam kezdetei)*, 2, 1966, 9–27.

A tanulmány az attikai történelem kapcsán két kérdéssel foglalkozik részletesen: az attikai államok egységével és a társadalom szerkezetével, a phylé-phratéria-genos szevezet eredetével és jelentésével. Attika történelmét kísérhetjük végig e két szempont alapján a 12. századtól a 10. századig.

Sz. K.

SARKADY, J(ános): *Ende des Königtums und Anfang des Archontats in Athen*, 3, 1967, 23-34.

SARKADY, J(ános): *Aisopos der Samier* (a samosi Aisópos), 4, 1968, 7–12.

Aisópos nevéhez kapcsolódik egy irodalmi műfaj, az állatmese meghonosítása, anélkül hogy alakját mint történelmi személyét lehetne megragadni. Van a klasszika filológia történetében olyan korszak, amikor még a létezését is kétségbe vonták, illetve csak a mesék birodalmában találtak neki helyet, a történetek keletkezésének magyarázataként. Más forrás szerint rabszolga volt Samos szigetén, akinek élete erőszakos halállal végződött. Ismét mások szerint felszabadított rabszolgaként még a társadalmi karrier útja is nyitottá vált számára az akkori demokratikus kormányzati formában. Meséiből nagyon kevés maradt ránk, de a Kr. e. 5. században közismert volt az egész görögség körében. Az antik források (pl. Hérodotos, Aristotelés művei) is mint létezőt említik meg. Körülbelül a Kr. e. 6. században élhetett, a 7. sz. vége és a 6. sz. első évtizede között. Történetiségének a vizsgálatát összekapcsolták Samos történelmének kutatásával, és ezzel párhuzamosan a görög állatmese alakulásával, amely irodalmi műfaj az egyszerű ember szemléletét és érzéseit állatmesék tanulságaként tárja elénk.

B. K.

SARKADY, J(ános): *Heortologische Bemerkungen zur dorischen Urgeschichte*, 5, 1969, 7-20.

SARKADY, J(ános): *Die Kalendergruppen Nord- und Mittelgriechenlands* (Az észak- és közép-görögországi naptár csoportok), 6, 1970, 9–16.

Az antik görög kalendáriumok osztályokba sorolása tulajdonképpen a nyelvjárások eloszlását követi. Az ión és a dór csoportot jól szét lehet választani földrajzilag és etnikailag is, de a közép-görögországi aiol és az északkeleti nyelvjáróterülettel való viszonyuk kevésbé átlátható. Beloch, Bischoff, Nilsson és Thomson többnyire különbözőképpen osztotta fel a dialektuscsoportokat. A kiindulópont Thessalia és Boiótia között lehetett, ezt szemlélteti az ünnepek törzsanyaga és a hónapok elnevezésének egyezése, illetve helyi sajátosságokat mutató eltérése is. Északnyugati aiol eredetűeknek vélik tehát a naptár csoportokat, Aitólia lehetett a kulturális központja a hagyományozódásnak, ami térképen is ábrázolható. Egy aiol és egy északnyugati naptár csoportot elkülöníthetünk, viszont nem igaz az a tétel, hogy az egyes nyelvjárások és a naptár csoportok szervesen összekapcsolódnak.

B. K.

SARKADY, J(ános): *Éléments non-ioniers dans le matériel héortologique de l'Ionie*, 7, 1971, 13-20.

SARKADY, J(ános): *Zur Entstehung des griechischen Kalenders* (A görög naptár keletkezése), 8, 1972, 3–9.

A görög naptár hónapjainak elnevezése a Kr. e. 7. századra vezethető vissza az ókortudomány mai állása, elsősorban M. P. Nilsson kutatásai alapján. Homéros és Hésiodos költeményeiből (Kr. e. 8. század) hiányoznak a hónapnevek, viszont a nagy görög gyarmatosítás idején (Kr. e. 7. század) már léteztek. Az ilyen módon elválasztott két korszak: az előbbi terminus post quem, az utóbbi pedig terminus ante quem. Ezzel a nézettel a mai napig általában egyetértenek, a tanulmány írója azonban némiképpen kétségeket támaszt ezzel kapcsolatban. Szerinte Homéros tudatosan nem használ hónapneveket, Hésiodos pedig a naptárral kapcsolatban csak asztronómiai és meteorológiai jeleket használ, amelyek a kultikus naptárra nem alkalmazhatók. Tehát e két költő korában már létezhetett görög naptárrendszer. A nagy görög gyarmatosítás korában az anya- és leányvárosok naptára megegyezett, viszont előfordulhatott, hogy az új környezet mégis megváltoztatta az eredeti hónapneveket. Mindezekkel kapcsolatban csak töredékes anyagok maradtak ránk, de azt megállapíthatjuk, hogy a korai kolóniák átvették az anyavárosuk naptárát és hónapneveit. Mindez csak a 8. század első felében történhetett. A naptár hónapnevei világosan mutatják, hogy egy néptörzs ősi, közös ünnepein alapulnak. Ezek az ünnepek, illetve időpontjaik megváltoztak, és erre a népvándorlás ad magyarázatot, amely a 12–10. századig tartott, a változás pedig ezután mehetett végbe. Ezek alapján azt lehet megállapítani, hogy a görög hónaprendszer a 10. és a 8. század között alakult ki.

P. A.

SARKADY, J(ános): *Zur politischen Karte Griechenlands im mykenischen Zeitalter*, 9, 1973, 15-24.

SARKADY, J(ános): „*An Unreliable Guide*”, 12, 1976, 3-8.

SARKADY, J(ános): *Gentilizischen Formen in der frühen Polisorganisation Athens*, 14, 1978, 3-8.

SARKADY, J(ános): *Metamorphosen eines Volkes* (Egy nép átváltozásai), 17-18, 1981-1982, 55–58.

A görög nép, illetve a görög törzsek történelme a Kr. e. 1. évezredtől napjainkig tart. E nép egysége és folytonossága rendkívüli, 4000 éve ugyanazon a területen élnek. A mediterráneum és Nyugat-Európa nyelvei az ókor és a középkor idején megváltoztak: a régi nyelveket újlatin, szláv, arab, török nyelvek váltották fel, majd szorították ki. Ezzel összevetve a görög nyelv folytonossága valóban egyedülálló jelenség. A görögségben létezni nyelvi és nyelvi és kulturális egység is, és erős az összetartozástudata, politikai egységről viszont esetében nem beszélhetünk, legfeljebb bizonyos értelemben, mivel a sok kis állam a polisok különböző típusaihoz tartozott. A görögség történelmének előzménye az égei civilizáció, Kréta, Mykéné. Ez volt a görögség ókeleti, vagy másképp ázsiai periódusa. A későbbi görög kultúra újabb szakasza egy újjászületett nép és egy új társadalom és világ kibontakozása révén ment végbe. A görög nyelv dialektusokra oszlott, egységük ezen belül valósult meg; a vallás és a kultúra egységes volt. Az akkori gazdaság gyors fejlődése hozta magával a pénz megjelenését és a modern gazdálkodást, szemben a régebbi hagyományos és konzervatív gazdálkodással. Az archaikus időszakban jelent meg a közösség és az egyén szabadsága. Ebben a korban tűnt fel a lírában az egyén hangja, mutatkozott meg a művészetekben a realizmus, bontakozott ki a filozófia és a tudományok művelése. Ez az időszak magában hordozta a jövőt is, azt a klasszikus kort, amikor a teljesség jegyében ért be minden.

P. A.

SARKADY, J(ános): *Von den Problemen der Gesellschaftsgeschichte der frühen Attika* (A korai Attika társadalomtörténetének problémájáról), 19, 1983, 23–30.

A mykénéi civilizáció összeomlása után ismét rokonsági alapú, a régi törzsi-nemzetségi formákhoz hasonló szervezetek alakultak ki. Az új szervezeti formák felépítésében leggyakrabban a háromszintű genos-phratia-phyllé tagozódás figyelhető meg. Az iónok és a dórok kivételével a többi görög csoportnál – az arkadiaiaknál, az aioloknál és az északnyugati törzseknél – nem található meg ez a forma. A komplex phyllérendszer elterjedése csak nagyjából Közép-Görögország keleti területein figyelhető meg. A sötét korszak századaiban a basileus, az öregek tanácsa, valamint a népgyűlés adta azt a kormányzati formát, amelyből a későbbiek folyamán a polisállamok jellegzetes hatalmi elemei is kialakultak. A Kr. e. 8. században meginduló urbanizációs folyamat elősegítette egy gazdag és katonailag is erős arisztokrata réteg kialakulását, ami utána kiépítette a választott tisztviselők kollegiális kormányzati rendszerét, háttérbe szorítva a népgyűlés szerepét.

Sz. E.

SARKADY, J(ános): *A Problem in the History of the Greek Calendar (The Date of the Origin of the Months' Names)*, 21, 1985, 3-18.

SCHRÖDER, B(ianca) – J(eanette): *Ciceros Briefe als Briefe*, 40-41, 2004-2005, 193-214.

SCHRÖDER, B(ianca) – J(eanette): *Carmen perfidum. Zu Catulls carmen 64*, 43, 2007, 39-51.

SCHWAB, G(ünther): *Sed bono vinci satius est... Analyse von Sall. J. 42, 2–4 und seiner Deutungen*, 40-41, 2004-2005, 237-274.

SCHWAB, G(ünther): *Gegen die Anfechtung des überlieferten Wortlauts von Sophokles, Antigone 2–3*, 42, 2006, 21-34.

SCUDERI, R(ita): *La "Vita di Pirro" di Plutarco: una rievocazione del primo incontro fra Greci e Romani*, 34-35, 1998-1999, 197-224.

SCUDERI, R(ita): *Una stele funeraria inedita da Brixia*, 34-35, 1998-1999, 335-346.

SCUDERI, R(ita): *Perseo, ultimo sovrano di macedonia, nella biografia plutarchea di Emilio Paolo*, 40-41, 2004-2005, 55-64.

SILVESTRE, M(aria) - L(uisa): *Relationship and Interaction among Philosophy and Science in Anaxagoras' Doctrine*, 25, 1989, 15-18.

SIMELON, P(aul): *Aspects de la situation socio-économique en Italie entre 49 et 45 avant J.-C.*, 21, 1985, 73-100.

SIMON, A(ttila): *Das thaumaston in der Tragödie (Zur Wirkungstheorie der Poetik des Aristoteles)*, 36, 2000, 11-24.

SIMON, A(ttila): *Lesen und Bekenntnis. József Baloghs Interpretation des Heiligen Augustins*, 43, 2007, 121-137.

SIMON, L. Z(oltán): *Non vulgare genus. Ekphrasis, literarisches Gedächtnis und gattungsspezifische Innovation in der sechsten Ekloge des T. Calpurnius Siculus*, 43, 2007, 57-71.

SIMON, R(óbert): *Alcune riflessioni sul ruolo degli arabi musulmani nello sviluppo storica della Spagna*, 24, 1988, 71-75.

SIMON, R(óbert): *Allah or God? The Semantic and Religious Meaning of „Allah” on the Eve of Islam and in the Qur'ān*, 27, 1991, 129-134.

SOLIN, H(eikki): *Nochmals zu Berufsnamen bei antiken Ärzten*, 34-35, 1998-1999, 389-394.

SOÓS, I(stván): *Einige Angaben zum Porträt des Themistokles in Ciceros Werken (Néhány adat a Cicero műveiben megjelenő Themistoklés-portréhoz)*, 15, 1979, 35-41.

Cicero műveiben különösen azokat az athéni államférfiakat mutatta be, akik szónoki képességeik és a politikai életben betöltött szerepük tekintetében kiemelkedtek kortársaik közül. Ennek tükrében vázolta a kiváló római személyiségeket, ugyanakkor célja volt az is, hogy valamilyen végkövetkeztetést adjon a jeles athéniak tetteiről, mint tette azt Themistoklés esetében is. A száműzetés kérdését taglalva hasonlóságokat vél felfedezni mind Themistoklés és saját életpályája között, mind pedig az athéni és a római politikai viszonyok vonatkozásában. Szintén ez a párhuzamkeresés jellemzi a hadvezér Themistoklés és Pompeius összehasonlítását, egyúttal a görög hadvezérek és törvényhozó politikusok kapcsolatát is kutatva. Themistoklés személyiségét az egyéni jellemvonások gazdagítják, így válik sokrétűvé az ábrázolása. Cicero példaértékűnek tartotta a nagy athénit, és műveiben méltó emléket állított számára.

Sz. E.

SORDI, M(arta): *Il falso Druso e la tradizione storiografica sull'ultimo Tiberio*, 27, 1991, 63-66.

SORDI, M(arta): *Orazio e i temi della propaganda augustea*, 29, 1993, 175-180.

SORDI, M(arta): *Cicerone, Cesare e la Gallia Togata*, 31, 1995, 227-230.

SORDI, M(arta): *La morte di Teodosio e il De obitu Theodosii di Ambrogio*, 36, 2000, 131-136.

SORDI, M(arta): *Caesar, il nuovo nome del potere*, 38-39, 2002-2003, 205-214.

SORDI, M(arta): *La relegatio di Ovidio a Tomi e la campagna illirica di Tiberio*, 40-41, 2004-2005, 275-278.

STARK, I(solde): *Krieg und Frieden in den Komödien des Aristophanes*, 24, 1988, 9-14.

SZABADI, I(stván): *Der Codex Vat. Lat. 1859 (λ) in der Überlieferung der Florus-Handschriften*, 27, 1991, 135-142.

SZABADI, I(stván): *Descriptio Transylvaniae und Descriptio Moldvae von einem humanistischen Verfasser*, 28, 1992, 123-132.

SZABADI, I(stván): *Diskussionen über die Herkunft der Rumänenaus dem 16. Jahrhundert*, 34-35, 1998-1999, 117-122.

SZABÓ, Á(rpád): *Zum Problem der philologischen Interpretation antiker mathematischer Texte* (A régi matematikai szövegek filológiai interpretációjának problémájához), 5, 1969, 31-43.

A tanulmány kezdete röviden foglalkozik az interpretáció, a szövegértelmezés kérdéseivel, hiszen nincs két egyforma olvasat. Majd Szabó Árpád rátér arra, hogy a természettudományok éppúgy, mint a humántudományok, az ókorból eredeztethetők. A régi görögöktől származik a mai modern természettudományos gondolkodásunk alapja is, de a klasszika filológia a humántudományokra specializálódott. Máig sincs még egy olyan tudomány, amely olyan tisztán görög lenne, mint a matematika. A cikk három alfejezetben tárgyalja az antik matematikát, összefüggésben az interpretáció problémáival. Az első fejezet két esetre mutat rá, ahol félreértésekhez vezetett a filológiai értelmezés elhanyagolása. A második rész azt vázolja fel, hogy milyen új perspektívákat nyitott meg az antik matematika szaknyelvének a filológiai elemzése. A harmadik fejezet konkrét példákat sorol fel, hogy a matematikai szövegek filológiai interpretációja hogyan torkollhat szaktudományos értelmezésbe.

B. K.

SZABÓ, Á(rpád): *Analysis und Synthesis*, 10-11, 1974-1975, 155-164.

SZABÓ, Á(rpád) : *Zur Eröffnung der Jenő Darkó-Gedenkfeier* 9-10. 1981-1982.

SZABÓ, Á(rpád): *Der sechs Monate Schlaf*, 26, 1990, 19-22.

SZABÓ, Á(rpád): *Zeitbestimmung mit Schattenbeobachtung*, 27, 1991, 31-42.

SZABÓ, Á(rpád): *Geometrische Sätze astronomischen Ursprungs*, 28, 1992, 25-32.

SZABÓ, E(telka): *Le navire de la république – le navire de l'amour : l'individualisation d'une allégorie collective. (Sonnet LV de Ronsard)*, 44, 2008, 159-173.

Pierre Ronsard's sonnet constitutes a very creative re-interpretation of an ancient allegory (the sea of Love) which is considered to be one of the more important amatory figures. This allegory featured in both Greek and Latin from earliest until latest times, employed in several genres of verse, which reached an advanced stage of development in the hands of Ronsard. The purpose of this paper is providing a comprehensive and detailed study of the idealized cognitive model of the sea of Love from the archaic period until Renaissance, based on Ronsard's sonnet.

SZABÓ, E(dit) – NAGY, I(stván): *A propos du caractère du culte de Silvanus en Pannonie*, 12, 1976, 69-72.

SZABÓ, K(álmán): *Jenő Darkó and Neo-Greek Philology*, 17-18, 1981-1982. 33-38.

SZABÓ, M(ária): *Die Rolle der Atys–Adrastos-Geschichte in Herodotos Krosios-Logos*, 14, 1978, 9-18.

SZABÓ, M(iklós): *Vases plastiques et terres cuites béotiens à la fin du 7e et au début du 6e siècles av. n. è.*, 15, 1979, 3-16.

SZÁDECZKY-KARDOSS, S(amu): *Geschichte des Attila-Abkömmlings Mundo und ihre Chronologie bei Theophanes*, 10-11, 1974-1975, 165-174.

SZÁDECZKY-KARDOSS, S(amu): *Pannonien und das „Evangeliarium S. Corbiniari dictum“*, 19, 1983, 123-128.

SZEKERES, Cs(illa): *Contagio und vis fatalis. Einige Bemerkungen zu Ciceros De fato*, 26, 1990, 57-62.

SZEKERES, Cs(illa): *Ein logisches Argument in Ciceros De fato*, 27, 1991, 47-52.

SZEKERES, Cs(illa): *Chrysippos von dem Möglichen*, 28, 1992, 45-50.

SZEKERES, Cs(illa): *Stoische philosophische Termini bei Horaz*, 29, 1993, 181-190.

SZEKERES, Cs(illa): *Ciceros Verhältnis zu seinen griechischen Quellen in „De fato“*, 31, 1995, 231-236.

SZEKERES, Cs(illa): *Die Schuld des Oedipus (Über Senecas Tragödie „Oedipus“)*, 36, 2000, 99-112.

SZEKERES, Cs(illa): *Die epikureische ήδονή in Ciceros Werk De finibus bonorum et malorum*, 42, 2006, 47-56.

SZEKERES, Cs(illa): *The Problem of the Atomic Motion in Cicero*, 43, 2007, 29-39.

SZÉKELY, M(elinda): *Commercianti tra l'Impero Romano e l'India*, 44, 2008, 95-105.

Relativamente poche sono le fonti letterarie a disposizione in relazione ai commercianti tra l'Impero Romano e l'India, ma sono reperibili, in gran numero, fonti papirologiche, epi-grafiche e giuridiche in riferimento a coloro. Negli ultimi decenni nuove fonti sono state rinvenute principalmente nel territorio dell'Egitto: iscrizioni in lingua greca e latina scolpite nella pietra, papiri, *ostraka* e annotazioni in tamilico, in pracrito e in tamilico-bramanico. Sulla base delle fonti a disposizione, nel presente studio ho esaminato le questioni seguenti: chi erano le persone che prendevano parte al commercio tra l'Impero Romano e l'India, quali difficoltà dovevano affrontare durante il lungo e pericoloso viaggio, qual era la forma di associazione caratteristica. Inoltre ho preso in esame la partecipazione nel commercio a distanza dei *senatores*, dei *liberti* e delle persone prive del diritto di cittadinanza imperiale.

SZEPESSY, T(ibor): *L'histoire de Joseph et d'Aseneth et le romane antique*, 10-11, 1974-1975, 121-132.

SZEPESSY, T(ibor): *Miracle et ironie: le 6^e Natalice de Paulin de Nole*, 25, 1989, 91-100.

SZEPESSY, T(ibor): *Andreas Dudithius, der Humanist und Diplomat. Textkritische Probleme seines Briefwechsels*, 34-35, 1998-1999, 123-130.

SZEPESSY, T(ibor): *La figura di Eracle in Teocrito e Apollonio Rodio*, 38-39, 2002-2003, 313-350.

SZILÁGYI, J(ános) Gy(örgy): *Vases italiotes à figures rouges à Debrecen (Vörösalakos itálikus vázák Debrecenben)*, 5, 1969, 45-54.

A debreceni Déri Múzeum névadója, Déri Frigyes 1918-as müncheni tartózkodása során vásárolta meg a múzeum egyik nevezetességének számító vörösalakos itáliai kerámia-kollekciót. A gyűjtemény egy campaniai amforát, két apuliai kratért és egy hydriát, és egy nagyobb méretű, bizonytalan eredetű amforát foglal magában. A tanulmány részletes régészeti leírást nyújt a Déri-féle gyűjtemény darabjairól.
Sz. E.

SZILÁGYI, J(ános) Gy(örgy): *The St. Louis Painter*, 10-11, 1974-1975, 5-14.

SZIRMAI, K(risztina): *Die Bildtypen auf den Denkmälern des Kaiserkults in Aquincum und ihr Ursprung (Képtípusok az aquincumi császárkultusz emlékművein, és azok eredete)*, 9, 1973, 83-90.

A császárkultusz legkorábbi aquincumi emlékműveinek megjelenése a Kr. u. 2. század második harmadára tehető. Többnyire a már pannóniai születésű arisztokraták állítottak olyan római isteneket ábrázoló szobrokat, amelyeknek császári attribútumaik voltak, illetve magas rangú katonák megbízásából is készültek hasonló témájú oltárok. Mars, Minerva, Iuppiter, Hercules, Bacchus, Nemesis-Fortuna, Diana, Victoria: mindannyian a császárkultuszt képviselik, jellemző attribútumaik is ezt sugallják. Például Mars – fején sisakkal, kezében lándzsával – és Nemesis-Fortuna – baljában a glóbuszal – a világmindenséget szimbolizálja, Diana parittyát és lándzsát tartva az amphiteátrumi játékokat képviseli. A közélet mindezen elemei szorosban egybefonódtak a császárkultusszal. Az istenábrázolások a már korábban felvett görög és keleti elemeken kívül Septimius Severus idején szír jegyekkel is kiegészültek. A jzig támadások korából (a 160-as évekből) Victoria-töredékek kerültek elő, a markomann háborúkat követően pedig egy Marcus Aurelius-portré látott napvilágot. A valóban impozáns császárszobrok gyakoribb megjelenése csak Constantinus uralkodásától tapasztalható.
Sz. E.

TAKÁCS, László: *Caesars de analogia und die römische Dichtung*, 38-39, 2002-2003, 215-224.

TAKÁCS, L(ászló): *The Ancient Biography of Aulus Persius Flaccus or the So-Called Vita Persii de commentario Probi Valeri sublata*, 43, 2007, 183-189.

TAKÁCS, L(emente): *Livy's 5 and 6 Books. Linked or Separated?*, 42, 2006, 81-94.

TAKÁCS, L(emente): *Report on the 7th Hungarian Conference on Ancient Studies*, 43, 2007, 213-215.

TAKÁCS, L(emente): *The Image of Camillus in Livy's Book 5 and 6. Values, History, Politics*, 44, 2008, 205-211.

TAR, I(bolya): *Cicero und Philodem (Cicero és Philodémos)*, 31, 1995, 237-242.

Közismert Cicero epikureizmus-ellenessége, de az epikureizmus hatása alól mégsem vonhatta ki magát. Philodémos a Kr. e. 80-70-es években érkezett Itáliába, a nápolyi iskola megalapítása is részben az ő nevéhez fűződik. Rendkívüli jelentősége volt az epikureizmus terjesztésében. Cicero valószínűleg ismerte őt magát is, és műveit is (*Περι ρητορικης, Περι ποιημάτων*). Az epikureista esztétika egyik célkitűzése az, hogy az egyetlen hasznos művészetet, a filozófiát megtisztítsák a költészettől. Már Platón is elítélte a költőket, a hellenizmus idején pedig úgy tekintettek a költészetre mint gyerekeknek szóló filozófiára. Philodémos újtó gondolatai: a költőnek nem szükséges sem nevelni, sem moralizálni. A költészet és a valóság között nincs összefüggés. Egy költeményt egységes egészként kell megítélni. A tartalom és a forma nem választható szét. A kérdés az, hogy Ciceróra mennyire hatottak ezek a tanok. Philodémos nézeteit Cicerónál főként a *De oratore*ban akkor ismerhetjük fel, amikor a tartalom és a forma egységéről van szó.

B. K.

TAR, I(bolya): *Gyöngyösi und Ovid*, 34-35, 1998-1999, 131-138.

T. BÍRÓ, M(ária): *Magical Hand Depictions in the Roman Provinces*, 43, 2007, 79-101.

TEGYEY, I(mre): *Observations on a Linear B Cadastral List (Észrevételek egy lineáris B földjegyzékkel kapcsolatban)*, 1, 1965, 1-10.

A tanulmány tárgya egy földjegyzék (kataszter), mely a pylosi ásítások során (1939-1954) került elő. A kataszter-táblák első két sorozata (*Eo-En*, illetve *Eb-Ep* jelzésű táblák) a *pa-ki-ja-ne* terület földbirtokait veszi számba, a többi (az *Ea*-val jelölt táblák) viszont az előzőektől több szempontból is különbözik. Egyrészt eltér a táblák alakja (pálmalevél), és az azokat elkészítő írnok sem ugyanaz a személy, másrészt az egyes bejegyzések alapján nem állapítható meg a kérdéses terület pontos helye, illetve a föld bérbeadásának tényét rögzítő formulák sem egyeznek meg az első két sorozatban találhatóakkal; továbbá eltérés tapasztalható a földbirtokosok és a bérlők személyével, valamint a két területen megjelenő vallási kultuszokkal összefüggésben is. A szerző a két jegyzék formuláinak összevetésével az utóbbi értelmezési lehetőségeire igyekszik rávilágítani.

The subject matter of this study is a cadastral list found during the excavations of Pylos between 1939 and 1954. The first two sets of the survey (tablets marked *Eo-En* and *Eb-Ep*) enumerate the land properties of the so-called *pa-ki-ja-ne* territory, whereas the other sets (tablets marked *Ea*) differ from those two mentioned above in many respects. It is not only their form (palm-leaf) that is different from that of the *pa-ki-ja-ne* sets, but the scribe as well. On the other hand, the proper place of the entries is not mentioned, and the formulae denoting land tenures are different from the ones that can be found elsewhere. Moreover, one might experience divergences in connection with the personalities of landholders and tenants, just as well as with the religious cults appearing in the two territories. Comparing the formulae of the two surveys (*pa-ki-ja-ne* and *Ea*-list), the author of this article attempts to shed light upon the possible interpretations of the latter one.

F. A.

TEGYEY, I(mre): *Pylos et le Proche-Orient (Pylos és a Közel-Kelet)*, 2, 1966, 1-8

A késő bronzkori görög állam struktúrájáról, működéséről a knóssosi és a pylosi leletek, a thébai és mykénei táblácskák fontos információkat szolgáltatnak: hogyan őrizhették meg önállóságukat ezek a kis görög városállamok, amelyek vagy a nagy közel-keleti birodalmak határszélein vagy azok érdekszférájukon kívül helyezkedtek el. E városok ugyanakkor nem fejlődhettek nagy és erős állammá, területi és népességbeli

növekedésüket nagymértékben korlátozta a folyó, illetve az öntözéses gazdálkodás hiánya. E városok egyike, Pylos kiterjedt kereskedelmi kapcsolatokat ápolt a hettita birodalommal, Ugarittal, mint a leletek is igazolják, e kapcsolatok jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy Pylosban fejlett, keleti jellegű, centralizált adminisztráció alakuljon ki.
Sz. E.

TEGYEY, I(mre): *Some Problems of the Political History of SW Peloponnese in the Late Helladic Age* (Délnyugat-Peloponnésos későhelladikus kori fejlődésének politikatörténeti problémái), 3, 1967, 11–21.

A dolgozat célja a Néleidák uralkodása előtti időszak eseményeinek vizsgálata, illetve az, hogy számot adjon arról a folyamatról, amely során a korábbi évszázadok alatt kialakult politikai összetartó erők Kr. e. 1300 körül a thessalialiak befolyása alá kerültek. Ezen a perióduson belül a tanulmány három korszakot különít el: a közép- és későhelladikus kor közötti átmeneti időszakot, a Kréta pusztulásával kezdődő (és mintegy 100 évig tartó) második szakaszt, végül pedig a Messenia fejlődése szempontjából döntő jelentőségű harmadik időszakot, melynek során Mykéné jelentős mértékben kiterjesztette hatalmát az egész görög világra. Jelentős építkezések folytak ebben az időben, a királyi paloták a korábban felosztott területek egyesítésének és a helyi vezetőktől kitaró küzdelem árán megszerzett hatalomnak a jelképeivé váltak. Minthogy azonban – a régészeti leletek alapján – kevés esetben tapasztalható törés egy-egy település életében, feltételezhető, hogy amennyiben a helyi vezetők elismerték a vezetők fennhatóságát, úgy azok a megváltozott körülmények között is folytathatták tevékenységüket. A tanulmány ennek a kérdésnek a vizsgálatával zárul.

The objective of this paper is to examine the political events preceding the rule of the Neleid dynasty and account for the cohesive forces of the previous centuries that came under the influence of the Thessalian family after 1300 BC. Within this epoch, the study establishes three periods. The first one is the transitional period between Middle and Late Helladic ages, the second one began with the destruction of Crete, while the third one proved to be decisive for the later development of Messenia. During this period there seems to have been a significant expansion of Mycenae all over the Greek world. Building activity was higher than ever before, and royal palaces were becoming symbols of the unification of previously divided areas and of the power gained in strenuous fights against local rulers. As, however – considering archaeological evidence –, there are only few traces of a break in the life of the settlements, it might be supposed that local rulers, acknowledging the supremacy of the newcomers, could continue their activity under the changed circumstances. In the closing paragraphs of the article, the author investigates this question.

F. A.

TEGYEY, I(mre): *ATAANΣIOI KAKHFES Notes on Py 725.18-21 and 692*. (Megjegyzések a Py 725. 18-21 és 692-höz), 4, 1968, 3–6.

A pylosi *Jn-táblákat* a palotagazdaság legfontosabb dokumentumai között tartják számon. A táblák feliratai alapján – melyek a bronz elosztásáról nyújtanak információkat – felvetődik a kérdés, miért nem biztosított a palota egyidejűleg az összes kovácsnak nyersanyagot. A szerző a Py Jn 725 és 692 táblák vizsgálata során rámutat a palotagazdaságnak arra a jellemzőjére, hogy a bronz elosztásánál a hivatali apparátus elsősorban a meghatározott mennyiségre fordított figyelmet, a kovácsok száma és konkrét személye pedig, akik között az adott mennyiség el lett osztva, csak másodlagos szempont volt.

T. G.

TEGYEY, I(mre): *Some Aspects of Mycenaean Archives and Economy* (A mykénéi archívumok és gazdaság néhány szempontja), 5, 1969, 129–132.

A tanulmány a knossosi és a pylosi palota közti igazgatásbeli és gazdasági különbségekkel foglalkozik. J.P. Oliviernek a knossosi *Lineáris B táblák* írnokairól készített tanulmánya sok bizonytalanságot tisztáz a knossosi hivatalszervezettel kapcsolatban. A táblák palotán belüli lelőhelyeinek elhelyezkedése rendkívül összetett hivatali apparátusra utal. Ezzel szemben Pylosban a táblák lelőhelyei arra mutatnak, hogy itt eredetileg az összes táblát egyetlen irattárban tartották. Ebből arra lehet következtetni, hogy a hivatali szervezet Pylosban egyszerűbb felépítésű, viszont szigorúan centralizált volt. A táblák bizonyítják, hogy a pylosi gazdaságban a gyapjúnak és textíliáknak nem volt meghatározó szerepe, Knossosban viszont hiányzott a szigorú matematikai eljárás és a kidolgozott adórendszer. Mindezek alapján feltételezhető, hogy a knossosi és a pylosi uralmi rendszer alapjaiban különbözött egymástól.

T. G.

TEGYEY, I(mre): *Messenia and the Catastrophe at the End of Late Helladic III B*. (Messenia és a későhelladikus (III. B) kor végi katasztrófa), 6, 1970, 3–7.

A dolgozat tárgya az a katasztrófa, amely Messenia – pontosabban Délnyugat-Peloponnésos – bronzkori fejlődésének vetett véget. A kérdés a fent említett területről előkerült régészeti anyag értelmezése szempontjából lényeges, ugyanis az egyes görög és amerikai ásatásoknak, illetve feltárásoknak köszönhetően átfogó ismeretekkel rendelkezünk mind az Ano Englianos-ban feltárt palotával, mind pedig a helyi vezető irányítása alá tartozó területekkel kapcsolatban. Messeniát éppen ezért a bronzkori Görögország egyik legalaposabban feltárt területei között kell számon tartanunk. A későhelladikus (III. B) kor, amely a cserépedények stílusbeli egységességével jellemezhető, a békés fejlődés időszaka volt. A végső – az egész műkénéi görögség sorsát megpecsételő – katasztrófa a későhelladikus (III. C) kor végén következett be, amikor Kr. e. 1150 körül Mükéné megsemmisült. Messenia azonban egyike volt azon területeknek, amelyek már a későhelladikus (III. B) kor végén – az első támadás során elpusztultak, illetve elnéptelenedtek, és a régészeti leletanyag tanúsága szerint a későbbiek során sem épültek újjá.

The subject matter of this paper is the catastrophe marking the end of Bronze Age development of Messenia or rather a slightly wider area – that of the Southwestern Peloponnese, which is an interesting question concerning the interpretation of the archaeological evidence. As a result of various Greek and American excavations and explorations, we have a thorough knowledge of both the palace itself at Ano Englianos, and the whole district falling under the rule of the master of the palace. Messenia must therefore be considered one of the most profoundly explored areas of Bronze Age Greece. The Late Helladic III B period, which can be characterised by the uniformity of the style of the pottery, was a time of peaceful development. The final disaster – concluding the whole Mycenaean Age – came at the end of the Late Helladic III C period when about 1150 BC Mycenae was destroyed. Messenia is one of the territories which was devastated and depopulated by the first attack at the end of LH III B and according to archaeological evidence there was no recovery in the subsequent period.

F. A.

TEGYEY, I(mre): *Die literarische Tätigkeit von István Borzsák* (Borzák István irodalmi tevékenysége), 10-11, 1974-1975, 209–218.

A tanulmány írója kronológiai sorrendben számol be Borzsák István professzor úr 1933 és 1974 között kiadott munkáiról.

P. A.

TEGYEY, I(mre): *Archeology and interpretation* (Régészet és értelmezés), 19, 1983, 17–22.

A tanulmány a *Lineáris B táblák* és azok régészeti összefüggései közötti viszonyt tárgyalja. A *Lineáris B táblák* első publikációi nem nyújtottak részletes információt a táblák pontos lelőhelyeivel kapcsolatban. A figyelem csak később irányult erre a szempontra. A knossosi palotában a lelőhelyek alapján legalább nyolc adminisztrációs központ különböztethető meg. A tanulmány ezután a thébai és a mykénéi táblák lelőhelyeit taglalja. A pylosi táblák lelőhelyeit E. L. Bennett és A. Sacconi publikálták. Itt a táblák legnagyobb része csupán két irattárban koncentrálódott, ami a hivatali szervezet nagyfokú központosítására utal. Megállapítható még az írnokok közötti munkamegosztás.

T. G.

TEGYEY, I(mre): *Some problems of the status of the working groups on Linear B tablets*, 24, 1988, 3-8.

TEGYEY, I(mre): *Schliemann und die Schriftlichkeit in Troja und Mykene*, 27, 1991, 159-164.

TEGYEY, I(mre): *Erinnerung an István Borzsák*, 44, 2008, 5-12.

THOMAS, C(arol) G.: *The Death of Kings?* (A királyok halála?), 21, 1985, 19–24.

Thomas azt az általános nézetet cáfolja, miszerint a Kr. e. 8. század Görögországában, a „sötétkorban” a királyság eltűnésének az arisztokrácia volt az előidézője. A thesszáliai Aleuadák és Scopadák családfáján igazolja, hogy a főnemesek családja igen hasonlatos a királyok családfájához, sőt, maga a királyi ház hozta létre, alakította ki ezeket. A királyok társultak másokkal, hogy megőrizzék hatalmukat a virágzásnak induló poliszban; más szóval az arisztokrácia a megerősödését és a kiemelkedését a királyoknak köszönheti.
Sz. L.

THURN, N(ikolaus): *Bartholomeo della Fontes Übersetzung der Argonautica*, 34-35, 1998-1999, 139-158.

TÓTH, I(stván): *Mithram esse coronam suam, Bemerkungen über den dogmatischen Hintergrund der Initiationsriten der Mithramysterien (Mithram esse coronam suam, Megjegyzések a Mithras-misztérium beavatási szertartásának dogmatikus háttéréről)*, 2, 1966, 73–79.

Mithras misztériumának dogmatikus háttéréről kevés az ismeretünk. A tanulmány a beavatási szertartás dogmatikai-etikai háttérével foglalkozik. A szerző a kultusz és a bolygóistenségek kapcsolatát vizsgálja, és azt a következtetést vonja le, hogy szoros összefüggésben állnak egymással.
Sz. K.

TÓTH, S(tefan): *Mithram esse coronam suam*, 2, 1966, 73-80.

TÓTH, I(stván): *Zur Frage des Ursprungs und des sozialen Hintergrunds des Silvanuskultes in Dazien* (A daciai Silvanus-kultusz szociális eredetének és háttérének kérdéséhez), 3, 1967, 77–84.

Silvanus nemcsak Dalmáciában és Pannóniában, hanem Daciában is az egyik legkedveltebb isten volt. Dacia Superiorban a Silvanus-kultusznak három központja volt: az aranybányák környéke, Micia, valamint Apulum. Az istenség tiszteletét egyrészt az itt élő dalmát népcsoportok terjesztették el, másrészt a provincia területén végighúzódó kereskedelmi út révén érvényesült a pannóniai befolyás is. A kultusz virágkora a Kr. u. 2. század második felére tehető, ekkor keletkezett a legtöbb Silvanust ábrázoló emlékmű. Attribútumait és funkcióit tekintve igen sokrétű istenségről van szó: *domesticus*ként a házak, határok, illetve a békés munka felett őröködik, a *silvestris* jelző erdei védőisten voltára mutat, az *Augustus* attribútum a császár tiszteletével hozható összefüggésbe, valamint legfőbb védelmezője volt a provinciának a markomann háborúk idején. A császár és a birodalom tiszteletére emelt Silvanus-emlékek csekély számából arra következtethetünk, hogy a kultusz leginkább a személyes vallási igények kielégítésére szolgált.
Sz. E.

TÓTH, I(stván) – BALLA, L(ajos): *A propos des rapports entre la Pannonie et la Dacie*, 4, 1968, 69-78.

TÓTH, I(stván): *The Cult of Iuppiter Sol Invictus Deus Genitor in Dacia* (A legyőzhetetlen, teremtő napisten Iuppiter-kultusz Daciában), 6, 1970, 71–74.

A tanulmány a Kr. u. 2. századi római kori Dacia vallásos életét, az itt széles körben elterjedt keleti hatást, nevezetesen a Mithras-kultuszt vizsgálja. A szerző két – a kultuszhoz kapcsolódó – epigráfiai emlékekkel foglalkozik. Az első egy relief: feliratának készítője bizonyos L. Aelius Hylas, akinek kiléte bizonytalan (kérdéses, hogy felszabadított rabszolga vagy szabad ember volt-e). A második egy oltár, amely feliratával azt bizonyítja, hogy a municipális arisztokrácia is részt vett a Mithras-kultusz ápolásában. A cikk foglalkozik tovább a kultusz kis-ázsiai eredetével (Palmyria), mivel az oltár állíttatóját, Artemidorust egy bizonyos *palmyriai* avatta be. Végkövetkeztetésként azt állapítja meg, hogy e két emléken egyaránt szemita, illetve palmyriai elemek fedezhetők fel, állíttatóik minden bizonnyal jövevények voltak Daciában, illetve Mithras *genitor* jelzője azt is tanúsítja, hogy nem csupán Zeus, hanem elsősorban a nagy szemita Ba'al isteni nagyságával hozták összefüggésbe.
Sz. L.

TÓTH, I(stván): *Eine Tempelbauinschrift eines ritterlichen Decurios aus Brigetio* (Egy lovagi rangú decurio templómépítési felirata Brigetióból), 7, 1971, 91–94.

1899-ben egy kisméretű, úgynevezett Agancsos Iuppiter–Dolichenus-szentélyt tártak fel Brigetióban, a mai Szönyben. A szentély első termében egy későbbi, kőlapokból összeállított sírt találtak, amely eltér a severusi időkből származó leletanyagtól. A sír mindkét hosszanti oldala feliratokkal van ellátva. A feltárt töredék hat sort tartalmaz, aminek az eredeti hossza is ismert. A tanulmány írója megpróbálja azonosítani a betűket, igyekszik értelmezni a feliratot. A vésés keletkezési idejét a *municipium Brigetio* kifejezés és a betűformák alapján a Kr. u. 3. század első felére lehet datálni, a decurio neve azonban nem, csupán a rangja rekonstruálható. Brigetio abban az időben a Mithras- és a Iuppiter–Dolichenus-kultusz pannóniai központja volt, számos szakrális épületet hozhattak létre, amit messzemenően bizonyít ez a régészeti feltárás is.

B. K.

TÓTH, I(stván): *Ornamenta Iovis Dolicheni*, 9, 1973, 105-111.

A Brigetióban feltárt Dolichenus szentély leletei között szerepel egy mellvért töredéke is. A tanulmány szerzője a mellvért jelentőségét, szerepét igyekszik közelebbről meghatározni. Merlat véleményével ért egyet, aki a katonákkal hozta kapcsolatba. Tóth István a lelet jellemzőivel támasztja alá annak kultikus szerepét. A mellvérttöredékeket a misenumi felirat és a *lecticarius dei* szerepe alapján az egykori istenszobor részeinek véli, ezáltal megoldódik az a probléma, hogy miért hiányzik az életnagyságú Dolichenus-szobor az eddigi leletek közül. A tanulmány árnyalja a 3. századi vallásosságról kialakult képet, illetve felhívja a figyelmet arra, hogy egy római díszfegyverzet először bizonyult vallásos jellegűnek.

TÓTH, I(stván): *Eine mithraische Akklamationinschrift aus Aquincum* (Egy, a Mithras-kultuszhoz kapcsolódó acclamatio-felirat Aquincumból), 10-11, 1974-1975, 151-154.

A szerző az ún. „aquincumi első Mithras-szentély” Kuzsinszky Bálint által közétett (Kuzsinszky Bálint, BpR 12, 1937, 122., 45. ábra) oltárfeliratával kapcsolatban ad új olvasatot (LEONI | [B]VS | [N]AMA) és értelmezi azt. A Nama kifejezést Dura-Europos, Róma, Tibur és Ostia Mithras-szentélyeinek feliratai alapján a beavatási szertartáshoz (s annak fokozatai közül talán leginkább az oroszlánhoz) kapcsolódó, üdvözlő, éljenző, jókívánságot közvetítő felkiáltásként értelmezi, az aquincumi oltárfeliratot pedig az i. sz. II. század második felére datálja.

B.F.

TÓTH, I(stván): *Die Denkmäler des Iuppiter Dolichenus-Kultes in Savaria*, 13, 1977, 63-76.

TÓTH, J(udit): *The Research of the Anthropology of Gregory of Nyssa in Hungary*, 43, 2007, 195-201.

TOZZI, P(ierluigi) – HARARI, M(aurizio): *Civitas Nova Heracliana et sa découverte par la photographie aérienne*, 22, 1986, 37-40.

TUSZYŃSKA, K(rystyna): *Gorgias apate as an Inevitable and Justified Error of Man's Aethetic Activity*, 25, 1989, 19-22.

URSO, G(ianpaolo): *Cesare e l'ideologia della conquistat la Britannia*, 38-39, 2002-2003, 225-238.

URSO, G(ianpaolo): *“Aut legis multa profecti sunt”*. *Nota a Cic. Caec.* 33,97–98, 40-41, 2004-2005, 129-156.

VARGA, L(ászló): *Sámboky (Sambucus) János filológiai munkássága*, 1, 1965, 77-103.

Sámboky János a XVI. század jelentős magyar humanistájaként van számon tartva az utókorban, de kiemelkedő filológiai munkássága révén már kortársai körében is nagy tekintéllyel rendelkezett. A tanulmány írója Sámboky életét és munkásságát két szakaszra osztva (külföldi utazásainak és Bécsben való letelepedésétől számított működésének idejére) aprólékosan értekezik filológiai tevékenységéről. Sorba veszi Sámboky minden kiadását, amelyek elsősorban görög és latin *auctorok* munkáit tartalmazza számos kommentárral, rámutat azok céljára, jelentőségére, érdekességeire. Nagy hangsúlyt fektet az *editio princeps*-ek bemutatására. Pontos adatokat közöl a megjelenési körülményekről, a kiadások felépítéséről, megjelenési körülményeiről. Bizonyítja, hogy Sámboky törekvései milyen nagy segítséget jelentettek a korabeli és későbbi filológusok munkásságára nézve.
K. M. ZS.

VARGA, L(ászló): *Quibusnam cum viris doctissimis Europae Sambucus coniunctiones litterarias inierit?* (Sambucus Európa mely tudósaival tartott fenn irodalmi kapcsolatokat?), 3, 1967, 99–115.

A tanulmány Ioannes Sambucus (Zsámboki János, 1531–1584) életpályáját kíséri végig, a születésétől a haláláig, kiemelten tárgyalva a külföldi tartózkodását – 1543-tól – és az ott folytatott munkáját. Polihisztor volt. Elsősorban arra törekedett, hogy a görög és latin írók műveit tartalmazó kódexeket felkutassa és összegyűjtse. Több mint ötszáz kódexet hasonlított össze, több ezer könyvet, illetve sok száz pénzérmét szerzett meg magának. Mindenekelőtt filológus volt, de történelmi témájú művei is vannak – például a magyarok királyairól –, és foglalkozott az emblematikával is. Külföldi tanulmányait Németországban, Párizsban, Itáliában végezte, ahol a korabeli tudósok szinte mindegyikével gyümölcsöző szakmai kapcsolatot teremtett. A tanulmány azokat a jeles férfiakat veszi sorra – többek között Ph. Melancthon, H. Stephanust, I. Ferdinándot, Báthori Istvánt stb. –, akikkel Sambucus kapcsolatba került.
B. K.

VARGA, Zs(igmond): *Erinnerungen des ehemaligen Studenten an Jenő Darkó*, 17-18, 1981-1982, 59-60.

VERDIÈRE, R(aoul): *Notes critiques sur Martial* (Kritikai megjegyzések Martialisról), 5, 1969, 105-110.

A cikk szerzője a Martialis-corpus tizenegy epigrammájával kapcsolatban tesz szövegkritikai-etimológiai jellegű észrevételeket. A változatos tematikájú epigrammák nemcsak Martialis életének főbb eseményeit, mint például barátja, Q. Ovidius korzikai száműzetését mesélik el, hanem megtudhatjuk belőlük, milyen udvarlasi, lakodalmi szokások voltak, milyen módon orvosolták az ókori Rómában a fitymaszűkületet, hogyan házasodott össze Nero császár Pythagoras nevű kegyencével. A szerző az epigrammák vizsgálata során kísérletet tesz a helyenként erősen romlott szöveg helyreállítására, a fennmaradt variánsok és a Martialis-filológia legújabb eredményeire támaszkodva.
Sz. E.

VISY, Zs(olt): *The Name of Cautus and Cautopates*, 15, 1979, 51-54.

VISY, Zs(olt): *Der pannonische Limes in dem Raum von Mosonmagyaróvár*, 30, 1994, 19-30.

VISY, Zs(olt): *Recent Data on the Structure of the Early Christian Burial Buildings at Pécs*, 43, 2007, 137-157.

WATTEL-DE CROIZANT, O(dile): *Europe et l'Europe dans l'Antiquité gréco-romaine*, 37, 2001, 3-18.

WELLESLEY, K(enneth): *Propertius' Tarpeia Poem (IV 4)*, 5, 1969, 93-105.

A tanulmány az akkori kritikai vélekedésre reflektál, amely egy sajátos érzelmi zavarosságot tulajdonított a versnek. Wellesley véleménye szerint a felmerült értelmezési problémák a hibás szövegekre, és az ebből fakadó részleges megértésre vezethetők vissza. Írásában elsősorban szövegkritikai problémákra keres adekvát magyarázatot, figyelembe véve az addig született mérvadó vélekedéseket. Különös figyelmet fordít az alkotás két igen nehezen értelmezhető részére, a 13. („*ubi nunc est Curia saepe*”), és az 55. („*si hoc posces: spatiare tua*”).

regina sub aula”) sorra. A 13. sor esetében az eredetileg szereplő *saepta* alak javítását indokolja, az 55. sor értelmezési lehetőségeinek számbavételekor pedig Vahlen eddig figyelmen kívül hagyott érvelését támogatja.
M.T.

WELLESLEY, K(enneth): *Real and Unreal Problems in the pro Milone* (Reális és nem reális problémák a *pro Milonéban*), 7, 1971, 27–31.

A szerző röviden ismerteti a Claudius halálával kapcsolatos adatokat, s ezzel összefüggésben fölveti, hogy a Cicero erről adott verzióját éppoly nehéz igazolni, mint az ellenkezőjét. Cicero ugyanis azt állítja, hogy nem Milo, hanem maga Claudius készült a Milóval való leszámolásra. Ennek kapcsán viszont elhallgatja, hogy Claudius egy hivatalos találkozási hívták haza, Rómába, ez a körülmény ugyanis gyengítette volna érvelését. Cicero jelzett álláspontját még másik két tényező is gyengíti, az egyik Claudius *tergiversatio*-ja, a másik Milo kocsisának a halála, amely vitatott körülmények között következett be. Az a tény ugyanis, hogy Claudius *adversi* ölték meg, azt bizonyítja, hogy Milóék legalább két oldalról támadtak. Cicero bizonyos részleteket előszóban ugyan elmondott, de a közzétett változathoz törölt.

Sz. L.

WELLESLEY, K(enneth): *Reflections upon the third book of Lucretius* (Gondolatok Lucretius harmadik könyvéből), 10-11, 1974-1975, 31–40.

Lucretius Róma legjelentősebb költő-tanára, aki példák és szabályok alapján dolgozik, a logika és az érzelmek segítségével. Ő a legjobb és szinte egyetlen tekintélyünk, vallja a tanulmány írója. Senki sem lehet eléggé közömbös a téma iránt, amelyet Lucretius a harmadik könyvében eleméz. Témája a lélek halhatatlansága a test halhatatlanságával szemben. Az *anima* és *animus* fizikai összetételénél Lucretius kiemeli, hogy a lélegzet, a hőség és a levegő érzékelhetők az elmében. A lélek finomított atomok összessége. Távozása nem látható fizikailag. Lucretius szeretné megőrizni annak a lehetőségét, hogy bár néhány atom elveszik az egymást követő momentumokban, a darabkák vagy rögök logikailag úgyis eltűnnek a hosszadalmas felvétel vagy kitettség következtében. De az égés/gyulladás sokkal hatásosabb folyamat „az illatok kiszűrésénél”. Lucretius egyéni *animus-anima* szétválasztásáról és a kiirtásáról vélekedik, amely ha elhagyja a testet, a lélek szétoszlik, mint a füst. Lucretius állítja: ha a test nem képes a lelket benntartani, a levegő sem tudja! Kavarodás adódik abból, hogy Lucretius egyszer úgy beszél a végtagokról mint a test alkotóelemeiről, máskor pedig a részekről mint a végtagok alkotóelemeiről. Mindennek megvan a helye. Az agy helye a szív. Ha a lélek elhagyja a testet, elpusztul.

B. A.

WESSETZKY, V(ilmos): *Les symboles d’Égypte ancienne de la religion isiaque à l’époque romaine en Pannonie*, 22, 1986, 21-24.

ZECCHINI, G(iuseppe): *Il cognomen „Augustus”*, 32, 1996, 129-136.

ZIMMERMANN, K(onrad): *Die Thrakervase von Sozopol*, 17-18, 1981-1982, 73-82.

ZUCHOLD, B(arbara): *Zur Resonanz der mithridatischen Kriege in Rom anhand der römischen Quellen* (A mithridatesi háborúk Rómában való rezonanciájához a római források alapján), 15, 1979, 17–21.

A tanulmány arra ad választ, hogyan értékelték Rómában a VI. Mithridates pontusi király elleni háborúkat. A szerző a vizsgálathoz három sallustiusi és néhány cicerói forrást használ fel. Mithridates mély nyomokat hagyott a rómaiakban, emléke halála után is eleven volt. A VI. Mithridates elleni háborúkat elsősorban gazdasági érdekek irányították. Ezt a tényt Rómában a belpolitikai helyzet befolyásolásához is felhasználták.

Sz. K.

Az ACD-rezümék szerzőinek névsora ABC-sorrendben

A. R. - Ambrus Réka
B. M. - Balogh Marianna
B. F. - Barna Ferenc
B. A. - Boér Andrea
B. K. - Boros Katalin
Cs. P. - Csirmaz Péter
F. A. - Forgács Attila
K. M. Zs. - Kiss Mária Zsuzsanna
K. E. - Klusóczki Eszter
M. T. - Móré Tünde
M.-D. E. - Mezei D. Emőke
P. A. - Petrik Anita
R. A. - Ravasz Andrea
S. Á. - Simon Ágnes
S. M. - Smid Mónika
Sz. E. - Szabó Etelka
Sz. K. - Szalai Krisztina
Sz. E. - Szerepi Erika
Sz. L. - Szöllősi Lili
T. L. - Takács Levente
T. M. - Terhes Melinda
T. Cs. O. - Tikász Cseperke Orsolya
T. B. - Traczik Beáta
T. G. - Türke Gábor